Haaien- en Roggen Actieplan 2022-2027

1. Inleiding

De Nederlandse wateren bieden een leefgebied aan verschillende haaien- en roggensoorten. Deze soorten worden beheerd middels visserij- en milieuwetgeving van de Europese Unie (EU). Het beheer van deze haaien- en roggenroggensoorten draagt bij aan het voortbestaan van deze soorten, zodat de visserij op lange termijn ecologisch, economisch en sociaal duurzaam is. Het haaien en roggen actieplan is ontwikkeld om bij te dragen aan het duurzame beheer van deze soorten. Daarnaast heeft het actieplan aandacht voor andere activiteiten, zoals duurzame energieproductie op zee of handel in producten van haaien en roggen, die een effect kunnen hebben op het voortbestaan van haaien en roggen. Dit actieplan is een vervolg op het KRM-Haaienactieplan 2015-2021. Dat plan richtte zich op drie sporen: 1. educatie en communicatie, 2. het verminderen van ongewenste bijvangsten en 3. het verhogen van de overlevingskansen. In bijlage 1 zijn de resultaten van een Quickscan bijgevoegd. Hierin zijn de acties uit het vorige actieplan geëvalueerd.

Het Haaien- en Roggen Actieplan (HAROA) 2022-2027 is een beleidsplan van het Ministerie van LNV en is afgestemd in het Noordzeeoverleg (NZO) van 14 december 2022.

Het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) richt zich op de instandhouding van de biologische rijkdommen van de zee en het beheer van de visserij op die rijkdommen (Verordening (EU) 1380/2013). Gekoppeld aan het GVB zijn drie verordeningen met beheer voor haaien en roggen, zijnde de vangstmogelijkheden in de Total Allowable Catch (TAC) & Quota Verordening (Verordening (EU) 2022/109; jaarlijks herzien), de Technische Maatregelen Verordening (Verordening (EU) 2019/1241) en de 'Sharkfinning Regulation' (Verordening (EU) 605/2013). Deze verordeningen zijn op nationaal niveau geïmplementeerd in de Visserijwet.

Onder de relevante milieuwetgeving van de EU vallen onder andere de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM; Richtlijn 2008/56/EG) en de Habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG). Dit actieplan geeft invulling aan de actie[1] opgenomen in de aanvullende maatregelen van het Mariene Strategie Deel 3 Programma van Maatregelen 2022-2027. Onderdeel van deze afspraken is dat soortenbeschermingsplannen worden opgesteld en iedere twee jaar worden geëvalueerd. De acties van dit plan zijn aanvullend gericht op het voldoen aan de verplichtingen voortkomend uit de Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), het Memorandum of Understanding on the Conservation of Migratory Species (Sharks MoU, dochterverdrag onder CMS); en de Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (OSPAR). De genoemde wet- en regelgeving vormen het kader voor de acties opgenomen in dit plan. Daarnaast is de Convention on International Trade in Endangered Species of wild Fauna and Flora (CITES) voor bepaalde soorten van toepassing. In bijlage 2 is een overzicht bijgevoegd welke wet- en regelgeving er per soort van toepassing is.

[1] Het KRM-haaienactieplan wordt in 2022 geëvalueerd. Daarna kan het een vervolg krijgen voor een nieuwe periode van zes jaar. Mariene Strategie deel 3 2022-2027; Pagina 30

2. Uitvoering

De uitvoering van dit actieplan wordt ondergebracht in een werkgroep, onder leiding van de Nederlandse Elasmobranchen Vereniging (NEV), waarin de visserijsector, natuur- en milieuorganisaties, wetenschap en beleidsmedewerkers zijn vertegenwoordigd. Onderdeel van de werkgroep zijn onder andere de tweejaarlijkse evaluatie van het actieplan, zoals opgenomen in het Noordzeeakkoord en vastgelegd in het Programma Noordzee 2022-2027, en zicht houden op de uitvoering van de acties. De acties hebben betrekking op (1) wet- en regelgeving en (2) communicatie en educatie en (3) overige acties zoals aandacht voor dierenwelzijn. Deze thema's komen voort uit het adviesrapport 'Pré-Haaienactieplan' dat in opdracht van het Ministerie van LNV is uitgevoerd door adviesbureau Witteveen+Bos (bijlage 3). De 16 acties opgenomen in dit actieplan zijn aanvullend op bestaand beleid en dragen bij of bouwen voort op de acties uit het KRM-Haaienactieplan 2016-2021.

2.1. Wet- en regelgeving en vergroten kennisbasis:

TAC & Quota Verordening (Verordening (EU) 2022/109)
De toegestane hoeveelheid rog die per jaar mag worden aangeland is samengevat in een groeps-TAC en opgebouwd uit verschillende roggensoorten. Een groeps-TAC voor roggen berust derhalve op de impliciete aanname dat de onder de TAC vallende bestanden een vergelijkbare visserijsterfte kunnen doorstaan. Echter, populatiegegevens van ICES tonen aan dat sommige van deze soorten een positieve trend laten zien, zoals stekelrog, terwijl anderen een negatieve trend tonen, zoals koekoeksrog. Het beheer van roggen aan de hand van een groeps-TAC verhindert mogelijk een doeltreffend beheer van het bevissingsniveau van de afzonderlijke soorten en kan leiden tot overbevissing van de meer kwetsbare bestanden en een beperking op de visserijmogelijkheden van soorten waar het goed mee gaat.

- Actie 1: In de bestaande regionale groepen zal Nederland zich inzetten voor een herzieninging van de groeps-TAC, alsmede een versteviging van de benodigde kennisbasis over trends op soortniveau. Hierbij zijn de ICES soort-specifieke adviezen van belang.

Kwetsbare- en bedreigde soorten worden onder meerdere visserij- en milieuwetgeving beschermd. De verboden soorten lijst van de TAC & Quota Verordening geeft de mogelijkheid om soorten welke (ernstig) bedreigd worden op te nemen waarvoor het vissersvaartuigen van de Unie verboden is om de soorten te bevissen, aan boord te houden, over te laden en aan te landen.

- Actie 2: In de bestaande regionale groepen zal Nederland zich inzetten op het uitvoeren van een evaluatie van de verboden soortenlijst met betrekking tot criteria om soorten zowel op de lijst te zetten als van de lijst te halen. Dit is gebaseerd op de laatste wetenschappelijke inzichten. Hierbij zal Nederland zich ook inzetten om wel de uitzondering voor onderzoek naar verboden soorten als haringhaai, vleet, sterrog en mogelijk ruwe haai in de nabije toekomst mogelijk te maken.

Technische Maatregelen Verordening (Verordening (EU) 2019/1241).
Het bijvangen van soorten die niet aangeland mogen worden is ongewenst. Het heeft invloed op de overleving van het dier na terugzetten en de vissers zijn tijd kwijt aan het verwijderen van soorten die ze niet mogen aanlanden. Technische maatregelen en netinnovaties kunnen bijdragen aan het verminderen van bijvangsten. Nederland heeft 30 november 2022 samen met 12 andere landen het CIBBRiNA project ingediend, waarin samen met vissers en vele andere stakeholders wordt samengewerkt om incidentele bijvangsten van onder andere haaien en roggen te minimaliseren. Het project is in eerste instantie niet toegewezen, met enige aanpassingen wordt het plan mogelijk alsnog

gehonoreerd in 2023, waarbij de focus zal zijn het implementeren van werkbare mitigerende maatregelen. Tevens wordt ingezet op het indienen van een HORIZON project, onder de 2023-2024 call "Understanding and reducing the bycatch of protected species", die eind 2022 is gepubliceerd.

- Actie 3: Onderzoek voortzetten welke netinnovaties specifiek bijvangsten van haaien- en roggensoorten kunnen verminderen. Hiervoor ook blijven inzetten op het internationale EU LIFE CIBBRiNA project. Deze actie sluit aan bij verplichtingen onder de uitzondering van rog op de aanlandplicht.

Het voorkomen van ongewenste bijvangst kan worden vergroot om locaties te mijden waar grote aantallen haaien- en roggensoorten zich hebben verzameld, bijvoorbeeld in voortplantingsgebieden of kraamkamers.

- Actie 4: Onderzoek voortzetten dat het verspreidingsgebied en het gebruik van het habitat in deze verspreidingsgebieden verder in kaart brengt, in combinatie met visserij activiteiten ten behoeve van het volgende Programma van Maatregelen van de KRM . De actie is afhankelijk van de uitkomsten uit de lopende onderzoeksprojecten 'LIFE-IP Deltanatuur Haaien en Roggen in Beeld' en het EFMZV-project 'Bridging Knowledge Gaps'.

Shark Finning Regulation (Verordening (EU) 605/2013)

Er zijn geen aanwijzingen dat de Nederlandse visserij gericht vist op haaiensoorten voor hun vinnen[2]. De rapportageverplichting als onderdeel van de verordening is opgenomen in de Wettelijke Onderzoekstaken en daarmee langdurig geborgd.

- Actie 5: Jaarlijkse rapportage conform artikel 6 van deze verordening.

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)

De voor de NCP relevante soorten reuzenhaai, voshaai en haringhaai zijn opgenomen in Bijlage II CITES en Bijlage B bij de EU CITES-basisverordening. Dit betekent dat internationale handel verboden is, tenzij een CITES vergunning is verleend. De CITES trade database kan geraadpleegd worden voor data m.b.t. internationale handel in soorten opgenomen op de bijlagen van CITES: https://trade.cites.org/.

- Geen aanvullende actie benodigd.

Convention on Migratory Species (CMS)

Voor soorten die zijn opgenomen onder de bijlagen van CMS zijn verschillende verplichtingen van kracht. Voor soorten onder bijlage 1 (voor NL betreft dit reuzenhaai en zee-engel) dient alles in het werk te worden gesteld om onmiddellijke bescherming te verlenen en gelden strikte regels ten aanzien van vangsten en dergelijke. Voor soorten onder bijlage II (voor NL betreft dit ruwe haai, doornhaai, zee-engel, voshaai en haringhaai) dient alles in het werk te worden gesteld om overeenkomsten te sluiten betreffende het behoud en het beheer van deze soorten. Tijdens de 13e Conference of Parties van CMS in 2020 heeft Nederland actief bijgedragen aan het aan bijlage 1 van de oceanische witpunthaai en aan bijlage 2 toevoegen van de ruwe haai, gladde hamerhaai. De acties onder CMS dragen bij aan de doelstellingen van het dochterverdag; de Memorandum of Understanding on the Conservation of Migratory Sharks (Sharks MoU).

- Actie 6: Zowel reuzenhaai en zee-engel zijn soorten die zeer sporadisch voorkomen in Nederlandse wateren. Er zijn geen aanvullende acties voorzien. Op basis van

[2] Batsleer, J., Bleeker, K., Brunel, T., Van Hal, R., & Staat, L. (2020). *Overzicht beschikbare gegevens ten behoeve van Nederlandse beleidsdoelen voor haaien en roggen.* https://edepot.wur.nl/536932

expert judgement wordt in de periode van het actieplan bezien of er mogelijk in de periode na 2027 acties worden verwacht, bijvoorbeeld door verandering van het leefgebied.

- Actie 7: Voor ruwe haai is er een vorm van beheer middels de TAC & Quota verordening, echter beperkt tot beug visserij in een beperkt aantal ICES-sectoren en deelgebieden. Er wordt ingezet op verbreding van het beheer op deze soort. Deze actie sluit aan op actie 2.

Habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG)

Er zijn geen haaien- of roggensoorten opgenomen in de bijlages van de habitatrichtlijn. In de beschrijving van het habitattype (H1110) permanent overstroomde zandbanken worden pijlstaartrog, stekelrog (in subtypen A en B) en gevlekte gladde haai (in subtypen B en C) genoemd als veelvoorkomende soort. Voor welke doeleinden deze soorten de permanent overstroomde zandbanken gebruiken is weinig bekend, al is het wel duidelijk de Zeeuwse Delta als kraamkamer fungeert voor de gevlekte gladde haai[3].

- Actie 8: Aansluitend op bestaand onderzoek meer inzicht verkrijgen in de rol van haaien en roggen in het Noordzee ecosysteem en de functie van de kustwateren en aanwezig habitat voor haaien- en roggensoorten. Deze actie sluit aan bij actie 4. Onderdeel hiervan is onderzoek naar het dieet van haaien en roggen als onderdeel van het voedsel web. Predatie op krabben en zeesterren kan bijvoorbeeld een positieve interactie hebben op de productie van schelpdieren zoals oesters en mosselen in de Zeeuwse Delta.

Kaderrichtlijn Mariene Strategie (Richtlijn 2008/56/EC)

In de Mariene Strategie Deel 1 (2018-2024) zijn geen indicatoren opgenomen om de goede milieutoestand te toetsen voor haaien en roggen (zie bijlage 1).

- Actie 9: Nationale indicatoren ontwikkelen zodat de toestand van haaien- en roggen in de volgende Mariene Strategie Deel 1 (2024-2029) getoetst kan worden. Hiervoor wordt zoveel mogelijk ingezet op aansluiting bij regionale indicatoren in OSPAR-verband.

Structureel verbeteren kennisbasis

Ten behoeve van de adequate uitvoering van alle relevante wet- en regelgeving is verbeterde kennis nodig over voorkomen, verspreiding, populatiestructuur en bijvangsten van alle haaien en roggensoorten op het NCP. Aan de hand daarvan kan ook worden bepaald of het beleid afdoende is voor de bescherming van die soorten. Hiervoor wordt een meerjarig onderzoeksprogramma opgezet om continuïteit te waarborgen.

- Actie 10: Nederland streeft er naar voor alle op het NCP voorkomende soorten passend beleid te ontwikkelen en zal jaarlijks evalueren of aanvullend beleid voor deze soorten nodig is. Meerjarig onderzoeksprogrammering opzetten en verbeterde soortregistratie maken hier ook deel van uit.

[3] Brevé, N., Winter, E., & Nagelkerke, L. (2022). *Gevlekte gladde haai is een kilometervreter*. Sportvisserij Nederland. https://www.sportvisserijnederland.nl/actueel/nieuws/23804/gevlekte-gladde-haai-is-een-kilometervreter.html

2.2. Communicatie en educatie

Communicatie en educatie over haaien- en roggen die voorkomen in de Noordzeeregio draagt bij aan bovenstaande acties. Hiervoor wordt ingezet op een bewustwordingscampagne waarin gericht wordt op drie groepen, zijnde: 1. visserijsector, 2. Visafslag en NVWA-medewerkers en 3. Nederlands publiek. Een overzicht van de verschillende onderzoeken die lopen en gepland staat is opgenomen de bijlagebijlage.

Visserijsector
In de praktijk blijkt het lastig voor vissers om haaien- en roggensoorten te herkennen. Voor het herkennen van de verschillende soorten kan er gebruik gemaakt worden van camera's en beeldherkenning. Deze ontwikkelingen bevinden zich echter nog in een begin stadium waardoor actuele kennis bij de vissers relevant blijft.

- Actie 11: Het lespakket dat is ontwikkeld door ProSea onder het voorgaande actieplan actualiseren, uitbreiden en vastleggen in het curriculum van de visserijscholen.
- Actie 12: Samenwerken met vissers om soortherkenning aan boord te verbeteren, waarbij wordt ingezet op de soortherkennings app "RayScan" van ILVO en ook wordt ingezet op de verdere ontwikkeling en inzet van computer vision technolgie aan boord en visafslagen. Daar hoort dan soortdeterminatie, maar bijv. ook het bepalen van lengte en gewicht bij. Dit is functioneel ten behoeve van monitoring (ruimte en tijd) en bestandsschattingen (verbeterde data).
- Actie 13: Periodiek communicatiekanalen, zoals Visserijnieuws, inzetten om het bewustzijn te onderhouden en te communiceren de over lopende onderzoeken t.b.v. de visserij.

Afslag- en NVWA-medewerkers
Het trainen van medewerkers op de visafslagen en de NVWA helpt bij de juiste registratie wanneer de haaien en roggen worden aangeland.

- Actie 14: In samenwerking met de visafslagen en de NVWA een training ontwikkelen die aansluit bij de behoeftes en actualiteit voor het op peil houden van de soortenkennis. Hierbij aansluiten op de ontwikkelingen op het gebied van automatische beeldherkenning.

Nederlandse publiek en NGOs
Uit de stakeholdersessies kwam de behoefte voor een algemene bewustwordingscampagne over haaien en roggen in Nederland naar voren.

- Actie 15: Communicatiestrategie ontwikkelen met als doel de algemene bewustwording van haaien en roggen in de Noordzee te vergroten onder het Nederlandse publiek.

2.3. Dierenwelzijn

Alhoewel er in Nederland geen gerichte visserij op haaien en roggen plaatsvindt voor haaienvinnen is het bekend dat haaien- en/ of roggenleverolie wordt gebruikt in de farmaceutische industrie. Het is onduidelijk of en hoeveel van deze producten in Nederland op de markt zijn.

- Actie 16: Onderzoeken hoe waardevolle stoffen uit haaien en roggen gebruikt worden in de farmaceutische industrie in Nederland en welke plantaardige alternatieven hiervoor beschikbaar zijn.
- Daarnaast wordt er onder actie 13 bij de communicatie specifiek aandacht gegeven aan het aan boord verwerken van haaien en of roggen bijvangst. Bijvoorbeeld het op de juiste manier vasthouden van roggen aan de vleugels en niet aan de staart.

Quick Scan
KRM-Haaienactieplan 2015-2021

Dr. Paddy Walker
Drs. Irene Kingma

Datum: 9 december 2020

Uitvoerder: Nederlandse Elasmobranchen Vereniging
Mûnebuorren 25
9132EJ Engwierum

Opdrachtgever: Ministerie LNV
Erik Tichelaar
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Ordernummer: 1400011398

© 2020 Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

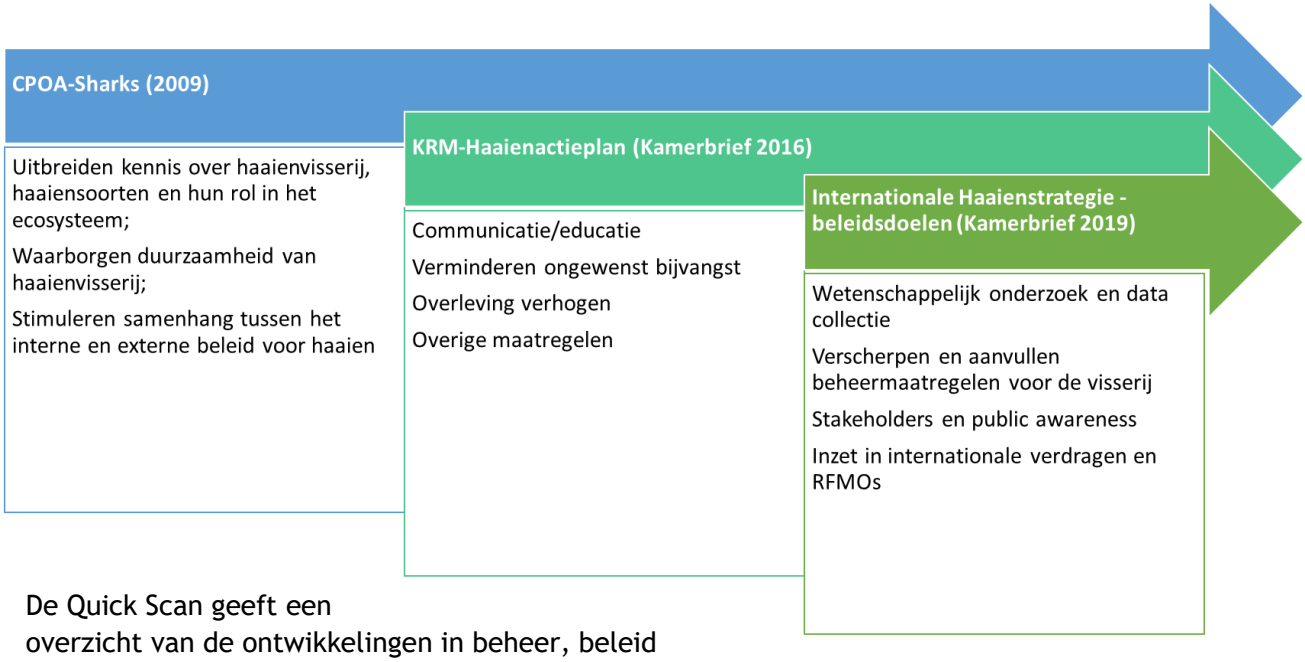
Inhoud

Inleiding 3
Overzicht van beleid en beheer 4
Achtergrond 4
Nederlands Haaien en Roggen beleid 4
Beleid buiten Nederland 5
Gemeenschappelijk Visserijbeleid van de EU (GVB) 5
Internationale verdragen 6
Beheermaatregelen per soort 8
Overzicht onderzoek: 2016-2021 9
Onderzoek in Nederland 9
Onderzoek uitgesplitst per soort 10
Overzicht acties HAP 12
Samenvatting en Conclusie 21
Bijlage I Kennisleemtes uit “Brochure haaien en roggen in Nederlandse wateren” (Walker & Kingma, 2020). 22
Bijlage II Conclusies uit “Overzicht beschikbare gegevens ten behoeve van Nederlandse beleidsdoelen voor haaien en roggen” Batsleer *et al.*, 2020 24
Relevante publicaties 27

Inleiding

Het KRM-Haaienactieplan (HAP) kent een looptijd van 2015 tot en met 2021, na deze periode zal bepaald worden of het geëvalueerd en verlengd wordt. Deze quick scan is bedoeld om een beeld te geven van de huidige stand van zaken met betrekking tot het HAP.

In dit plan uit 2015 is voor Nederland uiteengezet hoe de bescherming van de haaien en roggen in de Noordzee vormgegeven zal worden. Er was tot op dat moment geen specifiek beleid voor deze groep ontwikkeld. De KRM-Haaienactieplan geeft voor Nederland invulling aan het EU Community Plan of Action for Sharks, en is gericht op de bescherming van de haaien en roggen op het NCP. In 2019 heeft LNV een verdere invulling gegeven aan de nationale doelstelling voor beheer en bescherming van haaien en roggen in een Internationale Haaienstrategie. Hierin wordt de verbinding gemaakt tussen het HAP en in (inter)nationale wateren, inclusief Caribisch Nederland en op deze manier een meerjarig beleidskader om haaien- en roggenpopulaties goed te beheren en bij te dragen aan herstel te scheppen.

De Quick Scan geeft een overzicht van de ontwikkelingen in beheer, beleid en de voortgang in onderzoek, dit is voor zowel beheer als onderzoek uitgesplitst op soort niveau. Een aparte tabel beschrijft de voortgang in het behalen van de doelen en uitvoeren van de acties uit het KRM-Haaienactieplan 2015-2021 en geeft een overzicht van mogelijke aanvullende handelingen 2021.

Overzicht van beleid en beheer

Achtergrond

In 2009 werd door voor de het Europese Unie een Action for the Conservation and Management of Sharks (CPOA-Sharks - SEC(2009) 103) plan gericht op duurzaam beheer en behoud van haaien en roggen in EU wateren. Het EU plan kent drie hoofddoelstellingen en is door alle EU-lidstaten onderschreven. De drie hoofddoelstellingen zijn:

- Uitbreiden kennis over haaienvisserij, haaiensoorten en hun rol in het ecosysteem;
- Waarborgen duurzaamheid van haaienvisserij;
- Stimuleren samenhang tussen het interne en externe beleid voor haaien.

Een deel van de invulling van dit plan gebeurt op Europees niveau, zo wordt de visserij centraal gereguleerd via het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (verordening EU 1318/2013) en worden voor hoog migrerende soorten afspraken gemaakt binnen Regionale Visserijorganisaties (bijv. ICCAT). Tevens wordt iedere lidstaat gevraagd om beschermingsmaatregelen te ontwikkelen voor soorten in zijn eigen wateren.

In oktober 2019 is er door de Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF) van de EU een review gepubliceerd over de implementatie van het CPOA-Sharks. De conclusie van dit onderzoek was dat ondanks dat er wel voortgang is geboekt in de kennis over, en het duurzaam beheer van, kraakbeenvissen in de EU, de meeste doelen nog niet gehaald zijn. De aanbeveling van het rapport is om het huidige CPOA-Sharks te herzien en de openstaande acties op te volgen (STECF, 2019).

Nederlands Haaien en Roggen beleid

Nederlands Haaien Actie Plan (NL-HAP 2015)

In Nederland is ervoor gekozen een eigen Haaien Actieplan (HAP) te ontwikkelen in het kader van de implementatie voor de Kaderichtlijn Mariene Strategie. Dit plan werd gepubliceerd in 2015 en de doelstellingen zijn verwoord in een kamerbrief die de staatssecretaris aan de Tweede Kamer heeft gestuurd in 2016. Hierin geeft de staatssecretaris aan hoe hij “de bescherming van de haaien en roggen in de Noordzee vorm wil geven. Het plan beoogt de bijvangsten terug te dringen, de overleving van teruggezette vissen te verhogen en door educatie bewustwording over haaien en roggen te vergroten. Ook wordt aangekondigd dat ruimtelijke beschermingsmaatregelen onderzocht die Nederland voor het NCP kan afkondigen onderzocht zullen worden.

Het plan geeft een breed overzicht van drukfactoren die van invloed zijn op haaien en roggen en geeft drie concrete actiegebieden waar op korte termijn voortgang geboekt kan worden:

- Verbetering van educatie en communicatie om zo de soortherkenning te vergroten en om bewustwording over de speciale status van deze soorten te vergroten;
- Het terugdringen van ongewenste bijvangsten door toegespitst ruimtelijk beheer en technische maatregelen;
- Het verhogen van de overlevingskansen bij teruggooi door het implementeren van Best Practice maatregelen aan boord.

Daarnaast stelt het plan dat er met prioriteit onderzoek nodig is naar voorkomen, verspreiding en gebruik van het NCP door deze soorten. Tevens worden een aantal overige acties met betrekking tot beheer benoemd.

Haaien en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie

Nederland heeft bij het invullen van de KRM voor Nederland in 2010 haaien en roggen expliciet opgenomen in haar plan voor de Noordzee (Min. EZ, 2010), waarin de te behalen doelen voor 2020 uiteengezet worden. Onder Descriptor 1 (biodiversiteit) is de volgende tekst opgenomen: “Voor kwetsbare vissoorten is het doel de populatieomvang, -conditie en verspreiding te verbeteren, voor zover achteruitgang door menselijke activiteiten is veroorzaakt. Hieronder vallen vissoorten met een langdurige negatieve trend in de populatieomvang en vissoorten met een laag reproductief vermogen (roggen en haaien)”.

In het Programma van maatregelen 2012-2020 (KRM Deel 3) wordt expliciet verwezen naar het Haaien Actieplan als beheersmaatregel voor haaien en roggen onder Descriptor 1, subdoel vissen. Voor dit doel dient een indicator (5) gedefinieerd te worden die omschreven is als: Geaggregeerde indicatoren voor populatieomvang, verspreiding en conditie van haaien en roggen, vissoorten met een langdurige negatieve trend en trekvissen

In 2018 is de Marine Strategie geëvalueerd met oog op een actualisatie en is geconcludeerd dat de GMT voor haaien en roggen nog niet bereikt is en dat er nog grote kennis hiaten bestaan over het voorkomen en de verspreiding van deze soorten die gevuld moeten worden voor het ontwikkelen van beleid en om de indicator te kunnen definiëren.

Internationale haaienstrategie (IHS 2019)

In mei 2019 heeft de minister van LNV een Internationale Haaienstrategie gepubliceerd. In de strategie wordt uitgelegd hoe de overheid om zal gaan met het beheer en de bescherming van haaien en roggen in alle zeeën en oceanen waar Nederland invloed heeft (de Noordzee, internationale wateren maar ook Caribisch Nederland). Het plan borduurt voort op het Haaien Actie Plan uit 2015 maar heeft aangescherpte en aanvullende beleidsdoelen.

Noordzeeakkoord (2021)

In 2021 verwacht het kabinet dat het Noordzeeakkoord (NZA) in werking treedt. Binnen dit 10-jarig plan worden verregaande afspraken gemaakt voor het gebruik van de Noordzee en de bescherming van de natuur. Haaien en roggen zijn opgenomen in het akkoord onder soortbescherming. Het akkoord stelt dat bestaande soortbeschermingsplannen worden uitgevoerd en er 2-jaarlijks over de voortgang wordt terug gerapporteerd. Ook is besloten dat waar bestaande onderzoeksbudgetten niet afdoende zijn om het onderzoek nodig voor het uitvoeren van de soortbeschermingsplannen te financieren er een beroep gedaan kan worden op het onderzoeksbudget van het Noordzeeakkoord (het Monitoring Onderzoek Natuurversterking en Soortbescherming: MONS-budget). De uitwerking van het NZA worden wettelijk geborgd doordat de afspraken worden opgenomen in het programma Noordzee 2022-2027.

Beleid buiten Nederland

Gemeenschappelijk Visserijbeleid van de EU (GVB)

Binnen het GVB worden bestanden van commercieel gevangen soorten beheerd via de TAC en Quota verordening waarbinnen jaarlijks de Total Allowable Catches (TACs) voor visbestanden worden vastgesteld ((EU-verordening 2020/123). Sinds 2009 geldt er een ‘groeps-TAC’ voor alle roggen die regulier worden (bij)gevangen in de Europese visserij. Dit betekent dat er geen

vangstlimieten zijn per soort, maar wel gezamenlijk voor alle soorten die gevangen mogen worden.

EU-wateren worden onderverdeeld in 5 regios, ieder met een eigen groeps-TAC. Voor de Noordzee regio (Kattegat, Skagerak, Noordzee en Het Kanaal) vallen de soorten: stekelrog, blonde rog, gevlekte rog, kleinoogrog, golfrog en koekoeksrog onder de groeps-TAC. Kleinoogrog komt niet op het NCP voor.

Voor bescherming van kwetsbare en bedreigde soorten, zoals de doornhaai en haringhaai, bevat de TAC en quota verordening tevens een lijst van verboden soorten (artikel 14 in de TAC & Quota verordening voor 2020). Het is voor vissersvaartuigen van de Unie verboden deze soorten te bevissen, aan boord te houden, over te laden en aan te landen. Indien ze toch incidenteel bijgevangen worden dienen zij ongedeerd gelaten te worden en direct te worden teruggezet. Er worden geen aanvullende maatregelen verplicht gesteld om deze soorten te ontwijken of anderszins de mortaliteit terug te dringen. Naast de steur staan er uitsluitend elasmobranchen op deze lijst. Er zijn geen criteria opgesteld door de Europese Commissie die omschrijven onder welke voorwaarden een soort op de verboden lijst wordt geplaatst of wanneer hij er weer af kan.

Aanlandplicht

In het GVB (verordening (EU) Nr 1380/2013) is er een aanlandplicht (discard ban) opgenomen voor alle soorten die commercieel beheerd worden. Deze aanlandplicht werd gefaseerd ingevoerd vanaf 2015 en geldt vanaf 1 januari 2019 ook voor roggen. Binnen de aanlandplicht is een uitzonderingsregeling opgenomen voor soorten waarvoor wetenschappelijk is aangetoond dat ze een hoge overleving hebben als ze teruggegooid worden na vangst. Voor een aantal roggen soorten is bekend door middel van overlevingsonderzoek dat zij een relatief hoge overleving hebben na teruggooi. Dit is nog niet bekend voor alle soorten en metiers.

Vanaf 2018 geldt er een uitzondering op de aanlandplicht voor alle roggen soorten die onder het groeps-TAC vallen. Op instigatie van Nederland door de Scheveningen groep (lidstaten rond de Noordzee) een door stakeholders ontwikkeld plan ingediend voor een tijdelijke uitzondering op de aanlandplicht op basis van hoge overleving. Voorwaarde voor gebruik van de uitzondering is dat over een periode van drie jaar de kennishiaten over overleving werden ingevuld en er tevens een best practice programma wordt geïmplementeerd waarin selectiviteitsmaatregelen die zich richten op ontwijken, selectiviteit en overleving aan boord worden opgenomen. Vanaf 2021 wordt de uitzonderging voor een periode van twee jaar verlengd.

Internationale verdragen

Een aantal haaiensoorten is opgenomen in internationale verdragen die door Nederland of de Europese Unie ondertekend zijn. Binnen deze verdragen zijn deze haaien- en roggensoorten aangewezen als soorten die aandacht nodig hebben omdat er duidelijke belemmeringen zijn voor het voortbestaan als er geen goed beheer van de populaties plaats heeft en bedreigingen worden weggenomen.

Convention for the Protection of the Marine Environment of the NE Atlantic / Oslo-Paris Convention (OSPAR)

OSPAR voorziet in een mechanisme voor internationale samenwerking ter bescherming van het mariene leefmilieu en mariene biodiversiteit door middel van het nemen van beschermende maatregelen om overexploitatie van bedreigde soorten tegen te gaan in de Noordoost

Atlantische Oceaan. Verdragspartijen van OSPAR zijn 15 landen die grenzen aan de Noordoost Atlantische Oceaan en de Europese Unie.

Om dit te bewerkstelligen is een lijst van bedreigde en/of afnemende soorten en habitats opgesteld. De originele lijst is vastgesteld in 2003 en sindsdien worden bij iedere jaarvergadering soorten aan de lijst toegevoegd. Opname in de lijst stelt OSPAR in staat een hoge prioriteit te geven aan de bescherming en het beheer van deze soorten. Door ondertekening zeggen verdragspartijen toe bescherming van de opgenomen soorten en habitats mee te nemen in de ontwikkeling van beschermde gebieden (Marine Protected Areas - MPA's) en ander beheer van humane activiteiten in het mariene milieu.

Er zijn inmiddels acht haaien- en roggensoorten die in de Noordzee voorkomen toegevoegd aan de OSPAR lijst: reuzenhaai, doornhaai, haringhaai, zee-engel, vleet, witte vleet, stekelrog en gevlekte rog. OSPAR is verantwoordelijk voor het uitvoeren van assessments van de soorten en maakt, in overleg met de verantwoordelijke organisaties, voorstellen voor beheermaatregelen voor de soorten. In 2020 heeft OSPAR ICES gevraagd de wetenschappelijke kennis op een rij te zetten ter onderbouwing van een status assessment voor de soorten die op de OSPAR lijst van 'Threatened and/or Declining Species and Habitats' staan (ICES, 2020). In het advies van ICES staat dat de stekelrog en gevlekte rog niet langer aan de criteria voor OSPAR voldoen op basis van het criterium 'afname'(decline). Het is nu aan de OSPAR-partijen zelf om een keuze te maken of deze soorten op de Threatened and/or Declining species lijst gehandhaafd blijven.

Convention on Migratory Species (CMS)

Dit internationale verdrag is vooral van belang voor pelagische haaiensoorten. CMS heeft recentelijk een Memorandum of Understanding (MoU) on the Conservation of Migratory Sharks ingesteld. Dit is een niet bindende overeenkomst waarin de deelnemende landen vastleggen dat ze zich sterk zullen maken voor verduurzaming van vangsten van haaien, bescherming van kwetsbare habitats en beter onderzoek uitvoeren naar haaien en roggen die op de Appendix 1 van de MoU staan (voor de Noordzee zijn dit reuzenhaai, haringhaai, zee-engel en doornhaai). Sinds begin 2020 staat ook de ruwe haai op Appendix 1 van CMS. De conventie is inmiddels ondertekend door 25 landen, waaronder Nederland, en de EU.

CMS-MoU Sharks

De Memorandum of Understanding on the Conservation of Migratory Sharks (MoU-Sharks) is een internationaal instrument voor het behoud van migrerende kraakbeenvissoorten. Het werd ingesteld onder auspiciën van CMS en is bedoeld om internationale standaarden voor het beheer van migrerende haaien- en roggensoorten vast te leggen. De MoU is een juridisch niet-bindende overeenkomst met momenteel 48 ondertekenaars, waaronder de Europese Unie.

Convention in Trade of Endangered Species (CITES)

Dit handelsverdrag regelt de internationale handel in bedreigde diersoorten. Twee haaiensoorten die in de Noordzee voorkomen staan op deze lijst. De reuzenhaai is opgenomen op CITES Appendix I wat betekent dat alle internationale handel in deze soort verboden is, behalve voor wetenschappelijke doeleinden. De haringhaai is sinds februari 2013 toegevoegd aan Appendix II wat inhoudt dat handel in deze soort moet voldoen aan strikte duurzaamheidscriteria.

Beheermaatregelen per soort

Onderstaande tabel (Tabel 1) geeft een overzicht per soort van de beheer en beschermings-maatregelen die op dit moment van toepassing zijn op de soorten die op het NCP leven.

Tabel 1. Overzicht van de beleidskaders die van toepassing zijn op de kraakbeenvissen in de Noordzee

		Nationaal beleid		Internationaal Beleid			
Soort	**IUCN****	**N2000**	**KRM**	**CMS**	**CITES[C]**	**OSPAR lijst**	**GVB**
Haringhaai *Lamna nasus*	**CR**			App. II + MoU	App. II	ja	Verboden via ICCAT
Doornhaai *Squalus acanthias*	**CR**			App. II + MoU	nee	ja	Verboden GVB
Zee-engel *Squatina squatina*	**CR**			App I + MoU	nee	ja	Verboden GVB
Reuzenhaai *Cetorhinus maximus*	**EN**			App I + MoU	App. II	ja	Verboden GVB
Voshaai *Alopias vulpinus*	**NT**			App. II + MoU	App. II		Beperking via ICCAT
Gevlekte gladde haai *Mustelus asterias*	**LC**						
Hondshaai *Scyliorhinus canicula*	**LC**						
Kathaai *Scyliorhinus stellaris*	**VU**						
Gladde haai *Mustelus mustelus*	**DD**						
Ruwe haai *Galeorhinus galeus*	**CR**			App. II + MoU			
Vleet *Dipturus batis* complex	**CR**					ja	Verboden GVB
Golfrog *Raja undulata*	**EN**						Groeps-TAC + uitzondering aanlandplicht
Blonde rog *Raja brachyura*	**NT**						Groeps-TAC + uitzondering aanlandplicht
Stekelrog *Raja clavata*	**NT**	Doelsoort				ja	Groeps-TAC + uitzondering aanlandplicht
Gevlekte rog *Raja montagui*	**LC**					ja	Groeps-TAC + uitzondering aanlandplicht
Koekoeksrog *Leucoraja naevus*	**LC**						Groeps-TAC + uitzondering aanlandplicht
Sterrog *Amblyraja radiata*	**LC**						Verboden GVB
Pijlstaartrog *Dasyatis pastinaca*	**DD**						

**IUCN rode lijst classificering CR= critically endangered, EN = endangered, VU = vulnerable, NT = near threatened, LC = least concern, DD = data deficient

Geconcludeerd kan worden dat er voor een aantal soorten geen beschermingsmaatregelen zijn genomen binnen Nederlandse noch de EU wet en regelgeving.

Overzicht onderzoek: 2016-2021

Onderzoek in Nederland

Er zijn recent twee reviews verschenen die een overzicht geven van de huidige kennis en kennisleemtes omtrent haaien en roggen in Nederlandse wateren:

1. **Brochure haaien en roggen in Nederlandse wateren (Walker & Kingma, 2020)** die is geschreven als basisdocument voor het Life-IP programma en bevat:
    a. een overzicht van voorkomen, verspreiding en biologie van op het NCP voorkomende soorten en het onderzoek dat nu al uitgevoerd wordt;
    b. een overzicht van de visserijgegevens als het gaat om (bij)vangsten en aanlandingen in Nederland;
    c. een beschrijving van de huidige beleidsinstrumenten die relevant zijn voor het beheer, zo wel in nationaal, Europees als internationaal beleid;
    d. factsheets per gebied (ZW Delta, Noordzee en Waddenzee) met gebieds-specifieke informatie over soorten, maatregelen, beleid en met conclusies en aanbevelingen voor onderzoek

2. **Overzicht beschikbare gegevens ten behoeve van Nederlandse beleidsdoelen voor haaien en roggen** (Batsleer *et al.*, 2020) waarin survey data en onderzoek uitgevoerd en verzameld door WMR op een rij gezet worden
    a. Data commerciële visserij – aanvoer; marktbemonstering; en discards
    b. Wetenschappelijke surveys - internationale visserijonafhankelijke surveys; haaien en roggen in Nederlandse deel Noordzee; bestandsschattingen
    c. Overleving onderzoek – methoden en resultaten
    d. Wetenschappelijke projecten - afgeronde en lopende projecten tussen 2015 en nu

Zowel in Batsleer *et al.*, (2020) als Walker & Kingma (2020) is een overzicht van lopen en afgerond onderzoek en geven aanbevelingen voor aanvullend onderzoek. Deze aanbevelingen zijn als bijlagen aan dit rapport toegevoegd.

<u>Toekomstig onderzoek en voorstellen in voorbereiding</u>

Eind 2020 is een projectvoorstel ingediend bij EFMZV getiteld ‘Bridging Knowledge Gaps for Sharks and Rays in the North Sea’ dit zal uitgevoerd worden in de periode 2021-2022. Deze is vooral van belang voor het verdiepen van de kennis over de overleving van roggen en de verspreiding van haaien en roggen.

Haaien en roggen zijn als doelsoorten binnen het Monitoring en Onderzoek Natuurherstel en Soortbescherming (MONS) programma opgenomen. Dit programma geeft invulling aan de onderzoeksopgaven binnen het Noordzeeakkoord. Voor haaien en roggen is een overzicht gemaakt van kennisvragen die niet worden opgepakt in regulier onderzoek, deze spitse zich toe op: (1) het in kaart brengen van de levenscyclus van haaien en roggen; (2) opbouwen kennisbasis populatiegrootte en -structuur haaien en roggen in de Noordzee; en (3) wat is de rol van haaien en roggen in het Noordzee ecosysteem (trofische ecologie) - habitatgebruik en habitatanalyse van haaien en roggen in de Noordzee. In de loop van 2021 zal duidelijk worden of dit onderzoek daadwerkelijk binnen het MONS programma wordt opgepakt.

Onderzoek uitgesplitst per soort

Onderstaande tabel (Tabel 2) geeft een overzicht van afgeronde en lopende onderzoeken die invulling geven aan de doelstellingen van de KRM-Haaienactieplan, uitgesplitst per soort.

Tabel 2. Overzicht van lopend onderzoek die betrekking heeft op de doelstellingen van de KRM-Haaienactieplan. Shark-a-tag (Sportivsserij Nederland): 2010-2019; 'Overleving Rog' (EFMZV): 2016-2018; MSC onderzoek: 2018-2019; INNORAYS (EFMZV): 2018-2021; Leeftijdsbepaling (WMR): 2019; Life-IP (LNV): 2020-2021. Bron: Batsleer *et al*. (2020); Walker & Kingma (2020).

Nederlandse naam	Latijnse Naam	Verminderen ongewenst bijvangst	Overleving (verhogen)	Populatie omvang	Populatie conditie	Verspreiding	Menselijk handelen
Haringhaai	*Lamna nasus*						
Doornhaai	*Squalus acanthias*						
Zee-engel	*Squatina squatina*						
Reuzenhaai	*Cetorhinus maximus*						
Voshaai	*Alopias vulpinus*						
Gevlekte gladde haai	*Mustelus asterias*					Shark-a-tag Life-IP *'Bridging knowledge gaps'*	
Hondshaai	*Scyliorhinus canicula*						
Kathaai	*Scyliorhinus stellaris*						
Gladde haai	*Mustelus mustelus*						
Ruwe haai	*Galeorhinus galeus*					Shark-a-tag Life-IP *'Bridging knowledge gaps'*	
Vleet	*Dipturus batis* complex						
Golfrog	*Raja undulata*						
Blonde rog	*Raja brachyura*		*'Bridging knowledge gaps'*	INNORAYS	Leeftijds analyse		
Stekelrog	*Raja clavata*		Overleving Rog' *'Bridging knowledge gaps'*	INNORAYS	Leeftijds analyse	Life-IP *'Bridging knowledge gaps'*	
Gevlekte rog	*Raja montagui*		Overleving Rog' *'Bridging knowledge gaps'*			Life-IP *'Bridging knowledge gaps'*	
Koekoeksrog	*Leucoraja naevus*						
Sterrog	*Amblyraja radiata*		*'Bridging knowledge gaps'*			*'Bridging knowledge gaps'*	MSC onderzoek
Pijlstaartrog	*Dasyatis Pastinaca*					Shark-a-tag Life-IP	

Op basis van deze tabel is duidelijke dat aanvullende onderzoek nog nodig is om verder invulling te geven aan de doelstellingen van de Haaienactieplan op de volgende elementen:

- Vermindering ongewenst bijvangst
- Overlevingsonderzoek voor alle haaien en een aantal roggen soorten
- Populatie conditie voor alle haaien en een aantal roggen soorten
- Verspreidingsonderzoek loopt, maar de aantallen voor alle soorten behalve de gevlekte gladde haai zijn nog klein
- Onderzoek naar menselijk handelen is nauwelijks uitgevoerd

Overzicht acties HAP

Binnen het KRM-Haaienactieplan zijn 16 concrete actie benoemd die ondernomen zouden worden ter bescherming van de haaien en roggen populaties in Nederlandse wateren.

Actie uit HAP		Stand van zaken	Vervolgactie in 2021
1. Communicatie en educatie Vooraleerst wil ik inzetten op educatie en communicatie in de visserijketen. Het Ministerie van Economische Zaken heeft in de afgelopen jaren al aandacht aan dit aspect besteed. In de praktijk blijkt dat de kennis omtrent de beschermde status van sommige haaien en roggen soorten nog onvoldoende is bij vissers en in de visserijketen, en worden met name roggen vaak niet correct geïdentificeerd op soortniveau. Dat betekent dat onze inzichten over de werkelijke vangsten van een specifieke soort niet accuraat zijn. Ook kan het tot gevolg hebben dan kwetsbare soorten onbedoeld aangeland worden. Door dit op een laagdrempelige manier in te steken, draagt het bij aan het creëren van draagvlak voor bescherming en voor implementatie van maatregelen voortkomend uit het actieplan.			
1.1 In 2016 wordt daarom begonnen met: Workshops voor inspecteurs en medewerkers van de afslagen om te werken aan de identificatie (determinatie) en het belang van bescherming.		Aan deze ambitie is geen invulling gegeven. Wel wordt periodiek wordt door WMR een identificatie workshop verzorgt in brede zin waar ook de meest voorkomende haaien en roggen soorten worden meegenomen.	In 2021 zouden workshops voor inspecteurs en medewerkers voor de visafslag met de NVWA kunnen worden afgesproken door LNV
1.2 Tevens worden lespakketten voor visserijscholen ontwikkeld en trainingen gegeven, bijvoorbeeld over de omgang met haaien en roggen om bij gevangen vissen weer ongedeerd terug te zetten, waar mogelijk samen met de sector.		Er zijn verschillende handleidingen gemaakt over soort herkenning en 'best practices' m.b.t. handeling van haaien en roggen Alle informatie over soorten en vigerend beheer is te vinden in de Nederlandse vertalingen *fisheries advisories* (ontwikkeld door Shark Trust in het VK) ontwikkeld voor vissers en visafslagen. Deze informatie kan als poster of gids beschikbaar gesteld worden. Ze zijn digitaal beschikbaar op: https://www.elasmobranch.nl/nieuwe-visserijbepalingen-shark-trust/ Zeer gedetailleerd is ook de Nederlandstalig Harokit van ILVO in België: https://www.ilvo.vlaanderen.be/language/nl-BE/NL/Diensten-en-producten/Harokit#.X7ztr8hKg2w	Actieve verspreiding van educatiemateriaal binnen de sector. Evaluatie van visserijschool module

		ProSea, een organisatie gespecialiseerd in educatie in de maritieme sector, heeft in 2016 een lespakket ontwikkeld voor de visserijscholen over de rol van haaien en roggen in het systeem en informatie over het behandelen van de vissen aan boord. Het pakket wordt met succes gebruikt in de scholen. Er is in juni 2015 aandacht voor bedreigde soorten geweest in het blad Visserijnieuws – zie hieronder: 	
2. Verminderen van ongewenste bijvangst Nagenoeg alle vangsten van haaien en roggen door commerciële vissersschepen in de Noordzee zijn bijvangst, zowel in de gemengde visserij op demersale soorten, als in de pelagische visserij. In principe zijn alle bijvangsten van haaien onopzettelijk en ongewenst, terwijl de vangsten van sommige roggensoorten juist commercieel interessant zijn. Vanwege de diversiteit van soorten, van gebieden en visserijen is er niet één oplossing voor het probleem van de bijvangsten. Maatwerk is nodig. Een aantal maatregelen kan nu ingesteld worden, maar verdere en nauwe samenwerking met de sector blijft nodig om te zoeken naar innovatieve haalbare oplossingen.			
2.1 Momenteel loopt het project ‘best practices’, waarin vissers in het kader van de aanlandplicht nu al van elkaar leren hoe ongewenste bijvangsten te voorkomen. Dit kan sterk bijdragen aan het herstel van kwetsbare roggen en haaien. Hierbij wordt bijvoorbeeld gekeken naar het gebruik van ontsnappingspanelen in de netten van de trawl-visserij,		Er zijn geen verplichtingen gesteld dan wel aanbevelingen gegeven voor aanpassingen die de bijvangst van haaien en/of roggen verminderen. Wel is geïnvesteerd in kennis over bijvangst en overleving in het kader van de aanlandplicht. Voor de roggen soorten die onder het verzamel-TAC binnen de TAC & quota verordening vallen is vanaf 2018 een uitzondering op de aanlandplicht op basis van hoge overleving verleend. De uitzondering is in eerste instantie verleend voor 3 jaar maar wordt in 2021 met 3 jaar verlengd. Om gebruik te maken van de uitzondering moet voldaan worden aan twee verplichtingen:	De jaarlijkse selectiviteits-rapportage biedt veel mogelijke aanknopingspunten voor te nemen maatregelen. Analyse van effectiviteit van selectiviteitsmechanismen die al ontwikkeld zijn met het

uitwisseling van gegevens van gebieden waar veel haaien en roggen worden bij gevangen en naar opvanginstallaties aan boord om de overleving te vergroten. Om de effectiviteit van de maatregelen te verhogen streef ik naar een gezamenlijke aanpak met de Noordzeelanden. Bezien zal worden of aanpassing van de bestaande regelgeving nodig zal zijn.		1. De kennis hiaten die er nu bestaan m.b.t. overleving van de roggen soorten binnen het groeps-TAC moeten gevuld worden 2. Om gebruik te maken van de uitzondering moeten vissers een plan indienen met daarin maatregelen m.b.t. ontwijken, selectiviteit en overleving aan boord die de ongewenste visserijsterfte kunnen terugdringen. Om te voldoen aan verplichting 2 wordt jaarlijks door de North Sea Advisory Council op verzoek van de Scheveningen groep een overzicht gemaakt van het lopende onderzoek en de geïmplementeerde selectiviteitsmechanismen. Dit is wordt als onderdeel van de discard plan rapportage door de Scheveningen groep naar de Europese Commissie gestuurd. https://www.nsrac.org/wp-content/uploads/2020/06/11-1920-NSAC-Advice-to-Scheveningen-Group-on-Skates-and-Rays-1.pdf Er is geen onderzoek gedaan naar selectiviteit m.b.t. tot vangst van haaien.	oog op het verplicht stellen binnen de demersale sector. Aandacht hiervoor vragen in toekomstige onderzoek b.v. die wordt uitgevoerd in het kader van MONS of EFMZV. Dit kan gaan om camera's in netten, samenwerking met en tussen de vissers, of vanuit de ervaring die wordt opgedaan vanuit het overlevingsonderzoek waar opvanginstallaties gebruikt worden.
2.2 'Verboden soorten' (dat wil zeggen soorten die zijn opgenomen in de jaarlijkse TAC- en quotumverordening), moeten snel en ongedeerd weer worden teruggezet in zee en mogen niet aan boord worden gehouden, aangeland of overgeladen. Dit is een bestaande maatregel. Ik wil voor de Noordzee inzetten op het toevoegen van bedreigde soorten aan de bestaande lijst van verboden soorten (artikel 12 of 13 van de TAC- en quotumverordening van 2015). Ik denk daarbij aan soorten die door IUCN als bedreigd zijn aangemerkt: doornhaai *Squalus acanthias*,		Dit doel van het HAP is inmiddels achterhaald doordat de verboden soortenlijst geen goed instrument is gebleken om soorten te beschermen tegen onbedoelde mortaliteit als het niet vergezeld wordt door aanvullende beheer en beschermingsmaatregelen. In zijn huidige vorm is de lijst uitsluitend bruikbaar voor ernstig bedreigde soorten als laatste redmiddel. De invoering van de aanlandplicht creëerde een prikkel om zeldzame soorten die eerst een vangstlimiet hadden op de verboden soorten lijst te plaatsten omdat ze op die manier alsnog gediscard konden worden. Zo zijn alle diepzee haaien inmiddels verboden maar zijn er geen maatregelen om de bijvangst van deze soorten te verminderen en is de visserijsterfte daardoor vrijwel gelijk gebleven. Een tweede tekortkoming van de lijst is dat er geen criteria zijn waaraan een soort dient te voldoen om op de lijst te komen of er weer afgehaald te worden. Tijdens een bijeenkomst in van de STECF (STECF, 2017) over beheer van roggen is hierover het volgende opgenomen: ***Prohibited species*** *The EWG states that the prohibited species list should be used for species which are biologically sensitive to any exploitation. STECF observe also that "Prohibited*	Op basis van de inzichten van de afgelopen 5 jaar kan LNV kan haar positie over het gebruik van de verboden soorten lijst aanpassen.

gevlekte gladde haai *Mustelus asterias,* blonde rog *Raja brachyura*, en de pijlstaartrog *Dasyatis pastinaca*. De Europese Commissie zal nieuwe verzoeken voor plaatsing op deze lijst laten beoordelen door haar Wetenschappelijke, Technische en Economische Adviesraad voor de Visserij STECF. Deze soorten zouden voor een langere periode moeten worden toegevoegd en pas weer van de lijst af gehaald mogen worden na een positief advies van STECF. De Raad van Visserijministers besluit jaarlijks tijdens de decemberraad over de vangstmogelijkheden en de 'artikel 13' soorten voor de Noordzee.		*species" by their nature are sensitive species, mostly CITES listed, where even limited fishing activity could result in a serious risk to their conservation. There is currently no procedure on which to base decisions to include or exclude species from the prohibited list in the TACs and quota regulations. Moreover, the benefits of classifying species as prohibited are unknown without more information of the discard survival of incidental catches, and do not necessarily lead to a decrease in mortality.* *STECF concludes that the development of transparent criteria is needed to classify species as prohibited in the TACs and quota regulation.* Het gebruik van de verboden soorten lijst is onderdeel van lopende gesprekken tussen de NSAC en NWWAC, en de Europese Commissie. De doornhaai is sinds 2016 op de verboden soorten lijst.	
2.3 De verzamel-TACs voor roggen (diverse soorten) en 'doornhaai', waar meerdere soorten van hetzelfde quotum worden afgeboekt, zouden alleen mogen gelden voor soorten waarover ICES positief adviseert. Ik wil dat ICES iedere 2 jaar (passend bij de adviescyclus van ICES over kraakbeenvissen) onderzoekt welke soorten dat zijn, en welke soorten hier niet voor in aanmerking zouden mogen komen. Indien nodig zal Nederland bij de Europese		Er is geen uitvoering gegeven aan deze actie, er zijn wel ontwikkelingen geweest rond het groeps-TAC voor roggen in de laatste jaren. In oktober 2017 is een bijeenkomst gehouden van de STECF (Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries) Elasmobranch Working Group (EWG) getiteld: 'Long term management of skates and rays'. Het rapport is de meest actuele stand van zaken als het gaat over: visserij overzichten; beschikbare studies over selectiviteit; informatie over overleving; een overzicht van alle mogelijke beheermaatregelen (incl. verschillende TAC-regimes); en een overzicht van de belangrijkste kennishiaten (overleving van discards, stock grenzen, het ontwikkelen van proxies voor MSY). Hoofdconclusie is dat er geen eenduidige maatregel is die voor alles kan gelden en er is geadviseerd om relevante regionale maatregelkaders te ontwikkelen met beheerders en stakeholders.	LNV kan de 'Special Request' omtrent scenario's voor herinrichting van het verzamel TAC voor ICES ondersteunen en helpen ervoor te zorgen dat het spoedig wordt opgepakt.

Commissie wetenschappelijk onderbouwde voorstellen indienen		Link naar het rapport: https://stecf.jrc.ec.europa.eu/documents/43805/1853075/STECF+17-16+-+LTM+skates+and+rays.pdf Het SUMARiS project heeft in 2020 een aantal aanbevelingen gedaan voor alternatieven voor de verzamel-TAC. Het advies vanuit SUMARiS is om een 'Special Request' bij ICES in te dienen om de haalbaarheid van de verschillende scenario's uit te werken. Dit zou mogelijk in 2021 gebeuren waarna het ICES-advies gebruikt kan worden om nieuw beleid te ontwikkelen.	
2.4 Ik wil dat voor het beheer van commerciële soorten die worden bijgevangen in de Noordzee meerjarige afspraken gemaakt worden, bijvoorbeeld in het nieuwe, nog door de Europese Commissie uit te brengen meerjarenplan voor de gemengde visserij in de Noordzee (verwacht 2016). Ik denk hierbij aan lange termijn doelen voor een duurzame opbrengst en de teruggooi van soorten met een hoge overlevingskans in specifieke visserijen.		Binnen het Meerjarenplan voor de Noordzee hebben alle roggen de status van bijvangst soort waar jaarlijks een quotum voor wordt vastgesteld. Haaien worden in het plan niet genoemd. Bij de onderhandelingen over het meerjarenplan heeft Nederland niet gepleit voor specifieke maatregelen voor haaien en roggen. Binnen acties 2.3 en 3.1 zijn onderdelen van deze actie vorm gegeven.	Evalueren hoe deze actie uit het HAP zich verhoudt ten opzichte van de ambities in de Internationale Haaien Strategie
2.5 Met Marine Stewardship Council (MSC) zal bekeken worden of haar toetsingskader voor het MSC-keurmerk voor haaien en roggen aansluit bij het Europese Visserijbeleid.		Deze actie is niet uitgevoerd	Alsnog contact opnemen met MSC om dit te bespreken.
3. Overleving verhogen Aangenomen wordt dat haaien en roggen – afhankelijk van de vismethode, duur en omvang van de trek en mits goed behandeld aan boord – een aanzienlijke kans hebben op overleving. Er zijn onderzoeken die dit ondersteunen, maar deze zijn nog niet in specifieke visserijen in de Noordzee gedaan.			

3.1 Ik heb op 15 september 2015 de regeling Innovatieproject Aanlandplicht van het Europese Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij voor projecten in het kader van de aanlandplicht geopend. Er is een projectvoorstel ingediend waarbij gekeken wordt naar de het voorkomen van ongewensten bijvangsten van haaien en roggen en de overleving Bij hoge overleving kunnen lidstaten in specifieke omstandigheden aanbevelingen doen voor uitzondering op de aanlandplicht bij de Europese Commissie.		Er zijn op dit moment geen verplichting of aanbevelingen die de overleving verhogen voor de Nederlandse vloot. Wel is er veel onderzoek naar overleving van roggen gedaan in het kader van de aanlandplicht die aanknopingspunten geeft voor het verhogen van de overleving. Voor de roggen soorten die onder het groeps-TAC binnen de TAC & quota verordening vallen is vanaf 2018 een uitzondering op de aanlandplicht op basis van hoge overleving verleend. De uitzondering is in eerste instantie verleend voor 3 jaar maar wordt in 2021 met 3 jaar verlengd. Om te gebruik te maken van de uitzondering moet voldaan worden aan de 2 verplichtingen: 1. De kennis hiaten die er nu bestaan m.b.t. overleving van de roggen soorten binnen het groeps-TAC moeten gevuld worden 2. Om gebruik te maken van de uitzondering moeten vissers een plan indienen met daarin maatregelen m.b.t. ontwijken, selectiviteit en overleving aan boord die de ongewenste visserijsterfte kunnen terugdringen. Om aan de 1e verplichting te voldoen is er in samenwerking met lidstaten binnen de Scheveningen groep een gezamenlijke effort om alle kennishiaten over overleving van soorten die onder het groeps-TAC vallen e vullen. Gedetailleerd overzicht van alle uitgevoerde onderzoeken naar overleving in WMR overzicht (Batsleer *et al.,* 2020). Er is geen onderzoek naar overleving bij haaien gedaan.	Analyse van effectiviteit van overlevingsaanpassingen die al ontwikkeld zijn voor roggen met het oog op het verplicht stellen binnen de demersale sector. Dit zou kunnen gebeuren op basis van de 3 fasen van de vangst: avoidance (ontwijken van vangen), selectivity (aanpassing aan vangst techniek en tuig) en survival (overleving na vangst. Hierin kunnen ook dierenwelzijnsaspecten meegenomen worden door de focus te leggen op zo min mogelijk interactie tussen niet doelsoorten en vistuig. Een vergelijkbaar traject voor haaien opstarten.
3.2 Haaien en roggen zijn doelsoorten voor sportvissers. Uit enquêtes van IMARES onder sportvissers blijkt dat de meeste vangsten worden teruggezet. Aangenomen wordt dat de overlevingskansen hoog zijn.		Deze gedragscode bestaat, en is onderdeel van de identificatie kaart voor haaien en roggen die Sportvisserij verspreid onder alle beroeps- en sportvissers.	

Sportvisserij op haaien of roggen door recreatieve vissers blijft toegestaan, tenzij aangetoond wordt dat de sportvisserij negatieve effecten heeft. Ik wil wel dat sportvissers hun vangsten van haaien en roggen niet aanlanden, maar snel en ongedeerd weer terug zetten. Ik zal met Sportvisserij Nederland bekijken of een gedragscode hiervoor opgesteld moet worden.			
4. Overige maatregelen Naast de bovengenoemde sporen is aanvullend onderzoek nodig, niet alleen om de biologische kennis te verdiepen, maar ook te kijken of met ruimtelijke maatregelen ook een bijdrage geleverd kan worden aan de bescherming van haaien en roggen. Bijvoorbeeld afspraken om uit roggen hotspots te blijven, mochten deze geïdentificeerd worden. Er wordt naar gestreefd dit binnen de bestaande budgetten te realiseren. Sinds het EU-haaienactieplan (2009) zijn de Europese voorschriften voor het verzamelen van gegevens over onder meer de toestand van de bestanden aangescherpt. Ik wil er op toezien dat dit gehandhaafd blijft in de nieuwe EU-datacollectie-verordening die momenteel in de Raad wordt behandeld. Het verzamelen van informatie over de vangsten in samenwerking met de sector kan een waardevolle bijdrage leveren aan het verbeteren van de communicatie over haaien en roggen, meer inzicht geven rond de conditie van de bestanden, hun verspreiding.			
4.1 In samenwerking met Sportvisserij Nederland en IMARES zal onderzoek worden gedaan naar de vangsten door recreatieve vissers. Ook wordt onderzocht of de sportvissers een bijdrage kunnen leveren aan een verspreidingsonderzoek.		Sportvisserij heeft ruim 10 jaar een merk-terugzet programma voor gevlekte gladde haai, ruwe haai en pijlstaartrog, het ministerie van LNV is niet betrokken bij dit project. Dit programma heeft in 2017 en 2020 tot wetenschappelijke publicaties geleid (Breve *et al.*, 2017; Breve *et al*., 2020) Sportvissers worden door Sportvisserij Nederland actief gestimuleerd om vangsten te melden.	LNV actief betrekken bij dit project zodat de verzamelde data effectief gebruikt kan worden in beheer.
4.2 IMARES en Rijkswaterstaat zullen worden gevraagd om te kijken of met een meer optimale benutting van de		RWS heeft opdracht gegeven aan de NEV om een overzicht te maken van wat we nu al weten over haaien en roggen in Nederlandse wateren en welke beleidsmaatregelen nu al gelden voor het beheer van de populaties (Walker & Kingma, 2020)	EFMZV project ‘Bridging the knowledge gaps for skates and rays in the North Sea‘

bestaande monitoring surveys en onderzoeken er meer inzicht in de status en ruimtelijke verspreiding van haaien en roggen kan worden verkregen. Internationale gremia als OSPAR kunnen daarbij helpen. Er wordt naar gestreefd dit binnen de bestaande budgetten te realiseren.		WMR (voorheen IMARES) heeft in 2020 een overzicht gemaakt van alle beschikbare gegevens m.b.t. haaien en roggen in hun databestanden (Batsleer *et al.*, 2020) Er is in 2020 een Life-IP Programma gestart met als doel inzicht te krijgen in migratiepatronen en genetische verwantschappen van een aantal soorten. OSPAR heeft ICES gevraagd om de wetenschappelijke kennis van geselecteerde kraakbeenvissoorten op een rij te zetten ten behoeve van een update van de status assessments van de haaien en roggen soorten die op de lijst van OSPAR List of Threatened and/or Declining Species and Habitats staan (ICES, 2020 - http://www.ices.dk/sites/pub/Publication%20Reports/Advice/2020/Special_Requests/ospar.2020.10.pdf	gaat in 2021 van start als het goed is en loopt tot eind 2022. Kennis nemen van beschikbare informatie
4.3 In het bredere onderzoek naar de effecten van pulsvisserij wordt ook aandacht besteed aan de impact van pulsvisserij op kraakbeenvissen. De uitkomsten worden uiterlijk 2019 verwacht.		Dit onderzoek is afgerond en er is geconcludeerd dat kraakbeenvissen niet extra gevoelig zijn voor pulsvisserij omdat de frequenties van puls niet overlappen met de frequenties waar deze vissen gevoelig voor zijn. In di onderzoek is een doorkijk gegeven naar de overleving in boomkor visserij. https://www.wur.nl/upload_mm/b/7/a/f21aca30-ce25-47a9-b416-b6dbd5ba3ecb_Factsheet_survival_fish_results_FINAL.pdf	Geen
4.4 Momenteel bestaat voor vissoorten alleen een minimum aanlandmaat of minimale instandhoudingsreferentiegrootte. Dit is om jonge vis te beschermen. Ik wil onderzoeken of de invoering van een maximum aanvoermaat om grote vrouwelijke exemplaren die kunnen zorgdragen voor de voortplanting haalbaar en mogelijk is en inbrengen in de relevante regelgeving.		Dit is opgenomen in een door de Europese Commissie STECF-bijeenkomst over beheer van roggen die in 2017 is gehouden, waarin alle mogelijke beheers strategieën voor roggen besproken zijn. STECF 2017: https://stecf.jrc.ec.europa.eu/documents/43805/1853075/STECF+17-16+-+LTM+skates+and+rays.pdf/b42c2b81-066c-401f-8871-9fb62acb19fb De voorstellen uit het STECF rapport zijn niet verder uitgewerkt. Voor haaien is geen onderzoek gedaan.	Voorstellen uit rapport uitwerken

4.5 Momenteel hoeven vangsten onder de 50 kilogram niet in de logboeken worden genoteerd. Daardoor gaat waardevolle informatie verloren. Ik zal opdracht geven om te kijken of registratie van vangsten van haaien en roggen onder de 50 kg haalbaar is.		Dit is deels opgevolgd, nog niet terug gerapporteerd.	LNV opvolgen en uitwerken
4.6 Nederland kent een aantal mariene gebieden waar toegangsbeperkingen (gaan) gelden, zoals Natura2000, KRM gebieden en windmolenparken. Ik wil laten onderzoeken hoe deze gebieden kunnen bijdragen aan het herstel van bedreigde soorten. Ook wil ik verkennen of een systeem van tijdelijk gesloten gebieden (real-time of seizoensluitingen) kan bijdragen aan de bescherming van paaigronden of kraamkamers.		Dit is nog niet opgevolgd. Het lopende Life-IP en toekomstige EMFZV onderzoek zal een eerste indicatie geven van het gebruik van N2000 en KRM gebieden door kraakbeenvissen.	Onderzoek naar hoe haaien en roggen deze gebieden gebruiken is nog nodig. De aanwezigheid, ruimtelijke verspreiding en seizoensgebonden gebruik van paaigronden of kraamkamers zou eerst in beeld gebracht moeten worden.
4.7 Ondanks alle maatregelen op het gebied van visserij kunnen vervuiling, klimaatveranderingen, zandsuppleties, onderwatergeluid en dergelijke ook impact hebben op bijvoorbeeld paaigebied van haaien en roggen in de Noordzee. Indien hier meer inzichten over beschikbaar komen, zal ik mijn positie hierop overwegen.		Er is geen opvolging gegeven aan deze actie In het ElasmoPower onderzoek dat eind 2020 van start is gegaan wordt wel gekeken naar de gevoeligheid van haaien en roggen voor antropogene verstoring in het ecosysteem (bekabeling van windparken).	Vooruitlopend op een breder onderzoek zou in 2021 een literatuurstudie gedaan kunnen worden om de meest actuele gegevens en inzichten over de effecten van deze factoren op het voorkomen, abundantie en conditie van de populaties van haaien en roggen te kunnen bepalen.

Samenvatting en Conclusie

Sinds het in werking treden van het HAP in 2015 is er aanzienlijke vooruitgang geboekt in de kennis over elasmobranchen in Nederlandse wateren en is er een sterkere focus in beleid gekomen op duurzaam beheer van deze soorten. Dit neemt niet weg dat de meeste acties uit het HAP nog niet (volledig) zijn uitgevoerd.

Over beleid is te concluderen dat er duidelijk meer aandacht is gekomen voor het beheer van haaien en roggen maar dat er nog stappen gezet kunnen worden om ambities te vertalen in concreet beleid en beheer. Zo is kennis over selectiviteit verhoogd maar zijn er nog geen aanbevelingen of verplichtingen voor aanpassingen die de mortaliteit van haaien en roggen terugdringen. Hierbij kan ook aangemerkt worden dat er op dit moment meer beleidsinstrumenten bestaan voor het beheer van roggen dan van haaien.

Zowel direct als getrapt via de EU, is Nederland aangesloten bij een groot aantal internationale verdragen en wetten waarin duurzaam beheer van haaien en roggen prioriteit is. De vertaling naar nationale wet- en regelgeving is echter nog niet compleet doorgevoerd. Om hier beter aan tegemoet te kunnen komen is door het ministerie van LNV een internationale haaienstrategie (IHS) gepubliceerd. Door een beter integratie van het HAP en de IHS kan het haaien- en roggenbeleid beter geborgd worden.

In het onderzoek zijn met name grote stappen gezet in de kennis over overleving en interactie met de visserij van roggen. De vraag naar deze kennis werd ingegeven ter onderbouwing van de uitzondering op de aanlandplicht voor rog en nieuwe onderzoek moet bewijzen of deze uitzondering permanent kan worden. Hierin wordt nauw samengewerkt met de ons omringende Noordzeelanden om een totaal beeld van de mate van overleving van rog in de demersale visserij op de Noordzee te krijgen. Voor haaien is dergelijk onderzoek nog in het geheel niet uitgevoerd.

Op basis van deze quick scan komt verder naar voren dat aanvullend onderzoek nog nodig is om verder invulling te geven aan de vermindering van ongewenst bijvangst. Kennishiaten en voorstellen voor onderzoek zijn uitgebreid beschreven in Batsleer *et al*. (2020) en Walker & Kingma (2020) als het gaat om verspreiding en voorkomen, populatie omvang en conditie en effecten van menselijk handelen.

Bijlage I Kennisleemtes uit “Brochure haaien en roggen in Nederlandse wateren” (Walker & Kingma, 2020).

Kennisleemtes

1. **Verspreiding en voorkomen**

Om goed beheer te ontwikkelen is het van belang te weten welk rol het NCP en het Nederlandse kustgebied spelen in de levenscyclus van de populaties van de daar voorkomende soorten. Ook zal geanalyseerd moeten worden welke knelpunten er zijn voor de verdere ontwikkeling en het behoud van gezonde populaties. Hiervoor is het van belang de ruimtelijke dynamiek van de soorten beter te kennen en hun habitateisen gedurende de levenscyclus te onderzoeken. Ook is het van belang om te kijken waar de grenzen van de populaties zijn en welk deel zich buiten Nederlandse wateren bevinden. Om de kennisleemtes in te vullen zou een meerjarig onderzoeksprogramma ontwikkeld kunnen worden dat het volgende adresseert:

Habitatgebruik

- Bemonstering in kustzone en op het NCP om het voorkomen van soorten in het gebied jaarrond te kunnen bepalen; inzetten van niet-reguliere technieken zoals fuiken, ankerkuil of staande kuil, sonar, e-DNA, camera’s
- Habitatanalyse om geschikte habitats te onderzoeken:
    - analyse van al bestaande data over (a)biotische factoren in habitats (bodemtype, temperatuur, diepte, voorkomen van bodemdieren enz.)
    - verzamelen van nieuwe informatie over habitats waar bekend is dat de soorten voorkomen, bijvoorbeeld Voordelta en Waddenzee

Migratiepatronen

- Merken van haaien en roggen met (satelliet)zenders en het plaatsen van ontvangers in het gebied
- Samenwerking tussen sport- en beroepsvissers, onderzoekers en NGOs zoals in Voordelta en Waddenzee nu plaatsvindt, verder uitbreiden.

Populatiestructuur

- Afbakenen van populaties middels verwantschap DNA onderzoek – (deels opgepakt in Life-IP)
- Populatiedynamica – b.v. verzamelen van informatie over fecunditeit, voortplantingscyclus en leeftijdsanalyse (voor leeftijdsopbouw)

(Bij)vangst van haaien en roggen door

- Uitbreiden van bestaande samenwerking tussen beroepsvissers, onderzoekers en NGOs om vangsten in beeld te brengen en samen oplossingen te zoeken om de soorten te vermijden, selectiever te vissen en overleving te verhogen

Invloed van menselijke activiteit

- Verspreiding van soorten in het gebied voorafgaande aan het ontwikkelen van windparken, grootschalig zandsuppleties en infrastructurele werken om effect van deze activiteiten te kunnen bepalen
- Gevoeligheid van soorten voor elektromagnetische velden onderzoeken door middel van veldwaarnemingen en labonderzoek
- Effecten van grootschalige zandsuppleties in de kustzone: invloed op habitats die voor de soorten van belang zijn; invloed op levenscyclus en migratiepatronen;
- Infrastructurele werken: invloed op habitats die voor de soorten van belang zijn

2. Visserij

Overleving en selectiviteit

- Doorzetten van het lopend onderzoek naar overleving van roggen
- Onderzoek naar gedrag van roggen en haaien in de door Nederland gebruikte netten om de ontsnappingskansen van de soorten in beeld te brengen en maatregelen te ontwikkelen die de selectiviteit van de netten verhogen

Discards

- Specifieke aandacht voor (bij)vangst van haaien en roggen in de Nederlandse visserij om het niveau van vangsten en discards beter in beeld te krijgen

Bijlage II Conclusies uit "Overzicht beschikbare gegevens ten behoeve van Nederlandse beleidsdoelen voor haaien en roggen" Batsleer *et al.*, 2020

Onder het Nederlandse KRM-Haaienactieplan zijn drie pijlers opgenomen. Aan de hand van de beschikbare gegevens trachten we aanbevelingen te geven.

Educatie en communicatie
Hoewel de soort identificatie sterk verbeterd is, blijft dit een punt van aandacht. De Nederlandse aanvoergegevens van haaien en roggen kan verbeterd worden door soorten juist te onderscheiden en de juiste soortnamen te gebruiken.

Vanuit zowel de KRM als het Gemeenschappelijke Visserij Beleid (GVB) is verbetering van educatie en communicatie genoemd als doel. Trainingen in soortherkenning en educatie over de ecologie van deze kwetsbare soorten voor werknemers in de visserijketen, zowel schippers en crew als voor personeel van de visafslagen en NVWA, kunnen bijdragen om zo de soortherkenning te vergroten en om bewustwording over de speciale status van deze soorten te vergroten.

Reductie bijvangst
Het terugdringen van bijvangsten van haaien en roggen in de commerciële visserij is één van de belangrijkste uitdagingen. Het gebrek aan data over de totale vangst, biologie, verspreiding en belangrijke gebieden in de levenscyclus van vrijwel alle soorten is een sterk beperkende factor bij het opstellen van maatregelen en advies zoals:

- De ontwikkeling richting meer analytische bestandsschattingen en het formuleren van een meer realistisch advies over de vangstmogelijkheden.
- Selectiviteitsmaatregelen (tuigaanpassingen en vermijding)
- Ruimtelijke en temporeel beheer (bijv. move-on rules, seizoenssluitingen)
- Evaluatie van mogelijke voor- en nadelen van groottebeperkingen (minimum – en maximum aanvoermaat)

De rol die de Noordzee en de Nederlandse kustzone speelt in de levenscyclus van haaien en roggen, en in de factoren die hun ruimtelijke dynamiek en verspreiding beïnvloeden kunnen op verschillende manieren onderzocht worden:

- Gebruik van tags om de individuele migratiepatronen van roggen in kaart te brengen. Deze individuele migratiepatronen werpen licht op de verspreiding op populatieniveau.
- Op populatieniveau kan getracht worden de verspreiding van de roggenpopulaties en de mogelijke genetische subpopulaties in de Noordzee in kaart te brengen. Om de genetische subpopulaties in kaart te brengen worden van een groot aantal individuen DNA-samples genomen, waar vervolgens het genotype van bepaald wordt. Eventuele subpopulaties worden zichtbaar door de genotypen te vergelijken en te kijken of hierin groepen zichtbaar worden welke gescheiden zijn in ruimte en tijd.
- Intensivering van data-verzameling in bestaande bemonsteringsprogrammas (markt en discardbemonstering). Voor commerciële vangstgegevens zou ingezet kunnen worden op het implementeren van EM-systemen aan boord en visafslagen om vangsten te analyseren zodat voorspelling van de ruimtelijke verdeling van roggen in relatie tot de visserij gemaakt kunnen worden. Dergelijke informatie kan bijdragen aan het tot stand komen van

ruimtelijk beheer, vermijding van soorten door de visserij alsook bijdragen aan meer nauwkeurige bestandsschattingen.

- Een meer gedetailleerde analyse van de vangstgegevens vanuit surveys en commerciële schepen. Bijvoorbeeld door het modelleren van CPUE data om abundantie hotspots in kaart te brengen of visserij-afhankelijke gegevens op te werken als input voor bestandsschattingen.

Het verkrijgen van kwalitatief goede vangstgegevens uit de commerciële visserij blijft problematisch. Met name goede schattingen van discards. Om meer en betere commerciële gegevens te verkrijgen, zou ingezet kunnen worden op het implementeren van Electronic Monitoring (EM). EM is een systeem waarbij de vangst automatisch wordt geregistreerd met behulp van video-opnamen. Omdat geen directe inzet van personeel (waarnemer) aan boord nodig is, kan m.b.v. EM op een kostenefficiënte manier de vloot worden gemonitord. Dit heeft tot gevolg dat er in vergelijking met bijvoorbeeld een waarnemers-programma een hogere ruimtelijke en periodieke dekking van de vangsten/visserijactiviteiten gemonitord kunnen worden.

Zoals in hoofdstuk 5 vermeld, is reeds een start gemaakt met de implementatie van EM aan boord van enkele demersale visserijschepen. Een haalbaarheidsstudie binnen INNORAYS heeft aangetoond dat met behulp van “computer vision technology” soorten rog nauwkeuriger herkend kunnen worden dan wanneer camerabeelden handmatig worden geanalyseerd. Deze technologie wordt ook verder ontwikkeld in het EFMZV project ‘Fully Documented Fisheries’ (FDF). Echter, op dit moment moeten er nog stappen gezet worden in de doorontwikkeling richting de inzetbaarheid van het systeem aan boord van schepen of visafslagen. Doorontwikkeling zal zich in de eerste plaats richten op het ontwikkelen en onderzoeken van robuuste beeldherkenningsalgoritmen voor het detecteren en classificeren van de gevangen roggen op soort en lengte. Vervolgens zal er een haalbaarheidsstudie naar de implementatie van automatische beeldherkenning op de schepen/visafslagen plaats moeten vinden waarbij gekeken wordt welke technische aanpassingen er in het sorteerproces aan boord of visafslagen nodig zijn om vangsten automatisch te kunnen registeren. Hierbij is het van belang gebruik te maken van de methodes en ervaringen die worden opgedaan binnen FDF waarin o.a. het toepassen van computer vision technologie, “deep machine learning” en het ontwikkelen van technische aanpassingen van het sorteerproces belangrijke onderdelen zijn. De verkregen gegevens kunnen worden geanalyseerd met behulp van statistische methodes zodat voorspellingen van de ruimtelijke verdeling van roggen in relatie tot de visserij gemaakt kunnen worden. Dergelijke informatie kan bijdragen aan het tot stand komen van ruimtelijk beheer, vermijding van soorten door de visserij alsook bijdragen aan meer nauwkeurige bestandsschattingen.

Een van de opties om tot discard reductie te komen, is het inzetten van selectiviteits-maatregelen. Deze kunnen in twee onderzoeksrichtingen opgedeeld worden. Ten eerste, technische selectiviteit, dit wil zeggen aanpassingen aan het ontwerp van het vistuig. Een tweede mogelijkheid om selectiviteit te veranderen is het aanpassen van het visgedrag door middel van vermijding. In beide gevallen is de implementatie een grote uitdaging omdat dergelijke maatregelen vaak gepaard gaat met verlies van marktwaardige vis of juist de retentie van andere ongewenste vangsten.

Wanneer ingezet zou worden op technische aanpassingen van het vistuig is het van belang om eerst meer kennis over het ontsnappingsgedrag van haaien en roggen in het net te verkrijgen, bijvoorbeeld met behulp van camera's in het visnet. Kennis van dit ontsnappingsgedrag kan helpen bij de ontwikkeling van nieuwe technische maatregelen om de vangst van ongewenste roggen af te laten nemen bij een minimale afname van vangst van commerciële doelsoorten. Een vervolgstap zou gemaakt kunnen worden door met de opgedane kennis vissers te stimuleren om technische innovaties te definiëren die primair gericht zijn op het verminderen van de vangsten van rog. Hierdoor zou optimaal gebruik gemaakt worden van de praktische kennis en ervaring en kan er tegelijkertijd draagvlak gecreëerd worden voor de initiatieven.

Selectiviteitsverbetering via het aanpassen van keuzes in de ruimtelijke en temporele verdeling van de visserijactiviteiten vereist kennis over verspreiding van soorten, habitatgebruik, maar ook een nauwkeurig beeld van de visserijactiviteiten. Veel van deze kennis is onvolledig en wetenschappelijke surveys, marktgegevens en discardbemonstering zullen ingezet moeten worden om meer biologische gegevens over lengte, gewicht, sekse, maturiteit en fecunditeit te verzamelen. Deze kennis in combinatie met kennis over habitat gebruik en meer gedetailleerde verspreidingsinformatie van soorten alsook visserijactiviteiten zijn informatief om tot beheer te komen waarin ongewenste vangsten, grootte- of leeftijdsklassen door de visserij vermeden kunnen worden. Ook hier zou EM een waardevolle toepassing kunnen zijn omdat informatie over de soortsamenstelling, lengte en sekse alsook visserijgegevens zoals vislocatie en visserij-inspanning verzameld en geanalyseerd worden.

Overleving
Overlevingsonderzoek in Nederland heeft zich toegespitst op pulsvisserij. Gezien het verbod op pulsvissen is het noodzakelijk dat de overlevingskansen van roggen in de belangrijkste Nederlandse demersale visserijen (boomkor, twinrig en flyshoot) in kaart gebracht worden. Ook moet aandacht gegeven worden aan het kwantificeren van factoren die van invloed zijn op de overleving van discards roggen.

Relevante publicaties

Batsleer J., Chen C., Verkempynck R. en van Helmond A.T.M. 2019. Evaluatie discardreductiedoelstelling aan de hand van het WMR WOT-programma en vergelijking van WMR zelfbemonstering versus sector monitoring. Wageningen University & Research rapport C005/19

Batsleer, J. *et al*. In prep. Overzicht beschikbare gegevens ten behoeve van Nederlandse beleidsdoelen voor haaien en roggen. (WMR-rapport)

Breve, N.W.P., Winter, H.V., Van Overzee, H.M.J, Farrell, E.D. & Walker, P.A. 2016. Seasonal migration of the starry smooth-hound shark *Mustelus asterias* as revealed from tag-recapture data of an angler-led tagging programme. J. Fish Biology. doi:10.1111/jfb.12994

Brevé, N. W. P., *et al*. (2020) Sex differentiation in seasonal distribution of the starry smooth-hound *Mustelus asterias*; Journal of Fish Biology.

Bom, R.A., van de Water, M., Camphuysen, K.C.J, van der Veer, H.W. & van Leeuwen, A. 2020. The historical ecology and demise of the iconic Angelshark *Squatina squatina* in the southern North Sea. Marine Biology (2020) 167:91 https://doi.org/10.1007/s00227-020-03702-0

CITES. Convention on Trade in Endangered Species https://cites.org/eng/prog/shark/sharks.php

CMS. Convention on Migratory Species (https://www.cms.int/en/species/galeorhinus-galeus).

EEA. European Elasmobranch Association - www.eulasmo.org

Greenway, E. and Walker, P.A. 2018. Diet composition and feeding strategy of the thornback ray, *Raja clavata,* in Dutch coastal waters. ICES Annual Science Conference 2018 Poster at Theme Session: How are we managing? Developing new management tools for sharks and rays. Hamburg 24-27 September 2018.

Hillinger, A. Taylor, B & Walker, P.A. in prep. Determining Good Environmental Status (GES) and related indicators for elasmobranchs under descriptor 1 (biodiversity) of the Marine Strategy Framework Directive. In prep. Estuarine, Coastal and Shelf Science Special Issue Connectivity of Fish Populations

ICES, 2020. OSPAR request on scientific knowledge on selected elasmobranch species to update the assessments for the OSPAR List of Threatened and/or Declining Species and Habitats. In Report of the ICES Advisory Committee, 2020. ICES Advice 2020, sr.2020.10, https://doi.org/10.17895/ices.advice.7488

Jongbloed, R.H., van Overzee, H.M.J. en van Hal, R. 2017. Habitatgeschiktheidsanalyse voor stekelrog *(Raja clavata)* in Oosterschelde en Voordelta;. Wageningen Marine Research Wageningen UR (University & Research centre), Wageningen Marine Research rapport C059/17. 72 blz.

van Overzee, H., *et al*. 2017. Catch sampling of the pelagic freezer trawler fishery operating in European waters in 2015-2016: Joint report of the Dutch and German national sampling programmes. IJmuiden, Stichting Wageningen Research, Centre for Fisheries Research (CVO)

van Overzee, H., Dammers, M. & Bleeker K. 2019. Discard self-sampling of Dutch bottom-trawl fisheries in 2017-2018. IJmuiden, Stichting Wageningen Research, Centre for Fisheries Research (CVO)

Schram, E. & P. Molenaar. 2018. Discards survival probabilities of flatfish and rays in North Sea pulse-trawl fisheries. Wageningen, Wageningen Marine Research (University & Research centre). Wageningen, Wageningen Marine Research report C037/18. : 39 pp.

STECF, 2017. Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF) – Long-term management of skates and rays (STECF-17-21). Publications Office of the European

Union, Luxembourg, 2017, ISBN 978-92-79-67493-8, doi:10.2760/44133, JRC109366 https://stecf.jrc.ec.europa.eu/documents/43805/1853075/STECF+17-16+-+LTM+skates+and+rays.pdf/b42c2b81-066c-401f-8871-9fb62acb19fb

STECF, 2019. Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF) – Review of the implementation of the shark finning regulation and assessment of the impact of the 2009 European Community Action Plan for the Conservation and Management of Sharks (STECF- 19-17). Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019, ISBN 978-92-76-11287-7, doi:10.2760/487997, JRC119051. https://stecf.jrc.ec.europa.eu/documents/43805/2570959/STECF+19-17+-+Shark+Finning.pdf/0356b56d-78b1-4a98-bf78-9772eef3bbbf

SUMARiS – Sustainable Management of Rays and Skates https://www.interreg2seas.eu/nl/sumaris

Verkempynck R., van Overzee H. & Dammers M. 2018. Discard self-sampling of Dutch bottom-trawl and seine fisheries in 2014-2016. IJmuiden, Stichting Wageningen Research, Centre for Fisheries Research (CVO). CVO report:18.007

Walker, P. 1996. Ecoprofile rays and skates on the Dutch continental shelf and North Sea. NIOZ/RIKZ NIOZ Publication 3053. 77 blz.

Walker, P.A., Figueirido, I., Ellis, J. & Shephard, S. 2018. Picking up the gauntlet: challenges in the management of elasmobranch stock. ICES Annual Science Conference, Hamburg 24-27 September 2018.

Walker, P.A., Hillinger, A. & Taylor, B. 2019. Swimway and the Marine Strategy Framework Directive: tope shark as case study. Presentation International SWIMWAY conference *Hamburg 24 - 26 August 2019*.

Walker, P.A., Planthof, L., Noorlander, K., Elias, R., Brefeld, D. & Dobber, L. in prep. Habitat utilization of migratory sharks in the Dutch coastal area.

Walker, P.A. en Kingma, I. 2020. Brochure haaien en roggen in Nederlandse wateren. NEV Rapport 2020-01 28 blz.

Winter, H.V., en Jongbloed, R.H. 2018. Habitatgeschiktheid van de Westerschelde voor de stekelrog *(Raja clavata)*. Wageningen Marine Research Wageningen UR (University & Research centre), Wageningen Marine Research rapport C028/18. 37 blz.

WNF, 2018. ZEE-ENGEL EN VLEET - Twee vergeten reuzen uit de Noordzee https://www.wwf.nl/wat-we-doen/actueel/nieuws/zee-engel-en-vleet-twee-vergeten-reuzen-uit-de-noordzee

Bijlage 2: Overzicht wetgeving haaien en roggen in de Noordzee

Tabel 2: Overzicht nationale en internationale wetgeving voor haaien- en roggensoorten in de Noordzee (maart 2022).

Soort	**CMS**	**MoU**	**CITES**	**OSPAR**	**TAC & Quota**	**Technische maatregelen**	**IUCN Red List (maart 2022)**
Ruwe haai (*Galeorhinus galeus*)	Bijlage II				Verboden (met beug)		Critically Endangered
Doornhaai (*Squalus acanthias*)	Bijlage II	X		X	Verboden		Endangered
Zee-engel (*Squatina squatina*)	Bijlage I & II	X		X		Bijlage I	Critically endangered
Reuzenhaai (*Ceterorhinus maximus*)	Bijlage I	X	Bijlage II	X		Bijlage I & III	Endangered
Voshaai (*Alopias vulpinus*)	Bijlage II	X	Bijlage II			Bijlage III	Endangered
Haringhaai (*Lamna nasus*)	Bijlage II	X	Bijlage II	X	Verboden	Bijlage III	Critically endangered
Hondshaai (*Scliorhinus canicula*)							Least concern
Gevlekte gladde haai (*Mustelus asterias*)							Near threatened
Vleet (*Dipturus batis spp*)				X	Verboden		Critically endangered
Golfrog (*Raja undulata*)					Groeps-TAC		Near threatened
Blonde rog (*Raja brachyura*)					Groeps-TAC		Near threatened
Stekelrog (*Raja clavata*)				X	Groeps-TAC; verbod ICES 3a		Near threatened
Gevlekte rog (*Raja montagui*)				X	Groeps-TAC		Least concern
Koekoeksrog (*Leucoraja naevus*)					Groeps-TAC		Least concern
Sterrog (*Amblyraja radiata*)					Verboden		Least concern
Pijlstaartrog (*Dasyatis pastinaca*)							Vulnerable

Witteveen + Bos

Pre-haaienactieplan

Programma van eisen KRM-haaienactieplan 2022-2027

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

26 april 2022

Project	Pre-haaienactieplan
Opdrachtgever	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Document	Programma van eisen KRM-haaienactieplan 2022-2027
Status	Definitief 02
Datum	26 april 2022
Referentie	128723/22-006.289
Projectcode	128723
Projectleider	A. Hermans MSc
Projectdirecteur	drs. L.G. Turlings
Auteur(s)	A. Hermans MSc, W. van Broekhoven MSc, mr. M. Smit
Gecontroleerd door	W. van Broekhoven MSc
Goedgekeurd door	A. Hermans MSc
Paraaf	

Adres

Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs B.V. | Deventer
Hoogoorddreef 15
Postbus 12205
1100 AE Amsterdam
+31 (0)20 312 55 55
www.witteveenbos.com
KvK 38020751

Het kwaliteitsmanagementsysteem van Witteveen+Bos is gecertificeerd op basis van ISO 9001.

© Witteveen+Bos

Niets uit dit document mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt in enige vorm zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Witteveen+Bos noch mag het zonder dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd, behoudens schriftelijk anders overeengekomen. Witteveen+Bos aanvaardt geen aansprakelijkheid voor enigerlei schade die voortvloeit uit of verband houdt met het wijzigen van de inhoud van het door Witteveen+Bos geleverde document.

INHOUDSOPGAVE

1 INTRODUCTIE 5

1.1 Aanleiding 5
1.2 Doel 5
1.3 Methode en proces 5
1.4 Leeswijzer 6

2 WETTELIJK- EN BELEIDSKADER 7

2.1 Inleiding en scope 7
2.2 Wettelijk kader 7
2.3 Relevant beleidskader 15
2.4 Overig 16

3 SUGGESTIES STAKEHOLDERS 21

3.1 Inleiding 21
3.2 Uitkomst consultatiebijeenkomsten per thema 22
3.2.1 Ontwarring groeps-TAC roggen 22
3.2.2 Educatie over soortenkennis in de visserijsector 23
3.2.3 Ongewenste bijvangst 25
3.2.4 Bescherming van bedreigde soorten 27
3.2.5 Ruimtelijke/temporele maatregelen 30
3.2.6 Bewustwordingscampagne 32
3.2.7 Sociaaleconomische implicaties 33
3.2.8 Onderzoeksagenda 34
3.3 Uitkomsten consultatiebijeenkomsten 36

4 TERUGKOPPELING CONSULTATIEBIJEENKOMSTEN HAAIENACTIEPLAN 39

4.1 Inleiding 39
4.2 Presentatie 39
4.3 Input stakeholders 40
4.3.1 Terugzetverplichting en rapportageverplichting ruwe haai 40
4.3.2 Ongewenste bijvangst 40

4.3.3 Ruimtelijke/temporele maatregelen 40
4.3.4 Bewustwordingscampagne 41

5 OVERZICHT LOPEND (OVERHEID GEFINANCIEERD) ONDERZOEK 42

5.1 Inleiding 42
5.2 Lopend wetenschappelijk onderzoek 42
5.3 Overlap MONS 42
5.4 Overlap WOZEP 43

6 PROGRAMMA VAN EISEN HAAIENACTIEPLAN 2022-2027 44

6.1 Inleiding 44
6.1 Programma van eisen 44
6.2 Overige thema's 46

Laatste pagina 47

Bijlage(n) Aantal pagina's

I Resultaten mentimeter haaienkennisdag 22 maart 2022 4

1

INTRODUCTIE

1.1 Aanleiding

Haaien en roggen behoren tot een kwetsbare groep vissen die wereldwijd, en ook in de Nederlandse wateren onder druk staan. Om die reden werkt het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan maatregelen ter bescherming van deze soort. Hiertoe is in 2015 het Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) - haaienactieplan (hierna: Haaienactieplan) 2015 -2021 opgesteld. Dit Haaienactieplan loopt eind 2021 af en dient dan voor een termijn van 6 jaar herzien te worden. In deze herziening dienen nieuwe wetenschappelijke inzichten, wet- en regelgeving en sociaaleconomische aspecten te worden meegenomen.

1.2 Doel

Deze rapportage dient als programma van eisen voor het Haaienactieplan 2022-2027. De rapportage geeft een overzicht van het juridisch kader en beleidskader dat relevant is voor het Haaienactieplan en van de suggesties vanuit verschillende belangengroepen. Uit deze twee onderdelen volgt het programma van eisen: een advies over de te nemen maatregelen in de update van het Haaienactieplan, die bijdragen aan de doelstelling van de KRM.

1.3 Methode en proces

Juridisch onderzoek
Er is overzicht gemaakt van het juridisch kader en het beleidskader voor haaien en roggen in de Nederlandse wateren.[1] Er is juridisch onderzoek gedaan naar het internationaal, Europees en nationaal recht en beleid. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen juridisch bindende en juridisch-niet bindende bepalingen en beleidsdoelen.

Overlap met andere onderzoeksprogramma's
Om overlap te voorkomen tussen het Haaienactieplan 2022 - 2027 en reeds bestaande onderzoeksprogramma's, is geïnventariseerd wat er in het Wind op zee ecologisch programma (hierna: WOZEP) en het Monitoring onderzoek natuurversterking soortenbescherming (hierna: MONS) voortkomend uit het Noordzee Akkoord (hierna: NZA) reeds gedaan wordt in het kader van haaien en roggen. Hiertoe is contact gelegd met contactpersonen van deze onderzoeksprogramma's. De onderdelen van WOZEP en MONS waarbij overlap kan bestaan zijn opgenomen in dit rapport. In het rapport is ook opgenomen welke onderzoeksprogramma's naar haaien en/of roggen momenteel lopen.

Consultatiebijeenkomsten
Door middel van consultatiebijeenkomsten zijn stakeholders bevraagd over hun suggesties en verwachtingen voor het KRM-Haaienactieplan 2022-2027. Er zijn drie consultatiebijeenkomsten georganiseerd: op 19 januari 2022 voor de visserijsector, op 27 januari 2022 voor wetenschappers en beleidsmakers en op 28 januari 2022 verschillende belangenorganisaties. Tijdens deze

[1] De territoriale zee en exclusief economische zone.

consultatiebijeenkomsten is gebruik gemaakt van de gesprekstechniek *Deep Democracy*, waarbij het uitgangspunt is dat iedereen gehoord wordt en er ook aandacht en waardering is voor andere opvattingen. De uitkomsten van de consultatiebijeenkomsten zijn samengevat en per thema gestructureerd.

Eén onderdeel van de consultatiebijeenkomsten was het bespreken van mogelijke onderzoeken naar haaien en roggen. Omdat na de bijeenkomsten niet duidelijk was aan welke onderzoeken prioriteit werd toegekend door de stakeholders, is hierover per e-mail een aanvullende vraag gesteld aan de wetenschappers, beleidsmakers en belangenorganisaties.

Terugkoppelingssessie

Om alle deelnemers de gelegenheid te geven te reageren op de resultaten van de consultatiebijeenkomsten is er tijdens de Haaienkennisdag op 22 maart 2022 in Blijdorp een terugkoppeling sessie gehouden. Hier zijn de uitkomsten van de consultatiebijeenkomsten gedeeld. De uitkomsten waren vooraf in de vorm van een powerpoint presentatie met de deelnemers gedeeld. Middels Mentimeter vragen en daaropvolgende discussies is er de mogelijkheid geboden om te reageren en is er op een aantal punten verdieping dan wel verduidelijking gevraagd. De stakeholders die niet aanwezig konden zijn op de Haaienkennisdag hebben de kans gekregen via e-mail te reageren. De uitkomsten van deze dag zijn meegenomen in het programma van eisen.

Programma van eisen

Om vast te stellen of de input van de stakeholders thuis hoort in het Haaienactieplan zijn de suggesties uit de bijeenkomsten aan drie filters getoetst:

1 **juridisch-/beleidskader**: bij deze filter wordt getoetst of de suggestie past binnen het wettelijk-en beleidskader dat leidend is voor het HAP;
2 **draagvlak**: bij deze filter wordt gekeken naar het draagvlak voor de suggestie onder verschillende stakeholder-groepen;
3 **effectiviteit**: bij deze filter wordt er gekeken of de inspanningen en uitgaven die gepaard gaan met de suggestie daadwerkelijk bijdragen aan de realisatie van het beoogde doel. In feite wordt dus het effect ingeschat van een bepaalde handeling. Hierbij wordt een inschatting gemaakt van de kosten en de tijdsduur van de suggestie.

De financiële implicaties en doorlooptijd worden onderscheiden in drie categorieën:

- *kleine implicaties*: tot EUR 50.000,-- en tot 2 jaar, te realiseren binnen de beleidstermijn van het Haaienactieplan 2022-2027;
- *middelgrote implicaties*: tussen EUR 50.000,-- en EUR 100.000,-- en tussen 2 tot 5 jaar, te realiseren binnen de beleidstermijn van het Haaienactieplan 2022-2027;
- *grote implicaties*: meer dan EUR 100.000,-- en meer dan 5 jaar, te realiseren op langere termijn.

De suggesties die door deze drie filters heen kwamen zijn opgenomen in het programma van eisen voor de update van het Haaienactieplan 2022-2027. De suggesties die niet door deze drie filters heen komen zijn opgenomen in paragraaf 6.3 Overige thema's.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een overzicht van de wet- en regelgeving en het beleid dat van toepassing is op haaien en roggen in de Nederlandse wateren. In hoofdstuk 3 zijn de uitkomsten van de consultatiebijeenkomsten opgenomen, en zijn deze in perspectief geplaatst van de drie eerder genoemde filters. In hoofdstuk 4 wordt een beschrijving gegeven van de terugkoppeling sessie tijdens de Haaienkennisdag. Hoofdstuk 5 beschrijft welke acties voor haaien en roggen reeds zijn opgenomen in lopend wetenschappelijk onderzoek, MONS en WOZEP. Afsluitend wordt in hoofdstuk 6 het resulterende programma van eisen besproken.

In bijlage I zijn de resultaten van de Mentimeter tijdens de Haaienkennisdag in Blijdorp opgenomen.

2

WETTELIJK- EN BELEIDSKADER

2.1 Inleiding en scope

Het is van belang dat het Haaienactieplan 2022-2027 voldoet aan het huidige wettelijke kader en het geldende beleid. Dit hoofdstuk bevat daarom een analyse van het toepasselijke internationaal, Europees en Nederlands recht en beleid. Per document wordt aangegeven welke verplichtingen of instructies eruit voortvloeien. Het kader dat in dit hoofdstuk uiteen is gezet is beperkt tot de haaien- en roggensoorten die voorkomen in de Nederlandse wateren.[1] Deze lijst is voorgelegd aan de stakeholders gedurende de consultatiebijeenkomsten. Naar hun suggestie is de gladde haai (*Mustelus mustelus*) verwijderd van de lijst, omdat deze niet voorkomt in de Nederlandse wateren.

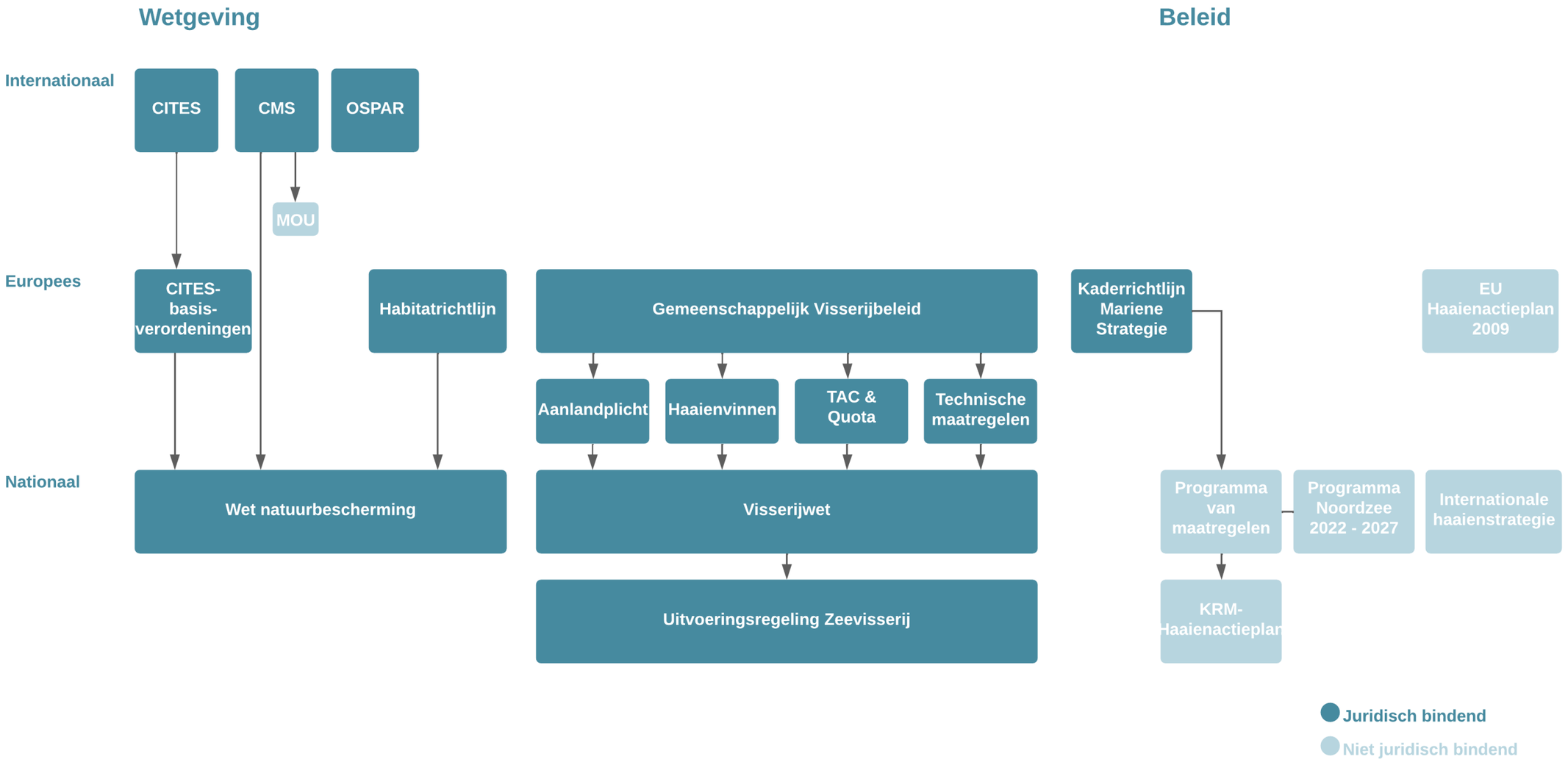
Soortenlijst Haaienactieplan
ruwe haai (*Galeorhinus galeus*)
doornhaai (*Squalus acanthias*)
zee-engel (*Squatina squatina*)
reuzenhaai (*Cetorhinus maximus*)
voshaai (*Alopias vulpinus*)
haringhaai (*Lamna nasus*)
hondshaai (*Scyliorhinus canicula*)
gevlekte gladde haai (*Mustelus asterias*)
vleet (*Dipturus batis spp*)
golfrog (*Raja undulata*)
blonde rog (*Raja brachyura*)
stekelrog (*Raja clavata*)
gevlekte rog (*Raja montagui*)
koekoeksrog (*Leucoraja naevus*)
sterrog (*Amblyraja radiata*)
pijlstaartrog (*Dasyatis pastinaca*)

2.2 Wettelijk kader

In deze sectie wordt het wettelijk kader toepasselijk op haaien en roggen in de Noordzee besproken.

[1] 'De basis voor elasmobranchen beheer in Nederland', Kingma en Walker, p. 13.

Afbeelding 2.1 Overzicht wettelijk kader

Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)

Juridische status: bindend, nationale implementatie noodzakelijk

Het Haaienactieplan komt voort uit de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Deze Europese richtlijn[1] heeft als doel dat de lidstaten van de Europese Unie uiterlijk in 2020 een goede milieutoestand van het mariene milieu te bereiken of te behouden.[2] Hiertoe moeten de lidstaten mariene strategieën ontwikkelen en uit voeren. Nederland is verplicht om een Mariene Strategie te ontwikkelen voor de Noordzee.[3] De eerste cyclus hiervan is afgerond en bestaat uit drie onderdelen: deel 1 bevat de initiële beoordeling, de te bereiken goede milieutoestand en de daarbij behorende doelen en indicatoren, deel 2 het bijbehorende monitoringprogramma, en deel 3 het programma van maatregelen. In het eerste programma van maatregelen (2015) is opgenomen dat het kabinet een actieplan voor het herstel van kwetsbare haaien en roggen in de Noordzee zou opstellen.[4] Dit Haaienactieplan 2015 - 2021 is in mei 2016 naar de Tweede Kamer verstuurd.

Het Haaienactieplan is een (niet juridisch bindend) beleidsdocument dat een rol speelt in de route naar het bereiken van de goede milieutoestand. In het Haaienactieplan kunnen geen juridische verplichtingen worden gesteld, maar wel beleidsdoelen en voornemens worden vastgelegd.

In de periode 2018 - 2021 heeft actualisatie van de Mariene Strategie plaatsgevonden. Het (ontwerp) deel 3 van de Mariene Strategie, het Programma van maatregelen dat als bijlage bij het Programma Noordzee 2022-2027 wordt gevoegd, spreekt van een zorgwekkende status van veel haaien- en roggensoorten.[5] Het KRM-haaienactieplan zal in 2022 worden geëvalueerd. Daarna kan het een vervolg krijgen voor een nieuwe periode van zes jaar.[6] De voortgang van de implementatie van actie- en soortenbeschermingsplannen (waaronder die voor haaien) moet tweejaarlijks geëvalueerd worden.[7]

De Mariene Strategie bevat elf descriptoren aan de hand waarvan de goede milieutoestand wordt bepaald en de werkelijke milieutoestand kan worden beoordeeld.[8] Onder descriptor 1 (biodiversiteit) zijn twee doelen opgenomen die betrekking hebben op haaien en roggen. D1C2 stelt als criterium voor het behalen van de goede milieutoestand het verbeteren van de populatieomvang van haaien en roggen in de Noordzee en vooral in de kustzone. D1T5 stelt als doel onderzoek naar haaien en roggen in combinatie met het nemen van mitigerende maatregelen zoals vastgelegd in het KRM-haaienactieplan: communicatie en educatie, vermindering ongewenste bijvangsten en verhogen overleving.[9]

De vraag naar aanvullende kennis voor het herstel en/of de bescherming van haaien en roggen wordt als één van de belangrijkste kennisvragen omtrent biodiversiteit genoemd. Kennisleemten zijn momenteel de levenscyclus, populatiestructuur en rol van haaien en roggen in de Noordzee. Ook de effecten van elektromagnetische velden en incidentele bijvangsten zijn nog onbekend.[10]

---

1 Een richtlijn is een wetgevend instrument dat een bepaald doel vastlegt dat alle EU-landen moeten bereiken. Lidstaten moeten zelf wetgeving vaststellen die geschikt is om dit doel te bereiken.

2 Artikel 1 lid 1 Kaderrichtlijn Mariene Strategie.

3 Artikel 4 lid 2 a (i) Kaderrichtlijn Mariene Strategie.

4 Mariene Strategie voor het Nederlandse deel van de Noordzee 2012-2020 (deel 3) p. 119.

5 (Ontwerp) Mariene Strategie (deel 3) Programma van Maatregelen p. 25.

6 (Ontwerp) Mariene Strategie (deel 3) Programma van Maatregelen p. 27.

7 Noordzee Akkoord p. 30.

8 (Ontwerp) Mariene Strategie (deel 3) Programma van Maatregelen p. 4.

9 (Ontwerp) Mariene Strategie (deel 3) Programma van Maatregelen p. 23.

10 (Ontwerp) Mariene Strategie (deel 3) Programma van Maatregelen p. 28.

Convention on Migratory Species (CMS)

Juridische status: bindend
Geaccepteerd door Nederland op 5 juni 1981[1]
CMS (ook wel Verdrag van Bonn) heeft als doel het voorkomen dat een migrerende soort een bedreigde soort wordt.[2] Volgens het verdrag van Bonn dienen verdragspartijen hiertoe:

- onderzoek betreffende trekkende soorten te bevorderen te ondersteunen en hieraan hun medewerking te verlenen;
- alles in het werk te stellen om aan de migrerende soorten, vermeld in Bijlage I van CMS, onmiddellijke bescherming te verlenen; en
- alles in het werk te stellen om overeenkomsten te sluiten betreffende het behoud en het beheer van de in Bijlage II van CMS vermelde migrerende soorten. [3]

Bijlage I van het CMS bevat migrerende diersoorten die met uitsterven bedreigd zijn. De zee-engel en de reuzenhaai zijn opgenomen in deze Bijlage I.

Voor soorten vermeld in Bijlage I moeten verdragspartijen alles in het werk stellen om:

a. de leefgebieden van deze soort die van belang zijn om het dreigend gevaar van uitsterven af te wenden, te behouden en waar mogelijk te herstellen;
b. de negatieve gevolgen van activiteiten of hindernissen die de trek van bedoelde soort ernstig belemmeren of onmogelijk maken, te voorkomen, weg te nemen, te compenseren of te verkleinen; en
c. waar mogelijk factoren die de soort bedreigen of kunnen gaan bedreigen te voorkomen, verzachten of controleren, met name door toezicht te houden op het uitzetten van uitheemse soorten of door reeds aanwezige uitheemse soorten strikt te controleren of uit te roeien.[4]

Daarnaast moeten verdragspartijen het onttrekken van dieren aan de populatie van een migrerende diersoort genoemd in Bijlage I verbieden. Uitzonderingen hierop zijn mogelijk voor wetenschappelijke doeleinden, ter verbetering van voortplanting of het voortbestaan van de soort, ten behoeve van hen voor wie de soort een gebruikelijk middel van bestaan is of wanneer bijzondere omstandigheden een uitzondering vereisen.[5] Uitzonderingen moeten nauwkeurig omschreven zijn, beperkt blijven in ruimte en tijd en geen nadelige gevolgen hebben voor de soort. Wanneer een verdragspartij gebruikmaakt van een uitzondering moet dit zo spoedig mogelijk gemeld worden aan het secretariaat.[6]

Bijlage II bevat migrerende soorten die zich in een niet-gunstige staat van instandhouding bevinden en waarvoor internationale overeenkomsten moeten worden gesloten. Ook soorten die al beschermd worden, maar gebaat ouden zijn bij internationale overeenkomsten zijn opgenomen in Bijlage II.[7] De ruwe haai, doornhaai, zee-engel, voshaai en haringhaai zijn opgenomen in Bijlage II. Verdragspartijen worden verzocht alles in het werk te stellen overeenkomsten te sluiten ter bescherming van migrerende soorten genoemd in Bijlage II.[8] CMS geeft ook richtlijnen voor de inhoud van een dergelijke overeenkomst.[9]

In Nederland is CMS geïmplementeerd in de Wet natuurbescherming.

---

[1] https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002800bc2fb.
[2] Artikel II lid 2 CMS.
[3] Artikel II lid 3 CMS.
[4] Artikel III lid 4 CMS.
[5] Artikel III lid 5 CMS.
[6] Artikel III lid 7 CMS.
[7] Artikel IV lid 1 CMS.
[8] Artikel IV lid 3 CMS.
[9] Artikel V CMS.

Memorandum of Understanding on the Conservation of Migratory Sharks (Sharks MoU)

Juridische status: niet bindend
Ondertekend door Nederland op 22 november 2011[1]
De partijen van het verdrag van Bonn hebben met de Memorandum of Understanding (hierna: MoU) on the Conservation of Migratory Sharks een akkoord gesloten over de bescherming van migrerende haaiensoorten. De MoU ziet op onder andere de doornhaai, zee-engel, reuzenhaai, voshaai en haringhaai. Het is een juridisch niet-bindend instrument dat als doel heeft om een gunstige staat van instandhouding voor migrerende haaien te bereiken en behouden.[2] Deze moet gebaseerd zijn op de best beschikbare wetenschappelijke informatie en de sociaaleconomische en andere waarden van deze haaiensoorten meenemen.[3]

De ondertekenaars van het MoU moeten streven naar het aannemen, implementeren en uitvoeren van juridische, regelgevende of administratieve maatregelen om migrerende haaien en hun habitat te beschermen en beheren. Hiertoe moeten ondertekenaars streven naar het implementeren van de volgende doelen:

a. het verbeteren van het inzicht in de populaties trekhaaien door middel van onderzoek, monitoring en informatie-uitwisseling;
b. zorgdragen voor duurzame visserij op haaien (gericht en niet-gericht);
   waar mogelijk zorgen voor de bescherming van kritieke habitats en migratieroutes en kritieke levensfasen van haaien;
c. het vergroten van het publieke bewustzijn van de bedreigingen voor haaien en hun leefgebieden, en het vergroten van de publieke participatie in natuurbeschermingsactiviteiten; en
d. versterking van de nationale, regionale en internationale samenwerking.[4]

Hierbij zijn onder andere de volgende zaken van belang:

- de samenwerking met de visserij-industrie, NGO's voor natuurbehoud en internationale organisaties die zich bezighouden met visserij, met het oog op het ontwikkelen van een werkrelatie, het analyseren van huidige instandhoudingsinitiatieven en het betrekken van deze organisaties bij de verbetering en uitvoering van beheerplannen;
- het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek en het uitwisselen van informatie;
- het instellen van een vangstverbod voor de soorten genoemd in Bijlage I van Sharks MoU;
- het stellen van doelen voor visquota voor andere haaiensoorten;
- de ontwikkeling en uitvoering van haaienactieplannen;
- het herzien van nationale wet- en regelgeving indien dit nodig is voor de instandhouding van migrerende haaien; en
- het creëren en bijhouden van soort specifieke nationale registers van vangsten, aanlandingen en teruggooi van haaien. [5]

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)

Juridische status: bindend
Geratificeerd door Nederland op 19 april 1984[6]
CITES (ook wel Verdrag van Bern) reguleert de internationale handel in bedreigde diersoorten. De bedreigde diersoorten zijn ingedeeld in drie verschillende bijlagen. Verschillende soorten haaien zijn opgenomen op één van deze drie bijlagen. De Europese Unie heeft ter implementatie van CITES verschillende verordeningen vastgesteld, die in sommige gevallen strengere eisen stellen dan CITES zelf.

---

[1] https://www.cms.int/country/netherlands .
[2] Sectie 1 paragraaf 1 MoU Sharks.
[3] Sectie 2 paragraaf 5 MoU Sharks.
[4] Sectie 4 paragraaf 12 MoU Sharks .
[5] Sectie 4 paragraaf 13 MoU Sharks.
[6] https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280105383 .

De reuzenhaai, voshaai en haringhaai zijn opgenomen in Bijlage II CITES en Bijlage B bij de EU CITES-basisverordening. Dit betekent dat internationale handel verboden is, tenzij een exportvergunning is verleend. Deze exportvergunning kan alleen worden verleend als aan strikte voorwaarden is voldaan en export geen nadelige gevolgen voor de overlevingskans heeft.[1]

In Nederland is CITES geïmplementeerd in de Wet natuurbescherming.

Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (OSPAR)

Juridische status: bindend
Geaccepteerd door Nederland op 7 januari 1994[2]
OSPAR verplicht verdragspartijen om alle mogelijke stappen te nemen om vervuiling te voorkomen en te elimineren. Verdragspartijen zullen alle mogelijk maatregelen moeten nemen om de maritieme omgeving te beschermen tegen nadelige effecten van menselijke activiteiten om de menselijke gezondheid te waarborgen, mariene ecosystemen te conserveren en - indien mogelijk - beschadigde mariene gebieden te herstellen.[3] Om dit doel te bereiken zullen verdragspartijen programma's en maatregelen moeten nemen.[4] Relevant is dat OSPAR het voorzorgsprincipe tot een bindende verplichting maakt voor Nederland.[5]

Onder OSPAR is de List of Threatened and/or Declining Species and Habitats aangenomen. Deze lijst heeft als doel om de OSPAR Commissie te ondersteunen in het stellen van prioriteiten in het werk van de Commissie.[6] Verder heeft de lijst geen bindende status. Op de OSPAR List of Threatened and/or Declining Species and Habitats zijn de zee-engel, reuzenhaai, vleet, witte vleet, gevlekte rog, doornhaai, haringhaai en stekelrog opgenomen.

Richtlijn 92/43/EEG van de Raad 21 mei 1992 Habitatrichtlijn

Juridische status: bindend, nationale implementatie noodzakelijk
De Habitatrichtlijn heeft tot doel het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied.[7] Op grond van deze richtlijn worden Natura 2000 gebieden ingesteld, om natuurlijke habitats en habitats van soorten te beschermen. De soorten die op grond van de Habitatrichtlijn beschermd moeten worden, zijn opgenomen in de bijlagen bij de richtlijn. In deze bijlagen zijn geen haaien- en roggensoorten die voorkomen in Nederlandse wateren opgenomen. Ook zijn haaien- en roggen soorten geen typische soorten voor habitattypen. Wel worden bepaalde haaien- en roggensoorten genoemd als veel voorkomende soorten in het habitattype permanent overstroomde zandbanken (H1110). De pijlstaartrog en stekelrog komen veel voor in het getijdengebied en de Noordzeekustzone (subtypen A en B). De gevlekte gladde haai komt veel voor in de Noodzeekustzone en de Doggersbank (subtypen B en C).

Verordening (EU) nr. 1380/2013 Gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB)

Juridische status: bindend, rechtstreeks toepasselijk
Met Verordening (EU) nr. 1380/2013 is het Gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB) ingesteld. Het GVB heeft als doel langdurige duurzaamheid van de visserij vanuit ecologisch oogpunt, waarbij visserij wordt beheerd op een manier die strookt met economische en sociale doelstellingen op het gebied van werkgelegenheid en voedselvoorraden.[8] Hiertoe wordt het voorzorgsprincipe toegepast en wordt gestreefd naar maximale duurzame opbrengst van vispopulaties.[9]

---

[1] Artikel IV CITES.

[2] https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280069bb5.

[3] Artikel 2 lid 1 onder a OSPAR.

[4] Artikel 2 lid 1 onder b OSPAR.

[5] Artikel 2 lid 2 onder a OSPAR.

[6] OSPAR List of Threatened and/or Declining Species and Habitats (OSPAR Agreement 2008-06), paragraaf 3.

[7] Artikel 2 Habitatrichtlijn.

[8] Artikel 2 lid 1 Verordening (EU) nr. 1380/2013.

[9] Artikel 2 lid 2 Verordening (EU) nr. 1380/2013.

In artikel 15 van Verordening (EU) nr. 1380/2013 is de aanlandingsverplichting voor commerciële soorten opgenomen. Alle soorten waarvoor vangstquota gelden moeten aan boord van het vissersvaartuig worden gehouden, geregistreerd en aangeland worden.

De aanlandingsverplichting geldt niet voor:
a. soorten waarvoor op grond van EU-recht een vangstverbod geldt;
b. soorten waarvoor wetensschappelijk vaststaat dat zij hoge overlevingskansen hebben;
c. vangsten die onder de de-minimivrijstelling vallen; en
d. vis die door predatoren toegebrachte schade vertoont.

Een gedelegeerde verordening van de Europese Commissie bepaalt dat voor alle roggensoorten een uitzondering op de aanlandplicht bestaat, wegens grote overlevingskansen. Ter onderbouwing van deze uitzondering moet er jaarlijks een rapportage met wetenschappelijke informatie ingediend worden, dat beoordeeld wordt door het Europees Wetenschappelijk, Technisch en Economisch Comité voor de Visserij.[1]

Verordening (EU) 2019/1241 van het Europees Parlement en de Raad van 20 juni 2019 betreffende de instandhouding van visbestanden en de bescherming van mariene ecosystemen door middel van technische maatregelen

Juridische status: bindend, rechtstreeks toepasselijk

De verordening bevat technische maatregelen met als doel de instandhouding van visbestanden en de bescherming van mariene ecosystemen. In de preambule wordt erkend dat voor bepaalde soorten haaien en roggen, zelfs een beperkte vorm van visserijactiviteit een ernstig risico kan inhouden voor de instandhouding van de soort. Voor deze soorten moet een totaalverbod voor visserij worden ingesteld.[2] Bijlage I bij de verordening bevat dan ook verboden soortenlijst waarop de reuzenhaai en zee-engel zijn opgenomen.[3] Voor deze soorten geldt in alle uniewateren een verbod om ze te bevissen, aan boord te houden, over te laden, aan te landen, op te slaan, te verkopen, uit te stallen of te koop aan te bieden.[4]

Bijlage III bevat een lijst met soorten waarvoor het voor de visserij verboden is drijfnetten, geankerde kieuwneten, warrelnetten of schakelneten te gebruiken. Op deze lijst zijn de reuzenhaai, voshaai en haringhaai opgenomen.[5] Op grond van artikel 19 van de Verordening Technische Maatregelen kunnen realtimesluitingen ter bescherming van kwetsbare soorten of van scholen jonge vis, paaiende vis of schaaldiersoorten worden ingevoerd. Hiertoe moet een aanbeveling bij de Europese Commissie worden ingediend.[6]

In Nederlandse wetgeving komen de bepalingen uit de Verordening technische maatregelen terug in hoofdstuk 3 van de Uitvoeringsregeling zeevisserij.

Verordening (EG) Nr. 1185/2003 van de Raad van 26 juni 2003 betreffende het afsnijden van haaienvinnen aan boord van vaartuigen en Verordening (EU) Nr. 605/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 12 juni 2013

Juridische status: bindend, rechtstreeks toepasselijk

De EU heeft de haaienvinnen-verordening vastgesteld omdat het voor de instandhouding van de haaienbestanden, noodzakelijk en wenselijk is regels vast te stellen voor het afsnijden van haaienvinnen aan boord van vaartuigen. De verordening bepaalt dat het verboden is om haaievinnen aan boord van vaartuigen af te snijden en haaienvinnen aan boord te houden, over te laden of aan te landen.[7]

---

1 Artikel 9 Gedelegeerde Verordening (EU) 2020/2014 van de Commissie van 21 augustus 2020 tot vaststelling van nadere bepalingen ter uitvoering van de aanlandingsverplichting voor bepaalde visserijen in de Noordzee voor de periode 2021-2023.

2 Preambule paragraaf 16 Verordening (EU) 2019/1241.

3 Bijlage I onderdeel (b) en (j) Verordening (EU) 2019/1241.

4 Artikel 10 lid 2 Verordening (EU) 2019/1241.

5 Artikel 9 lid 2 en 4, bijlage III Verordening (EU) 2019/1241.

6 Artikel 15 lid 2 Verordening (EU) 2019/1241.

7 Artikel 3 lid 1 Verordening (EG) Nr. 1185/2003.

Haaienvinnen die toch zijn afgesneden mogen niet verkocht of gekocht worden.[1] Daarnaast bepaalt de verordening dat - wanneer vaartuigen die de vlag van een lidstaat voeren, haaien vangen, aan boord houden, overladen of aanlanden - lidstaten jaarlijks een verslag over de uitvoering van de verordening moeten sturen naar de Commissie.[2] In dit verslag moet onder andere het aantal aanlandingen van haaien en de aantal niet-nalevingen van de verordening worden opgenomen.

In Nederlandse wetgeving komen de bepalingen uit de Verordening Haaienvinnen terug in artikel 62 van de Uitvoeringsregeling zeevisserij.

Verordening (EU) 2022/109 van de Raad van 27 januari 2022 tot vaststelling, voor 2022, van de vangstmogelijkheden voor sommige visbestanden en groepen visbestanden welke in de wateren van de Unie en, voor vissersvaartuigen van de Unie, in bepaalde wateren buiten de Unie van toepassing zijn

Juridische status: bindend, rechtstreeks toepasselijk

Jaarlijks wordt door de Raad een verordening vastgesteld waarin de vangstmogelijkheden (Total Allowable Catches, TACs) voor het betreffende jaar worden vastgesteld. Deze verordening wordt ook wel de TAC en Quota verordening genoemd.

In de TAC en Quota verordening voor 2022 is een voorzorgs-TAC opgenomen voor alle roggen-soorten. Voor Nederlandse vissers geldt in de Noordzee een TAC voor roggen van 109 ton. Vangsten van de stekelrog en gevlekte rog moeten afzonderlijk worden gemeld. Verder geldt dat roggensoorten per visreis niet meer dan 25% gewicht van de totale aan boord gehouden vangst mogen uitmaken.[3]

De TAC en Quota verordening bevat ook een verboden soortenlijst. Voor vissersvaartuigen van de Europese Unie is het op grond van deze lijst verboden om de volgende soorten te bevissen, aan boord te houden, over te laden en aan te landen:

a) sterrog (*Amblyraja radiata*) in wateren van de Unie van de ICES-sectoren 2a, 3a en 7d en ICES-deelgebied 4;
g) vleetsoorten-complex (*Dipturus batis*) (*Dipturus* cf. *flossada* en *Dipturus* cf. *intermedia*) in wateren van de Unie van ICES-sector 2a en de ICES-deelgebieden 3, 4, 6, 7, 8, 9 en 10;
i) ruwe haai (*Galeorhinus galeus*), wanneer wordt gevist met de beug in wateren van de Unie van ICES-sector 2a en ICES-deelgebied 4 en in wateren van de Unie en internationale wateren van de ICES-deelgebieden 1, 5, 6, 7, 8, 12 en 14;
j) haringhaai (*Lamna nasus*) in alle wateren;
k) stekelrog (*Raja clavata*) in wateren van de Unie van ICES-sector 3a;
o) doornhaai (*Squalus acanthias*) in wateren van de Unie van de ICES-deelgebieden 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 en 10, tenzij in het kader van de in bijlage IA vermelde vermijdingsprogramma's.

Ook voor vissersvaartuigen van niet Europese Unie staten geldt deze verboden soortenlijst.[4] Wanneer er incidenteel vissen van deze lijst worden gevangen, moeten zij ongedeerd worden gelaten en onmiddellijk teruggezet worden.[5]

In de Nederlandse wetgeving komen de bepalingen uit de TAC en Quota verordening terug in hoofdstuk twee van de Uitvoeringsregeling zeevisserij.

---

1 Artikel 3 lid 2 Verordening (EG) Nr. 1185/2003.
2 Artikel 6 lid 1 Verordening (EG) Nr. 1185/2003.
3 Dit geldt voor vissersvaartuigen langer dan 15 meter en is niet van toepassing op vangsten die onder de aanlandverplichting vallen.
4 Artikel 56 TAC en Quota-verordening.
5 Artikel 18 lid 2 TAC en Quota-verordening.

Wet Natuurbescherming

Juridische status: bindend
Artikel 3.5 van de Wet Natuurbescherming verbiedt het opzettelijk doden, vangen en verstoren van soorten genoemd in bijlage II bij het Verdrag van Bern (CITES) of bijlage I bij het Verdrag van Bonn (CMS). Het is ook verboden om eieren van deze soorten opzettelijk te vernielen of te rapen of hun voortplantings- of rustplaatsen te beschadigen of te vernielen.

Artikel 3.6 verbiedt het onder zich hebben of vervoeren van soorten genoemd in bijlage I of II bij het Verdrag van Bern (CITES), of bijlage I bij het Verdrag van Bonn (CMS).[1] Deze soorten mogen niet verkocht, verhandeld of geruild worden.[2]

Voor de verboden genoemd in artikel 3.5 en 3.6 kunnen door gemeenten, provincies en de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ontheffingen of vrijstellingen worden verleend indien er: a) geen andere bevredigende oplossing bestaat, b) een ontheffing of vrijstelling nodig is voor een van de genoemde belangen, c) er geen afbreuk gedaan wordt aan de gunstige staat van instandhouding van de soorten.[3]

Visserijwet 1963

Juridische status: bindend
In het nationaal recht regelt de Visserijwet 1963 de visserijwetgeving. De Visserijwet is de basis voor implementatie van internationale visserijverdragen en het GVB. Zo bepaalt de wet dat voor zeevisserij aanvullende regelen kunnen worden gesteld die kunnen strekken tot instandhouding dan wel uitbreiding van de visvoorraden in dei wateren onderscheidenlijk tot een beperking van de vangstcapaciteit.[4] Deze aanvullende regelen zijn gesteld in de Uitvoeringsregeling zeevisserij. In artikel 62 zijn de regels over haaienvinnen opgenomen. In hoofdstuk 2 van de Uitvoeringsregeling zeevisserij wordt verwezen naar de TAC en Quotaverordening en in hoofdstuk 3 naar de Technische maatregelen verordening.

In artikel 1.2 van de Visserijwet is bepaald dat de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vissoorten kan aanwijzen die onder de definitie van 'vis' onder de Visserijwet vallen. De volgende haaien- en roggensoorten zijn aangewezen door de Minister: de ruwe haai, doornhaai, voshaai, haringhaai, gladde haai[5], vleet, stekelrog, gevlekte rog en de pijlstaartrog.

2.3 Relevant beleidskader

EU Haaienactieplan 2009

Dit Haaienactieplan heeft drie specifieke doelstellingen:

a. de kennis over de haaienvisserij, de haaiensoorten en de rol die zij spelen in het ecosysteem, uit te breiden;
b. de duurzaamheid van de gerichte haaienvisserij te waarborgen en erop toe te zien dat de bijvangst van haaien in het kader van andere visserijtakken goed wordt gereglementeerd;
c. de samenhang tussen het interne en externe communautaire beleid betreffende haaien te stimuleren.[6]

Ten behoeve van deze doelstellingen worden lidstaten gevraagd om bepaalde acties te ondernemen. Allereerst wordt lidstaten gevraagd om recreatievangsten te controleren en visserijsterfte uit te splitsen tussen recreatievisserij en commerciële visserij.[7] Ten tweede moeten lidstaten nationale expertise

[1] Artikel 3.6 lid 2 Wet Natuurbescherming.
[2] Artikel 3.6 lid 1 Wet Natuurbescherming.
[3] Artikel 3.8 Wet Natuurbescherming.
[4] Artikel 4 lid 1 Visserijwet 1963.
[5] De gladde haai komt niet voor in Nederlandse wateren.
[6] EU Haaienactieplan p. 7.
[7] EU Haaienactieplan p. 12.

ontwikkelen. Ten derde worden lidstaten aangemoedigd om relevante geaggregeerde gegevens betreffende vloten en haaienvisserij openbaar te maken. Ten slotte moeten lidstaten educatieve programma's opzetten om vissers en het publiek te informeren over beperkingen en programma's voor de instandhouding van het haaien- en roggenbestand.[1]

Internationale Haaien Strategie (IHS)

In 2019 is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een Internationale Haaien Strategie (IHS) gepubliceerd. De strategie dient als kader voor beleid gericht op beheer en herstel van haaien- en roggenpopulaties in nationale en internationale wateren. Het is daarom belangrijk dat het Haaienactieplan 2022-2027 aansluit bij de beleidsdoelen uit de IHS:

- beleidsdoel 1 is gericht op het stimuleren van onderzoek, verbeteren van kennis en vullen van hiaten in kennis over haaien en roggen;
- beleidsdoel 2 gaat over het verscherpen en aanvullen van beheermaatregelen voor visserij. Voor vangsten van soorten waarvoor een TAC geldt, moet wetenschappelijk onderbouwd zijn dat zij duurzaam zijn. Daarnaast zijn nieuwe maatregelen gewenst voor soorten die nu nog niet beschermd zijn en ter voorkoming van ongewenste bijvangsten. Ook moet ingezet worden op handhaving van bestaande beschermingsmaatregelen. Tenslotte moet verkend worden of ruimtelijke maatregelen kunnen bijdragen aan bescherming van paaigronden of kraamkamers van haaien en roggen;
- beleidsdoel 3 is gericht op stakeholders en publiek bewustzijn. Er moet worden ingezet op educatie en communicatie voor de visserijsector. Onderdeel hiervan is het ontwikkelen van een identificatiehandleiding en een gedragscode voor het terugzetten van haaien en roggen;
- beleidsdoel 4 betreft de inzet van Nederland bij internationale wetgeving en beleid. Nationaal beleid dient goed afgestemd te zijn op internationaal en Europees recht en beleid. De IHS dient door Nederland te worden uitgedragen binnen internationale verdragen en regionale visserijorganisaties. Ook moeten internationale beheerplanning voor migrerende soorten hier worden gestimuleerd. Ten slotte moet worden ingezet op goede monitoring en beheer van handel en vangst van soorten die onder CITES en CMS beschermd zijn.

(Ontwerp) Programma Noordzee 2022-2027

Het ontwerp Programma Noordzee spreekt van een zorgwekkende situatie van een aantal haaien- en roggensoorten en ziet dit als indicatief voor de toestand van de gehele visgemeenschap.[2]

Verder wordt de kennisvraag over de effecten op haaien en roggen van elektromagnetische velden rond kabels uitgelicht en wordt vastgesteld dat het Monitoring, Onderzoek, Natuurversterking en Soortenbescherming onderzoeksprogramma wordt ingesteld. Binnen dit programma zal ook de gezondheid en ontwikkeling van haaien en roggen worden onderzocht.[3]

Het Ontwerp programma Noordzee stelt dat het KRM-haaienactieplan 2015-2021 in 2021 geëvalueerd zal worden en een vervolg krijgt voor een nieuwe zesjaarlijkse periode.[4]

2.4 Overig

Soortenlijsten

Haaien- en roggensoorten komen voor op verschillende soortenlijsten die geen juridische status hebben.

Rode lijst vissen

Op de Rode lijst worden soorten opgenomen die uit Nederland zijn verdwenen of dreigen te verdwijnen. De lijst heeft geen juridische status, maar een signaleringsfunctie. De mate van bedreiging van vissoorten is verdeeld over de volgende categorieën: verdwenen uit Nederland, ernstig bedreigd, bedreigd, kwetsbaar,

[1] EU Haaienactieplan p. 13.

[2] (Ontwerp) Programma Noordzee 2022-2027 p. 30.

[3] (Ontwerp) Programma Noordzee 2022-2027 p. 32.

[4] (Ontwerp) Programma Noordzee 2022-2027 p. 37.

gevoelig. De ruwe haai, gevlekte gladde haai, stekelrog en pijlstaartrog zijn opgenomen op de Rode lijst vissen.

Leefgebiedenbenadering

De leefgebiedenbenadering heeft als doel om soorten te beschermen door middel van projecten. Er zijn drie categorieën: groen is voor soorten waarvoor momenteel geen actieve beschermingsmaatregelen nodig zijn, oranje is voor soorten waarvoor één of twee beschermingsmaatregelen nodig zijn, rood is voor soorten waar minimaal drie beschermingsmaatregelen voor nodig zijn. De doornhaai, vleet en stekelrog zijn op deze lijst opgenomen. Ook deze lijst heeft geen juridische status, maar is een vorm van beleid.

IUCN List of Threatened Species

De IUCN Red List of Threatened Species geeft een overzicht van soorten die wereldwijd in aantal achteruitgaan, zeldzaam zijn, of verdwenen zijn. De ruwe haai, doornhaai, zee-engel, reuzenhaai, haringhaai, vleet, en stekelrog staan op deze internationale rode lijst. De lijst heeft geen juridische status, maar heeft een belangrijke signaalfunctie.

Doelsoortenlijst

Soorten op de Doelsoortenlijst worden geselecteerd op bepaalde criteria. Deze zijn de internationale betekenis van Nederland, negatieve trend of zeldzaamheid. De ruwe haai, gevlekte gladde haai, stekelrog, gevlekte rog en pijlstaartrog staan op de doelsoortenlijst. De lijst heeft geen juridische status.

Tabel 2.1 Overzicht juridisch kader haaien en roggen geldend in maart 2022

Soort	CMS + Memorandum of Understanding	CITES	OSPAR	TAC & Quota	Technische maatregelen	IUCN Red List (Europa)	Doelsoorten-lijst	Rode lijst vissen	Leefgebieden benadering
ruwe haai (*Galeorhinus galeus*)	bijlage II			verboden (met beug)		vulnerable	negatieve trend, zeldzaam	kwetsbaar	
doornhaai (*Squalus acanthias*)	bijlage II, MoU		x	verboden		endangered			groen
zee-engel (*Squatina squatina*)	bijlage I, bijlage II, MoU		x		bijlage I	critically endangered			
reuzenhaai (*Cetorhinus maximus*)	bijlage I, MoU	bijlage II	x		bijlage I, bijlage III	endangered			
voshaai (*Alopias vulpinus*)	bijlage II, MoU	bijlage II			bijlage III	endangered			
haringhaai (*Lamna nasus*)	bijlage II, MoU	bijlage II	x	verboden	bijlage III	critically endangered			
hondshaai (*Scyliorhinus canicula*)						least concern			
gevlekte gladde haai (*Mustelus asterias*)						near threatened	zeldzaam	gevoelig	
vleet (*Dipturus batis spp*)			x	verboden		citically endangered			oranje
golfrog (*Raja undulata*)				groeps-TAC		near threatened			

Soort	CMS + Memorandum of Understanding	CITES	OSPAR	TAC & Quota	Technische maatregelen	IUCN Red List (Europa)	Doelsoorten-lijst	Rode lijst vissen	Leefgebieden benadering
blonde rog (*Raja brachyura*)				groeps-TAC		near threatened			
stekelrog (*Raja clavata*)			x	groeps-TAC verboden in ICES 3a		near threatened	negatieve trend, zeldzaam	kwetsbaar	oranje
gevlekte rog (*Raja montagui*)			x	groeps-TAC		least concern	internationale betekenis voor Nederland, zeldzaam		
koekoeksrog (*Leucoraja naevus*)				groeps-TAC		least concern			
sterrog (*Amblyraja radiata*)				verboden		least concern			
pijlstaartrog (*Dasyatis pastinaca*)				groeps-TAC		vulnerable	negatieve trend, zeldzaam	ernstig bedreigd	

3

SUGGESTIES STAKEHOLDERS

3.1 Inleiding

Op 19, 27 en 28 januari 2022 zijn consultatiebijeenkomsten georganiseerd voor drie verschillende stakeholder-groepen: respectievelijk de visserijsector, wetenschappers en beleidsmakers, en belangenorganisaties. In deze online bijeenkomsten is het Haaienactieplan 2015-2021 geëvalueerd en zijn de wensen voor het Haaienactieplan 2022-2027 geïnventariseerd. Onderstaande tabel geeft alle thema's weer die tijdens de bijeenkomsten zijn besproken. Per thema is de input van de stakeholders per groep samengevat. Vervolgens is deze input aan drie filters getoetst:

1 **juridisch-/beleidskader**: past de suggestie binnen het wettelijk-en beleidskader dat leidend is voor het HAP?;
2 **draagvlak**: heeft de suggestie draagvlak bij de verschillende stakeholder-groepen?;
3 **effectiviteit**: lijken de inspanningen en uitgaven die gepaard gaan met de suggestie daadwerkelijk bij te dragen aan de realisatie van het beoogde doel van de suggestie?

De acht thema's die door deze drie filters heen zijn gekomen, zijn opgenomen in hoofdstuk 3 en vormen de basis voor het programma van eisen gedetailleerd in hoofdstuk 3. Voor deze thema's is een advies geformuleerd, dat tevens wordt gedefinieerd in termen van financiële implicaties en verwachte doorlooptijd tot het bereiken van resultaten. De thema's die niet door deze filters heen zijn gekomen, zijn opgenomen in paragraaf 6.3 Overige thema's.

Tabel 3.1 Besproken thema's tijdens consultatiebijeenkomsten

Visserijsector	Wetenschap en beleid	Belangenorganisaties
educatie visserijsector	educatie visserijsector	educatie visserijsector
groeps-TAC	groeps-TAC	groeps-TAC
ongewenste bijvangst	ongewenste bijvangst	soorten haaien en roggen
determinatie	sociaaleconomische aspecten	sociaaleconomische aspecten
overleving	rapportageverplichting	rapportageverplichting
gevoeligheden in de visserijsector	kennisontwikkeling	rol aquaria
internationale samenwerking	ruimtelijke maatregelen	onderzoeksagenda
communicatie in het haaienactieplan	soorten die tussen wal en schip vallen	Caribisch Nederland
	effecten klimaatverandering	dierenwelzijn
	uitvoeringsanalyse	

3.2 Uitkomst consultatiebijeenkomsten per thema

3.2.1 Ontwarring groeps-TAC roggen

Inleiding
Op grond van de TAC & Quota verordening van 28 januari 2021 geldt voor Nederlandse vissers een groeps-TAC (Total Allowable Catch) voor alle roggensoorten van totaal 220 ton.

Input stakeholders
Onder de stakeholders bestaat consensus dat het groeps-TAC 'ontward' moet worden. De visserijsector stelt dat er een steeds grotere discrepantie bestaat tussen de roggenpopulatie en het beschikbare quotum. Met name de populatie stekelrog is in het afgelopen decennium toegenomen en zou daarom uit het groeps-TAC gehaald moeten worden. De huidige groeps-TAC heeft een onderbenutting ten opzichte van de draagkracht van de stekelrog tot gevolg, en tegelijkertijd is de bescherming van minder draagkrachtige soorten minder gericht. Een los TAC voor alle roggensoorten zou kunnen leiden tot meer zogenoemde 'choke species' (verstikkingssoorten)[1], en heeft dus niet de voorkeur. Het makkelijkste onderscheidt bij de determinatie van soorten bij roggen is het verschil tussen 'ruwe rog' (stekelrog) en 'gladde rog' (alle overige soorten), dit maakt de bepaling van een verschil tussen stekelrog en andere roggen ook praktisch uitvoerbaar aan boord.

Ook de beleidsmakers en wetenschappers vinden dat het TAC voor stekelrog losgekoppeld moet worden van het groeps-TAC. Loskoppeling van soorten van het groeps-TAC moet volgens deze groep gebeuren aan de hand van de biologie en de overlevingskansen van een soort. Zij erkennen dat dit een ingewikkelde internationale politieke discussie is, maar vinden dat Nederland zich hier in moet mengen.

De belangenorganisaties sluiten zich hierbij aan, ook zij vinden dat het groeps-TAC een probleem is, dat opgelost moet worden. Aanvullend wordt in deze groep de wens geuit voor transparante criteria voor het benoemen van haaien en roggen als verboden soorten uit de TAC & Quota verordening. Tenslotte zien zij graag dat voor kwetsbare soorten een TAC-reductie wordt verdedigd (gebaseerd op het voorzorgsprincipe).

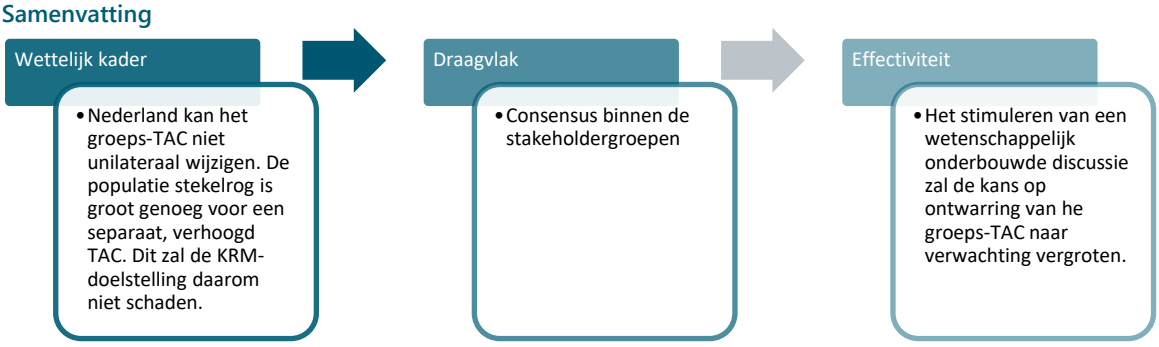
Wettelijk kader
Het groeps-TAC voor roggen is vastgelegd in de TAC & Quota verordening van de Europese Unie. Deze verordening is bindend en rechtstreeks (zonder tussenkomst van Nederlandse wetgeving) toepasselijk in Nederland. De Nederlandse overheid kan niet unilateraal afwijken van de TAC's die zijn vastgesteld. Voor vaststelling van de TACs dient de Europese Commissie een voorstel in. De Raad van de Europese Unie stelt de uiteindelijke verordening vast. Wel kan Nederland invloed uitoefenen tijdens de jaarlijkse TAC & Quota onderhandelingen. Het loskoppelen van stekelrog van het groeps-TAC zal de KRM-doelstelling niet schaden, omdat de populatie stekelrog groot genoeg lijkt voor verhoging van vangstmogelijkheden.

Draagvlak
Onder de stakeholdergroepen is consensus over de noodzaak van het ontwarren van het groeps-TAC.

Effectiviteit
Wanneer Nederland zich mengt in de discussie over het groeps-TAC, betekent dit niet direct dat deze inspanning ook het gewenste resultaat oplevert. Om de kans op succes te verhogen, zal het ministerie met wetenschappelijke onderbouwing moeten aantonen dat het groeps-TAC ontward moet worden.

[1] Term die wordt gebruikt om een soort te beschrijven met een laag quotum die ertoe kan leiden dat een vaartuig stopt met vissen, zelfs als het nog quota heeft voor andere soorten (ICES, 2015).

Samenvatting

Advies

Nederland dient zich in de internationale visserijpolitiek hard te maken voor een ontwarring van het groeps-TAC. Specifiek moet het loskoppelen van het TAC voor stekelrog worden uitgelicht. De discussie moet gevoerd worden op basis van wetenschappelijk onderzoek over de biologie en overlevingskansen van soorten. Ook de praktische gevolgen voor de visserijsector moeten meegewogen worden.

Financiële implicaties en doorlooptijd

De financiële implicaties voor de overheid zijn klein, het betreft voornamelijk arbeidsuren van overheidsmedewerkers. De doorlooptijd is naar verwachting gemiddeld, deze aanpassing kan mogelijk tussen de twee en vijf jaar duren.

3.2.2 Educatie over soortenkennis in de visserijsector

Inleiding

In het Haaienactieplan 2015 - 2021 is als doel opgenomen dat de communicatie en educatie over haaien en roggen richting de visserijsector verbeterd dient te worden. Door soortenkennis in de visserijsector kan soortspecifieke wet- en regelgeving beter worden nageleefd. Daarnaast komt er betere data beschikbaar waarop doeltreffend beleid ontwikkeld kan worden. Ter verbetering van soortenkennis zouden workshops worden gegeven aan inspecteurs en medewerkers van de afslagen. Deze actie is volgens de quickscan van de Nederlandse Elasmobranchen Vereniging (hierna: de quickscan) niet uitgevoerd.[1] Ook zouden lespakketten worden ontwikkeld voor visserijscholen. ProSea heeft in 2016 een lespakket ontwikkeld voor visserijscholen over de rol van haaien en roggen in het systeem, dat volgens de quickscan met succes wordt gebruikt in de visserijscholen. [2]

Input stakeholders

Onder de stakeholders bestaat consensus dat er nog veel winst te behalen valt wat betreft educatie in de visserijsector. Binnen de stakeholders in de visserijsector bestaat het beeld dat de zoekkaart haaien en roggen[3] die is ontwikkeld is in samenwerking met CVO, De Waddenvereniging, WWF, het Ministerie van Economische Zaken, IMARES, de Dutch Shark Society, NEV, de Zeehengelsport en Sportvisserij Nederland, goed bekend is bij de vissers. Er zijn echter nog altijd vissers voor wie het lastig is om roggensoorten van elkaar te onderscheiden. Hierin bestaat een verschil tussen kottervissers en pelagische vissers. De laatsten zijn over het algemeen beter geschoold en met meer man aan boord, waardoor er meer kennis aan boord is. Omdat er meestal slechts 3 of 4 verschillende roggensoorten worden gevangen, is computeridentificatie volgens de visserijsector overdreven. Volgens de visserijvertegenwoordigers is het investeren in educatie op visserijscholen het meest effectief.

Ook volgens de wetenschappers en beleidsmakers is er veel winst te behalen op dit thema. Onder deze stakeholders bestaat het beeld dat de zoekkaart niet altijd een prominente locatie aan boord heeft. Om de zichtbaarheid te vergroten worden verschillende ideeën aangedragen, zoals 3D-modellen van roggen of een

[1] Walker, P. en Kingma I, Quick Scan KRM-Haaienactieplan 2015-2021, 2020, p. 12.

[2] Walker, P. en Kingma I, Quick Scan KRM-Haaienactieplan 2015-2021, 2020, p. 13.

[3] https://www.sportvisserijnederland.nl/~/webwinkel/visherkenning/zoekkaart-haaien-en-roggen-a3_87.html.

koffiemok met daarop verschillende soorten. In de consultatiebijeenkomst komt naar voren dat de lespakketten over haaien en roggen slechts in beperkte mate terugkomen op de visserijscholen. Naast vissers zijn de NVWA en de afslagmedewerkers belangrijke spelers omdat deze de identificatie op de afslag verzorgen. De handhaving door de NVWA moet gecontroleerd worden, omdat deze te vaak mis gaat. De afslagmedewerkers moeten ook getraind worden om een goede registratie te waarborgen. Er zijn ook andere mogelijkheden om soorten te herkennen zoals video identificatie dat wordt ontwikkeld binnen het project Innorays[1].

Binnen de belangenorganisaties wordt ook de noodzaak erkend voor verdere educatie binnen de visserijsector. De huidige zoekkaart heeft een update nodig omdat deze in 2015 gemaakt is. De belangenorganisaties stellen dat de informatie zo simpel mogelijk uitgelegd moet worden, bijvoorbeeld door middel van Youtube-video's of goede cursussen. Ook de HaRoKit[2], ontwikkeld door België kan direct gebruikt worden in Nederland.

Wettelijk kader

Het investeren in educatie over haaien en roggen draagt bij aan de KRM-doelstelling, doordat betere soortenkennis zal leiden tot betere naleving van soortspecifieke wet- en regelgeving. Er zijn geen wettelijke beperkingen voor het ministerie om educatiemateriaal over haaien en roggen te verspreiden.

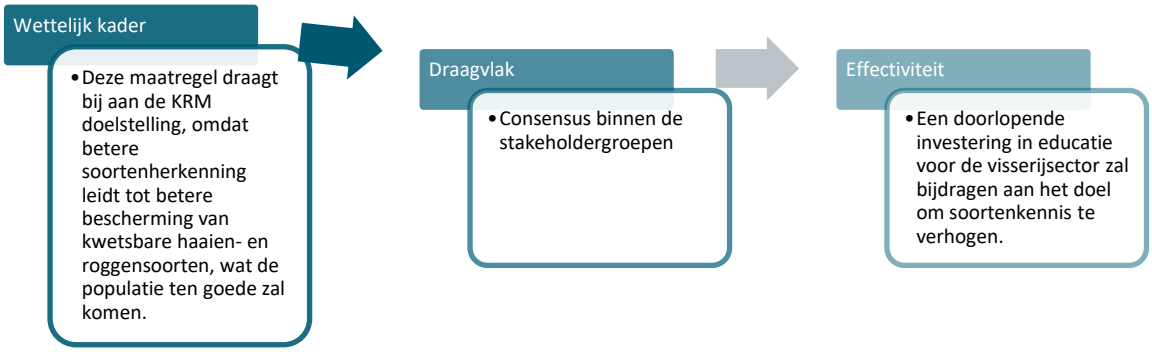
Draagvlak

Onder de stakeholders is consensus over de noodzaak van verdere educatie voor de visserijsector.

Effectiviteit

Betere soortenherkenning leidt tot betere bescherming van kwetsbare haaien- en roggensoorten, wat de populatie ten goede zal komen. Het is effectief om te investeren in kennis van de partijen die daadwerkelijk haaien en roggen in handen krijgen.

Samenvatting

Advies

De educatie voor soortenherkenning dient doorgezet te worden middels opsplitsing in drie doelgroepen. Ten eerste moet er effectieve educatie komen voor vissers. Deze educatie moet zo simpel mogelijk zijn en kan worden ingezet op educatie voor visserijscholen - uitgebreider dan dat dit nu wordt aangeboden. Daarnaast is het voor vissers behulpzaam om iets tastbaars aan boord te hebben, om de soortenkennis paraat te houden. Hiervoor moet geëvalueerd worden of de vorm van een zoekkaart geschikt is, of dat gezocht moet worden naar andere vormen.[3] Daarnaast moet er verkent worden wat de beste vorm is om de determinatie kennis actueel gehouden kan worden.

---

[1] https://www.wur.nl/nl/project/OSW2.1-Innorays.htm.

[2] http://www.vliz.be/sites/vliz.be/files/public/docs/1_HAROkit_Inleiding.pdf.
http://www.vliz.be/sites/vliz.be/files/public/docs/HAROkit-Zoekkaart-Haaien_versieApril2016-v2.pdf.

[3] Denk aan Youtube-video's, 3D-modellen van roggen, mokken met roggen, Belgische HaRoKit.

Ten tweede is training voor afslagmedewerkers noodzakelijk met het oog op juiste registratie. Dit draagt ook bij aan realistische data van aangelande vangsten. Er dient gezamenlijk met de afslagen gekeken te worden wat een geschikte vorm is om afslagmedewerkers te trainen en de kennis actueel te houden.

Ten derde moet de handhaving door NVWA verbeterd worden. Het ministerie dient met de NVWA in overleg te treden om een gezamenlijk plan op te stellen.

Financiële implicaties en doorlooptijd
De financiële implicaties voor de overheid zijn klein tot gemiddeld. De werkzaamheden betreffen voornamelijk het actualiseren van de lespakketten en overleg met visafslagen en de NVWA betreffende training. De doorlooptijd is naar verwachting gemiddeld, het uitrollen van betere educatie kan mogelijk tussen de twee en vijf jaar duren.

Dit advies draagt tevens bij aan de uitvoering van de volgende internationale verdragen.

OSPAR
Alle mogelijk maatregelen nemen om de maritieme omgeving te beschermen tegen nadelige effecten van menselijke activiteiten om de menselijke gezondheid te waarborgen, mariene ecosystemen te conserveren en - indien mogelijk - beschadigde mariene gebieden te herstellen.

Memorandum of Understanding Sharks
Streven naar het aannemen, implementeren en uitvoeren van juridische, regelgevende of administratieve maatregelen om trekkende haaien en hun habitat te beschermen en beheren, door middel van:
- zorgdragen voor duurzame visserij op haaien (gericht en niet-gericht)

Hierbij is van belang:
- de samenwerking met de visserij-industrie, NGO's voor natuurbehoud en internationale organisaties die zich bezighouden met visserij, met het oog op het ontwikkelen van een werkrelatie, het analyseren van huidige instandhoudingsinitiatieven en het betrekken van deze organisaties bij de verbetering en uitvoering van beheerplannen.

Verordening Technische Maatregelen
Betere soortenkennis leidt tot betere naleving van geldende terugzetverplichtingen.

TAC & Quota verordening
Betere soortenkennis leidt tot betere naleving van geldende terugzetverplichtingen.

3.2.3 Ongewenste bijvangst

Inleiding
In het Haaienactieplan 2015-2021 is het doel gesteld om ongewenste bijvangst te verminderen. Naar aanleiding hiervan is geïnvesteerd in onderzoek naar bijvangst en overleving van haaien en roggen, onder andere in het kader van de uitzondering op de aanlandplicht.

Input stakeholders
Volgens de vertegenwoordigers van de visserijsector is de bijvangst van haaien en roggen een gering probleem. In de garnalenvisserij vindt zelfs helemaal geen bijvangst plaats. De stakeholders geven aan dat bijvangst van roggen die niet aangeland mogen worden vanuit het perspectief van een visser ook ongewenst is. Slechts een kleine hoeveelheid roggen mag aangeland worden, dus vissers zijn veel tijd kwijt om ze uit het net te halen als ze worden bijgevangen. Er werd aangegeven dat eventuele maatregelen om bijvangst te beperkten alleen goed zullen werken als deze worden omarmd door de visserij gemeenschap. Dit kan bereikt worden door een betere onderbouwing van de aanleiding en noodzaak door bijvoorbeeld een terugkerend item in 'Visserijnieuws' en er zijn ook andere disseminatie mogelijkheden te verkennen. Daarnaast werd aangegeven dat een positieve stimulans kan bijdragen aan het uitvoeren van de maatregelen of bijdragen aan onderzoek. Een stimulans zou van financiële aard kunnen zijn, maar kan ook

de vorm hebben van (tijdelijke) quota verruiming of experimenteel aanpassen van materieel. Als laatste is het belangrijk dat eventueel maatregelen voor de gehele vloot dezelfde implicaties hebben zodat de impact gelijk is aan bood alle schepen, dit om ongelijk verlies van inkomsten en ongewenste verschuiving van personeel tegen te gaan.

Vanuit de consultatiebijeenkomst met wetenschappers en beleidsmakers komt naar voren dat er goede onderzoeken zijn gedaan naar vermindering van bijvangst en hier goede ideeën uit voortkomen. De stakeholders ervaren echter een blokkade voor de daadwerkelijke toepassing van technieken om bijvangst te verminderen door de visserijsector. Het werd wel erkend dat veel bijvangst verminderende technieken nog niet direct praktisch toepasbaar zijn. Er werd met name genoemd dat voorkomen (avoidance) door bijvoorbeeld 'move-on[1]' maatregelen nog altijd de beste optie is. Daarnaast wordt een probleem ervaren met het draagvlak en acceptatie van dit soort technieken in de visserijsector. Een eventuele oplossing die wordt aangedragen is sociaaleconomisch onderzoek naar het draagvlak voor maatregelen. De vraag wordt opgeworpen of het verminderen van bijvangst überhaupt nog een doel moet zijn van het Haaienactieplan, of dat de (beperkte) energie op andere onderwerpen gericht moet worden. Als er wel maatregelen worden genomen voor bijvangstbeperking, moeten er concrete (niet-vrijblijvende) doelen worden gesteld. Tenslotte wordt opgemerkt dat er meer gekeken moet worden naar bijvangst in de pelagische visserij, hier is momenteel te weinig zicht op.

Een stakeholder binnen de belangenorganisaties brengt op dat het CIBBRiNA project (indien gehonoreerd) veel onderzoek mogelijk gaat maken voor beperking van bijvangst.[2]

Wettelijk kader

Voor de vraag of het ministerie bijvangstbeperkende maatregelen kan opleggen aan Nederlandse vissers moet nader juridisch onderzoek worden gedaan. Het ministerie is wel vrij om onderzoek in te stellen naar de omvang van het probleem van bijvangst in de Nederlandse visserij in relatie tot de populatie van haaien en roggen in de Noordzee.

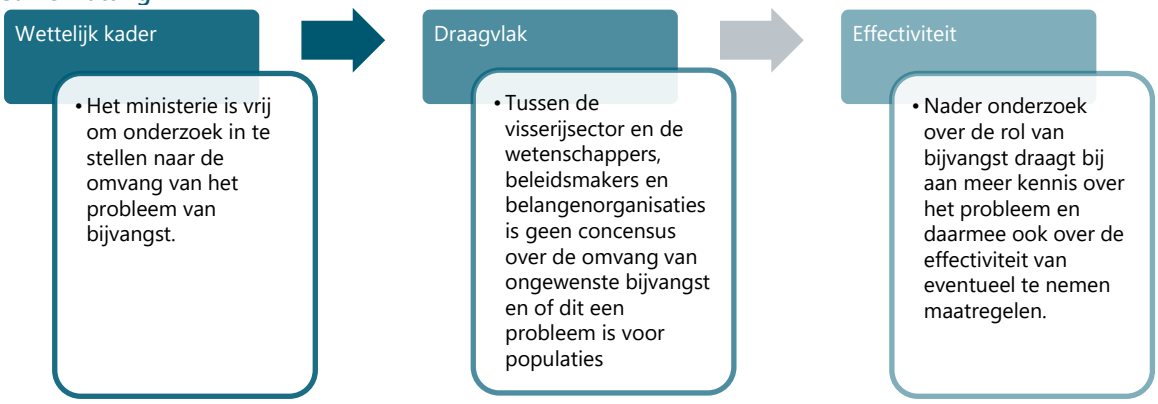
Draagvlak

Er is geen consensus onder stakeholders over dit onderwerp. De stakeholders uit de visserijsector vinden bijvangst een klein probleem. De wetenschappers en beleidsmakers hebben nog steeds de wens om bijvangst te verminderen, maar vragen zich wel af of de (beperkte) energie voor het HAP hier nog op gericht moet worden. Er wordt ook aangegeven dat er onvoldoende informatie is om te bepalen of bijvangst ook daadwerkelijk een probleem is, mede door de relatief hoge overlevingskansen bij terugzetten.

Effectiviteit

Inzicht in de rol van bijvangst voor de populatie van haaien en roggen is nodig om de effectiviteit van eventuele bijvangstbeperkende maatregelen te kunnen inschatten.

Samenvatting

[1] Tijdelijke sluiting van een gebied op basis van real time vangst resultaten. Met name geschikt voor aggregerende soorten.

[2] https://www.nsrac.org/wp-content/uploads/2021/11/EWG-19-10-PPT-CIBBRiNA-NSAC-19-October-2021.pdf.

Advies
De rol van bijvangst in relatie tot de populaties van haaien en roggen moet in kaart gebracht worden. Hierbij moet ook de bijvangst in de pelagische visserij betrokken worden. Als bijvangst negatieve effecten heeft op populaties van haaien- en roggensoorten, met bijvoorbeeld doorwerking op de goede milieutoestand in de zin van de KRM, moeten concrete, praktische en financieel haalbare, acties gericht op bijvangstvermindering worden ingesteld. Als bijvangst geen significant negatieve effecten heeft op de populaties van haaien en roggen, moet bijvangst minder prioriteit krijgen in het Haaienactieplan. Als mogelijkheid om bijvangst te kwantificeren lijkt het onderzoek vanuit Innorays met de verdere ontwikkeling binnen Fully Documented Fisheries, en specifiek automatische soortenherkenning middels camera's en een algoritme, de meest kansrijke optie. Het lopende onderzoek 'Bridging Knowledge Gaps for sharks and rays in the North Sea' alsmede Innorays dient doorgezet te worden om meer kwantitatief inzicht te krijgen in de materie.

Bij het opzetten van onderzoek moet rekening worden gehouden met het onderzoek naar bijvangst dat uitgevoerd zal worden in het kader van MONS.[1]

Financiële implicaties en doorlooptijd
De financiële implicaties voor de overheid zijn afhankelijk van de vorm van het onderzoek, maar waarschijnlijk gemiddeld. De doorlooptijd is naar verwachting gemiddeld, het uitvoeren van onderzoek naar de effecten van bijvangst op de populatie zal naar verwachting tussen de twee en vijf jaar duren.

Dit advies draagt tevens bij aan de uitvoering van de volgende internationale verdragen.

OSPAR
Alle mogelijk maatregelen nemen om de maritieme omgeving te beschermen tegen nadelige effecten van menselijke activiteiten om de menselijke gezondheid te waarborgen, mariene ecosystemen te conserveren en - indien mogelijk - beschadigde mariene gebieden te herstellen.

CMS
Onderzoek betreffende migrerende soorten bevorderen en ondersteunen en hieraan medewerking te verlenen.

Memorandum of Understanding Sharks
Streven naar het aannemen, implementeren en uitvoeren van juridische, regelgevende of administratieve maatregelen om trekkende haaien en hun habitat te beschermen en beheren, door middel van:
- verbeteren van het inzicht in populaties;
- zorgdragen voor duurzame visserij op haaien.

3.2.4 Bescherming van bedreigde soorten

Inleiding
De doelstelling van het Haaienactieplan is het verbeteren van de populatieomvang van alle haaien- en roggensoorten. Tijdens de consultatiebijeenkomsten kwam naar voren dat stakeholders suggereren om in het Haaienactieplan maatregelen te nemen voor specifieke haaien- en roggensoorten.

Input stakeholders
Vertegenwoordigers van de visserij gemeenschap hebben tijdens de terugkoppeling sessie aangegeven dat ruwe haai weinig gevangen wordt en altijd direct overboord gezet wordt.

De wetenschappers en beleidsmakers vinden dat het Haaienactieplan moet werken voor de soorten die niet beschermd zijn onder de TAC & Quota-verordening of de verordening Technische Maatregelen, en hiermee 'tussen wal en schip vallen'. Dit zijn ook wel de niet-commerciële soorten zoals de hondshaai en de gevlekte gladde haai. Voor deze soorten bestaat een kennisleemte en kunnen verschillende soorten onderzoeken van belang zijn, de volgende voorbeelden van onderzoek zijn aangedragen:
- maximum Sustainable Yield-berekeningen;

---

[1] Zie hoofdstuk 5.3.

- visserij vangsten analyse;
- ecologische risico analyses;
- levensgeschiedenis kenmerken (Life history traits) onderzoek.

Voor alle andere soorten is het advies om ook doorlopend te kijken of ze bedreigd zijn en of daarop geacteerd moet worden. Er wordt ingebracht dat de jaarlijkse TAC & Quota onderhandelingen hier een goed moment voor zijn. Specifiek wordt door de belangenorganisaties gepleit voor een terugzetverplichting en rapportageverplichting voor de ruwe haai. Deze is op de rode lijst komen te staan als *critically endangered*. Volgens de stakeholders moet hier direct op gereageerd worden. Er is een groot gevoel van urgentie omdat de achteruitgang van deze soort al lager bekend is en het de perceptie is dat er niets aan gedaan wordt. Verder wordt er in de belangenorganisaties gepleit voor het beschermen van extreem zeldzame soorten zoals bijvoorbeeld de marmersidderrog en de zandrog. Deze lopen juist vanwege hun zeldzaamheid het risico dat er mee geposeerd wordt voor sociale media wat de overlevingskans na terugzetten vermindert.

Wettelijk kader

Het nemen van maatregelen voor onbeschermde niet-commerciële soorten en voor ernstig bedreigde soorten draagt bij aan de KRM-doelstelling om de populatie van alle haaien- en roggensoorten te verbeteren.

Momenteel is het op grond van de TAC & Quota-verordening verboden om de ruwe haai te vangen, aan boord te houden of aan te landen wanneer wordt gevist met de beug. Voor andere vistechnieken geldt dit verbod niet. Om het verbod uit te breiden zal dit opgenomen moeten worden in de nieuwe TAC & Quota-verordening. Nederland kan dit niet unilateraal beslissen. Hiervoor zou Nederland zich, evenals voor het ontwarren van het groeps-TAC voor roggen, moeten inzetten in de internationale politieke discussie. Er zijn geen andere mogelijkheden die Nederland unilateraal kan nemen om een terugzetverplichting voor de ruwe haai af te dwingen.[1]

Op grond van de verordening haaienvinnen moet Nederland jaarlijks rapporteren over het totaal aantal gevangen haaien. Deze rapportageverplichting is niet soort-specifiek.

Draagvlak

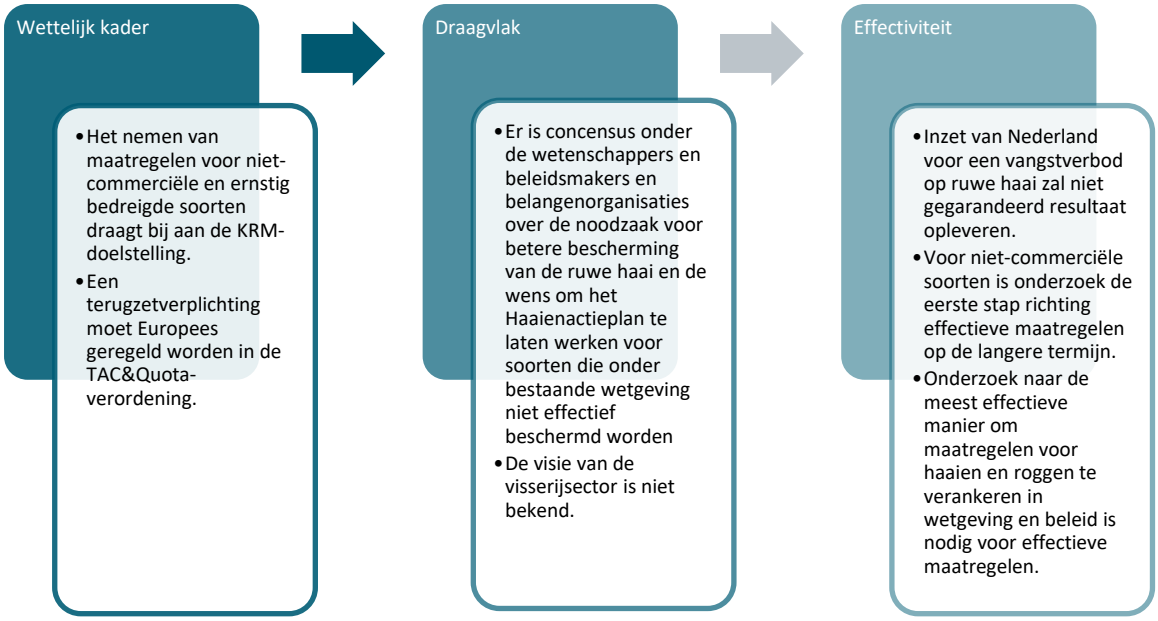
Onder de wetenschap en beleidsmakers en de belangenorganisaties is consensus over de noodzaak voor betere bescherming van de ruwe haai. Ook is er consensus dat het Haaienactieplan juist moet werken voor de soorten haaien en roggen die onder bestaande wetgeving en beleid niet effectief beschermd worden.

Effectiviteit

Wanneer Nederland zich inspant voor een terugzetverplichting van - in de huidige situatie - ruwe haai, zal dit niet direct het gewenste resultaat opleveren. Om de kans op succes te verhogen, moet het ministerie wetenschappelijke onderbouwen waarom een terugzetverplichting voor de ruwe haai noodzakelijk is. Voor niet-commerciële soorten waar kennisleemtes voor bestaan is het in de eerste plaats van belang om deze leemtes op te vullen. Op de lange termijn vormt kennis de basis voor effectieve maatregelen. Tenslotte is onderzoek naar de meest effectieve manier om bescherming voor haaien en roggen te waarborgen in wetgeving en beleid een belangrijke stap richting effectieve, juridisch verankerde maatregelen.

[1] Hierover zijn E.J. Molenaar van de Universiteit Utrecht en Kees Bastmeijer van Tilburg University mede geconsulteerd.

Samenvatting

Advies

- Jaarlijks, ter voorbereiding op de TAC & Quota-onderhandelingen, dient het ministerie van LNV te inventariseren hoe soorten - voorkomend in Nederlandse wateren - op de IUCN Red List worden geclassificeerd. Als hieruit blijkt dat aanvullende maatregelen nodig zijn dient het ministerie dit onder de aandacht brengen tijdens de TAC & Quota-onderhandelingen;
- actueel aanvullend op het bovenstaande: aanvullende maatregelen zijn momenteel noodzakelijk voor de bescherming van de ruwe haai. Nederland dient zich op internationaal vlak inzetten voor een terugzetverplichting en rapportageverplichting voor de ruwe haai;
- stel onderzoek in naar niet-commerciële haaien- en roggensoorten waarvoor een kennisleemte bestaat.
- onderzoek hoe kwetsbare en zeldzame haaien- en roggensoorten beleidsmatig het meest effectief beschermd kunnen worden;
- als nieuwe maatregelen ingevoerd worden die consequenties hebben voor vissers, dient de aanleiding duidelijk onderbouwd te worden richting de gehele visserijsector om draagvlak voor naleving te creëren. Dit kan middels een item in 'Visserijnieuws' maar ook andere kanalen zijn denkbaar. Een financiële of ander type stimulans kan ook bijdragen aan uitvoeringsdraagvlak.

Financiële implicaties en doorlooptijd

Deze adviezen omvatten meerdere onderzoeken en hiervoor zijn middelen van verschillende aard nodig (uren overheidsmedewerkers, uitbesteding aan een onderzoeksinstituut). De financiële implicaties zijn naar verwachting groot omdat met name onderzoek naar ecological risk assessments en life history traits kostelijk kan zijn afhankelijk van het onderzoeksontwerp (tagging of laboratorium onderzoek). De doorlooptijd is naar verwachting gemiddeld, binnen vijf jaar kunnen de resultaten van deze acties verwacht worden.

Dit advies draagt tevens bij aan de uitvoering van de volgende internationale verdragen.

OSPAR

Alle mogelijk maatregelen nemen om de maritieme omgeving te beschermen tegen nadelige effecten van menselijke activiteiten om de menselijke gezondheid te waarborgen, mariene ecosystemen te conserveren en - indien mogelijk - beschadigde mariene gebieden te herstellen.

CMS

- Onderzoek betreffende migrerende soorten te bevorderen te ondersteunen en hieraan hun medewerking te verlenen;

- alles in het werk te stellen om overeenkomsten te sluiten betreffende het behoud en het beheer van soorten in bijlage II van CMS (waaronder de ruwe haai).

Memorandum of Understanding Sharks
Streven naar het aannemen, implementeren en uitvoeren van juridische, regelgevende of administratieve maatregelen om trekkende haaien en hun habitat te beschermen en beheren, door middel van :
- verbeteren van het inzicht in populaties;
- zorgdragen voor duurzame visserij op haaien;
- waar mogelijk zorgen voor bescherming van kritieke habitats en migratieroutes.

3.2.5 Ruimtelijke/temporele maatregelen

Inleiding
Een mogelijke maatregel ter bescherming van haaien en roggen is het instellen van ruimtelijke/temporele begrenzingen waarbinnen toegangsbeperkingen gelden. Het Haaienactieplan 2015-2021 bevat het doel onderzoek te doen naar (1) hoe gebieden met toegangsbeperkingen (Natura 2000-gebieden en windmolenparken) kunnen bijdragen aan het herstel van bedreigde soorten en (2) naar of een systeem van tijdelijk gesloten gebieden (real-time of seizoensluitingen) kan bijdragen aan de bescherming van paaigronden of kraamkamers. Dit onderzoek is volgens de quickscan niet uitgevoerd.[1]

Input stakeholders
In de visserijsector leeft een angst voor gesloten gebieden voor visserij ten behoeve van het beschermen van soorten. Vissers hebben hier voor andere soorten - bijvoorbeeld schol (de Scholbox)- vervelende ervaringen mee. Het sluiten van gebieden voor visserij heeft grote gevolgen voor de bedrijfsvoering van de visserijsector. Ook met het afschalen van een dergelijke maatregel zijn slechte ervaringen: de Scholbox is nog altijd van kracht ondanks een breed gedeeld beeld dat deze thans niet (meer) effectief is. Daarnaast is men onvoldoende overtuigd van de noodzaak voor dit type maatregel en daardoor ziet men de maatregel als disproportioneel. Men voorziet weinig draagvlak binnen de visserijgemeenschap. Ook worden er problemen met de uitvoering gezien.

Vanuit wetenschappers en beleidsmakers is het bij het nemen van maatregelen van belang om te kijken naar de levenscyclus van haaien en roggen. Zij hebben de wens om meer inzicht te verwerven in de gebieden en momenten in de Noordzee die van belang zijn voor de levenscyclus. De achterliggende vraag hierbij is in welke gebieden en/of tijden (seizoenen) van het jaar het eventueel zinvol is om ruimtelijke maatregelen te nemen. Ook moet er worden gekeken naar hoe eventuele ruimtelijke maatregelen genomen kunnen worden binnen het geldend wettelijk- en beleidskader. De meest kansrijke maatregel die genoemd werd is een ‘move-on’ regel. Deze maatregel is voornamelijk relevant bij aggregerende soorten en stoelt op een systeem van real time rapportage. Naast een move-on verplichting voor het schip in kwestie kan overwogen worden om een omliggende zone voor een korte duur te sluiten.

De belangenorganisaties vragen ook om onderzoek naar gebieden en tijden in de Noordzee die van belang zijn voor haaien en roggen. Hier wordt specifiek de kraamkamerfunctie van de Noordzee bij genoemd. Daarnaast wordt gesuggereerd om het doel uit het Haaienactieplan 2015-2021 om onderzoek te doen naar de rol van beschermde gebieden voor haaien en roggen voort te zetten.

Wettelijk kader
Het ministerie is vrij om onderzoek uit te laten voeren naar de rol van de Noordzee in de levenscyclus van haaien en roggen. Op grond van artikel 19 van de Verordening Technische Maatregelen kunnen realtimesluitingen ter bescherming van kwetsbare soorten of van scholen jonge vis, paaiende vis of schaaldiersoorten worden ingevoerd. Hiertoe moet een aanbeveling bij de Europese Commissie worden ingediend. Ook zouden op grond van de Habitatrichtlijn ruimtelijke en temporele

[1] Walker, P. en Kingma I, Quick Scan KRM-Haaienactieplan 2015-2021, 2020, p. 20.

instandhoudingsmaatregelen getroffen kunnen worden. Dit kan slechts wanneer een haai- of roggensoort als constante of typische soort wordt aangewezen in de Habitatrichtlijn, en deze gekoppeld wordt aan een habitattype.

Draagvlak

Over het nemen van ruimtelijke/temporele maatregelen in de Noordzee bestaan tegengestelde suggesties. In de visserijsector zijn de stakeholders angstig voor dit soort maatregelen en bestaat er op dit moment geen draagvlak. De wetenschappers en beleidsmakers en belangenorganisaties zijn voor het instellen van ruimtelijke/temporele maatregelen, met overwegend de aanmerking dat uit onderzoek moet blijken dat dit effectief is en dit beleidsmatig kan. Onder deze groepen bestaat consensus over de noodzaak van dit onderzoek.

Effectiviteit

Het uitvoeren van onderzoek levert waardevolle kennis op over het belang van de Noordzee in de levenscyclus van haaien en roggen. Dit draagt bij aan het nemen van effectievere maatregelen op langere termijn. Effectiviteit van ruimtelijk/temporele maatregelen in andere gebieden dient met zorg te worden vertaald naar de situatie van verschillende soorten in de Noordzee.

Samenvatting

Advies

Laat onderzoek doen naar (1) het belang van gebieden en momenten (seizoenen) in de Noordzee voor de levenscyclus van haaien- en roggensoorten (inclusief de kraamkamerfunctie van gebieden in de Noordzee) en (2) het effect van gebieden met toegangsbeperkingen (Natura 2000-gebieden, windmolenparken, KRM-gebieden) kunnen bijdragen aan het herstel van bedreigde haaien en roggen soorten. Deze informatie is noodzakelijk om een op feiten gebaseerde discussie te voeren en te beoordelen in welke mate ruimtelijke/temporele maatregelen in Nederlandse wateren kunnen bijdragen aan bescherming. Onderzoek naar hoe ruimtelijke maatregelen beleidsmatig genomen kunnen worden volgt daarna pas en heeft op dit moment minder prioriteit. Richt ook specifiek op onderzoek dat de effectiviteit van 'move-on' in de situatie van aggregerende soorten in de Noordzee kan verduidelijken. Bij het opzetten van onderzoek moet rekening worden gehouden met het onderzoek naar de levenscyclus en habitatgebruik dat uitgevoerd zal worden in het kader van MONS.[1]

Financiële implicaties en doorlooptijd

De financiële implicaties zijn naar verwachting groot omdat met name onderzoek naar het belang van gebieden in de Noordzee en momenten (seizoenen) in de levenscyclus van haaien- en roggensoorten kostelijk kan zijn, mede omdat er meerjarig onderzoek voor nodig is. De doorlooptijd is naar verwachting gemiddeld, binnen vijf jaar kunnen de resultaten van deze acties verwacht worden.

[1] Zie hoofdstuk 5.3.

Dit advies draagt tevens bij aan de uitvoering van de volgende internationale verdragen.

OSPAR
Alle mogelijk maatregelen nemen om de maritieme omgeving te beschermen tegen nadelige effecten van menselijke activiteiten om de menselijke gezondheid te waarborgen, mariene ecosystemen te conserveren en - indien mogelijk - beschadigde mariene gebieden te herstellen.

CMS
- Onderzoek betreffende migrerende soorten bevorderen en ondersteunen en hieraan medewerking te verlenen;
- alles in het werk stellen om onmiddellijke bescherming te verlenen voor soorten opgenomen in bijlage I van CMS;
- alles in het werk te stellen om overeenkomsten te sluiten betreffende het behoud en het beheer van soorten in bijlage II in CMS.

Memorandum of Understanding Sharks
Streven naar het aannemen, implementeren en uitvoeren van juridische, regelgevende of administratieve maatregelen om trekkende haaien en hun habitat te beschermen en beheren, door middel van:
- verbeteren van het inzicht in populaties;
- waar mogelijk zorgen voor bescherming van kritieke habitats en migratieroutes.

3.2.6 Bewustwordingscampagne

Inleiding
Over het algemeen zijn Nederlanders vrij onbekend met haaien en roggen in de Noordzee. Communicatie over dit onderwerp richting het brede publiek was geen onderdeel van het Haaienactieplan 2015-2021. In de consultatiebijeenkomsten is dit onderwerp wel naar voren gebracht door verschillende stakeholders.

Input stakeholders
Vanuit de visserijsector komt een roep om verbetering van communicatie over de visserijsector. De sector heeft een positieve houding ten opzichte van het niet vangen van haaien en roggen. Omdat haaien en roggen slechts zeer beperkt aangevoerd kunnen worden wil de sector ze ook niet vangen. Er moet meer proactief getoond worden wat de visserijsector doet om bijvangst te voorkomen, zodat er geen negatieve beeldvorming ontstaat.

In de consultatiebijeenkomst voor wetenschappers en beleidsmakers wordt de suggestie gedaan om het brede publiek meer te informeren over haaien en roggen. Maatschappelijk draagvlak voor maatregelen draagt volgens hen indirect bij aan de effectiviteit van maatregelen.

Ook de belangenorganisaties vinden dat Nederlanders relatief onbekend zijn met haaien en roggen in de Noordzee, en dat dit verbeterd kan worden. Diergaarde Blijdorp geeft aan dat aquaria graag een platform zijn voor educatie en voorlichting over haaien en roggen. Hierbij wordt opgemerkt dat er in Diergaarde Blijdorp ook Caribische haaiensoorten zitten, wat kan bijdragen aan educatie over deze soorten.

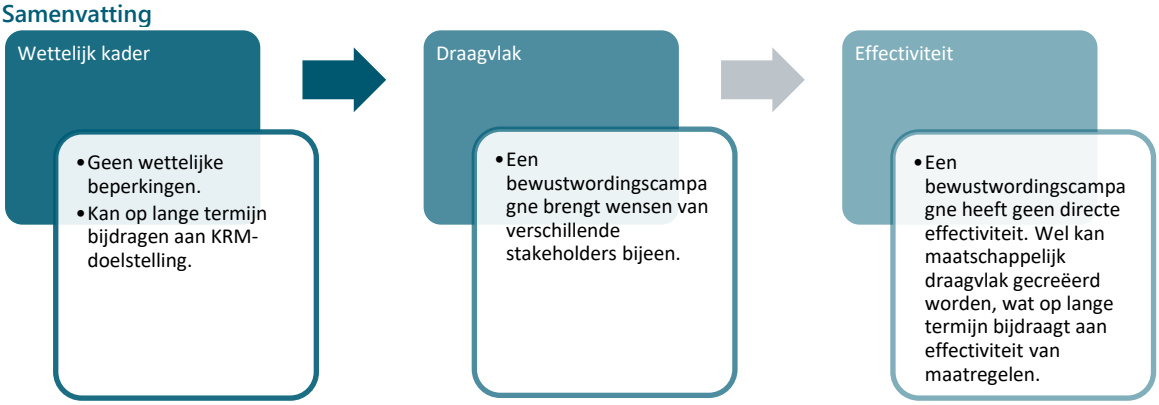
Wettelijk kader
Er zijn geen wettelijke beperkingen voor het ministerie om een bewustwordingscampagne uit te voeren.

Draagvlak
Een bewustwordingscampagne kan wensen van verschillende stakeholders bij elkaar brengen. Allereerst kan de visserijsector in deze bewustwordingscampagne invloed uitoefen op de beeldvorming over de sector. Daarnaast is vanuit zowel de wetenschappers en beleidsmakers als de belangenorganisaties de suggestie gedaan om het brede publiek beter te informeren over haaien en roggen in de Noordzee. Aquaria kunnen hierin een faciliterende rol spelen.

Effectiviteit

Het informeren van het publiek over haaien en roggen heeft niet direct gevolgen voor de populatie van haaien en roggen in de Noordzee. Echter, op lange termijn kan educatie en informatie bijdragen aan het maatschappelijk draagvlak voor maatregelen uit het Haaienactieplan, en zo indirect aan effectievere maatregelen.

Samenvatting

Advies

Voer een bewustwordingscampagne met als doel om het Nederlands publiek bekender te maken met haaien en roggen en de rol van de visserijsector duidelijk te maken. Betrek de aquaria en de visserijsector (en eventueel natuurorganisaties) hier actief bij.

Financiële implicaties en doorlooptijd

De financiële implicaties van dit advies zijn sterk afhankelijk van de schaal van de publieksinformatie. In samenwerking met aquaria en NGO's kan deze echter met beperkte middelen worden ingericht. De financiële implicaties zijn naar verwachting klein tot middel. De doorlooptijd is naar verwachting klein, binnen twee jaar kunnen de resultaten van deze acties verwacht worden.

Dit advies draagt tevens bij aan de uitvoering van de volgende internationale verdragen.

Memorandum of Understanding Sharks

Streven naar het aannemen, implementeren en uitvoeren van juridische, regelgevende of administratieve maatregelen om trekkende haaien en hun habitat te beschermen en beheren, door middel van:

- het vergroten van het publieke bewustzijn van de bedreigingen voor haaien en hun leefgebieden, en het vergroten van de publieke participatie in natuurbeschermingsactiviteiten;
- de samenwerking met de visserij-industrie, NGO's voor natuurbehoud en internationale organisaties die zich bezighouden met visserij, met het oog op het ontwikkelen van een werkrelatie, het analyseren van huidige instandhoudingsinitiatieven en het betrekken van deze organisaties bij de verbetering en uitvoering van beheerplannen.

3.2.7 Sociaaleconomische implicaties

Inleiding

Uit de quickscan van het Haaienactieplan 2015-2021 blijkt dat een deel van de acties uit het Haaienactieplan niet is uitgevoerd. In de consultatiebijeenkomsten is gesproken over hoe de effectiviteit van het Haaienactieplan 2022-2027 vergroot kan worden.

Input stakeholders

In de consultatiebijeenkomst voor wetenschappers en beleidsmakers wordt de suggestie gedaan om sociaaleconomisch (kwalitatief) onderzoek te doen naar maatregelen van het Haaienactieplan. Er moet onderzoek worden gedaan naar acceptatie van de visserijsector van bepaalde maatregelen. Ook vragen de

stakeholders om een uitvoeringstoets of uitvoeringsanalyse voor het Haaienactieplan, waarbij de haalbaarheid en verwachte effectiviteit wordt gemeten.

Wettelijk kader

Het uitvoeren van een uitvoeringsanalyse en/of uitvoeringstoets voor het Haaienactieplan zal bijdragen aan de effectiviteit van de maatregelen, en zo indirect bijdragen aan het bereiken van de KRM-doelstelling. Er zijn geen wettelijke beperkingen voor het uitvoeren van een uitvoeringsanalyse en/of uitvoeringstoets voor het Haaienactieplan.

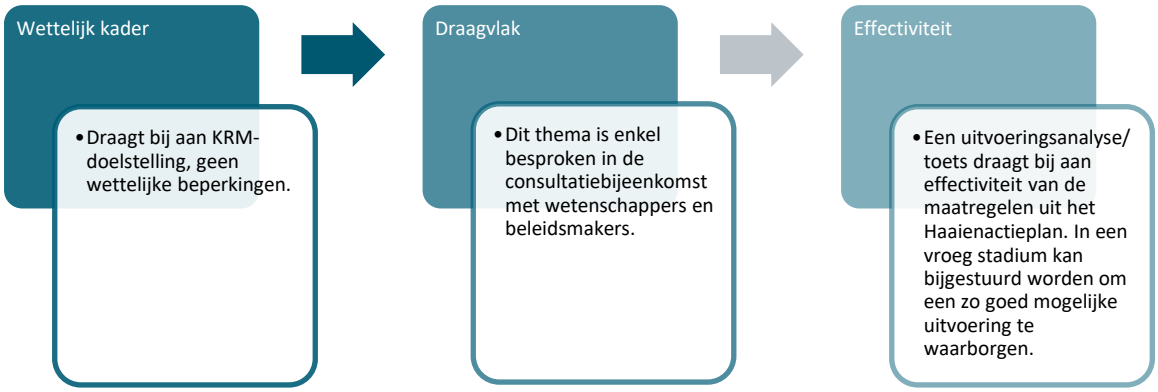
Draagvlak

Dit thema is enkel besproken in de consultatiebijeenkomst met wetenschappers en beleidsmakers. Het is niet bekend hoe de visserijsector en de belangenorganisaties hier tegenover staan.

Effectiviteit

Een uitvoeringsanalyse/toets draagt bij aan effectiviteit van de maatregelen van het Haaienactieplan. In een vroeg stadium kan bijgestuurd worden om een zo goed mogelijke uitvoering te waarborgen.

Samenvatting

Advies

- Laat voor het Haaienactieplan een uitvoeringsanalyse uitvoeren, waarin ook economische en sociale aspecten van het Haaienactieplan worden gewogen.

Financiële implicaties en doorlooptijd

De financiële implicaties zijn naar verwachting klein. De doorlooptijd is naar verwachting klein, binnen twee jaar kunnen de resultaten van deze actie verwacht worden.

3.2.8 Onderzoeksagenda

Inleiding

In de afgelopen jaren zijn er verschillende soorten onderzoeken naar haaien en roggen uitgevoerd. Deze onderzoeken zijn gefinancierd en uitgevoerd door een diversiteit aan partijen, zowel overheid, onderzoeksinstituten als NGO's.

Input stakeholders

In de consultatiebijeenkomst van de belangenorganisaties wordt opgemerkt dat er voor haaien en roggen veel onderzoeksprojecten lopen en er nog meer zullen volgen. Onderzoeken lijken vaak in de waan van dag uitgevoerd (en gefinancierd). Er is behoefte aan meerjarige coördinatie en prioritering van onderzoek, waardoor onderzoeken meer richting krijgen. Hierbij wordt opgemerkt dat het echt gaat over de langere termijn, omdat elasmobranchen ook hersteltijden van decennia hebben. Er is ook de wens om Caribisch Nederland te betrekken in deze onderzoeksagenda.

Tijdens de terugkoppel sessie werd opgemerkt dat de haaien en roggen 'netwerksessies', welke sinds april 2020 zijn georganiseerd door de Nederlandse Elasmobranchen Vereniging in opdracht van Stichting Ark, een goed platvorm zouden zijn voor het formuleren van een onderzoeksagenda. Dit platvorm zou ook benut kunnen worden om de onderzoeksadviezen uit de bovenstaande thema's vorm te geven. Het platvorm loopt af in zijn huidige vorm omdat de financiering ten einde is.

Wettelijk kader

Gericht en langlopend onderzoek draagt bij aan het nemen van effectievere maatregelen om de populatie van haaien en roggen te verbeteren. Daarom draagt het coördineren van onderzoek bij aan het bereiken van de KRM-doelstelling. Er zijn geen wettelijke beperkingen voor Nederland om een onderzoeksagenda in te stellen of onderzoeken uit te laten voeren.

Draagvlak

De suggestie van een onderzoeksagenda is alleen besproken met de stakeholders van belangenorganisaties. Dit thema is niet besproken met de visserijsector en de wetenschappers en beleidsmakers, het is niet bekend wat hun visie op een onderzoeksagenda is.

Effectiviteit

Gericht en langlopend onderzoek draagt bij aan betere data en kennis over haaien en roggen. Dit vormt de basis voor het nemen van effectieve maatregelen.

Samenvatting

Advies

- Coördineer onderzoek naar haaien en roggen vanuit het ministerie. Stel een onderzoeksagenda op die ook lange termijn onderzoeken mogelijk maakt. De onderzoeksagenda kan specifiek worden opgesteld voor de korte en middellange termijn met stippen op de horizon voor de langere termijn. Maak hierbij gebruik van de haaien en roggen 'netwerksessies'.

Financiële implicaties en doorlooptijd

De financiële implicaties voor het opstellen van een onderzoeksagenda naar verwachting klein. Echter schept het opstellen van de voorgenoemde agenda wel uitvoeringsverwachting. De verwachte financiële implicaties van de uitvoering van een onderzoeksagenda zijn groot. De doorlooptijd van het opstellen is naar verwachting klein, maar voor de uitvoering is de verwachte duur middel tot groot afhankelijk van de gekozen onderzoeken en de bijbehorende onderzoeksontwerpen.

Dit advies draagt tevens bij aan de uitvoering van de volgende internationale verdragen.

OSPAR

Alle mogelijk maatregelen nemen om de maritieme omgeving te beschermen tegen nadelige effecten van menselijke activiteiten om de menselijke gezondheid te waarborgen, mariene ecosystemen te conserveren en - indien mogelijk - beschadigde mariene gebieden te herstellen.

CMS
Onderzoek betreffende migrerende soorten bevorderen en ondersteunen en hieraan medewerking verlenen.

Memorandum of Understanding Sharks
Streven naar het aannemen, implementeren en uitvoeren van juridische, regelgevende of administratieve maatregelen om trekkende haaien en hun habitat te beschermen en beheren, door middel van:
- het verbeteren van het inzicht in de populaties trekhaaien door middel van onderzoek, monitoring en informatie-uitwisseling.

Hierbij is van belang:
- de samenwerking met de visserij-industrie, NGO's voor natuurbehoud en internationale organisaties die zich bezighouden met visserij, met het oog op het ontwikkelen van een werkrelatie, het analyseren van huidige instandhoudingsinitiatieven en het betrekken van deze organisaties bij de verbetering en uitvoering van beheerplannen;
- het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek en het uitwisselen van informatie.

3.3 Uitkomsten consultatiebijeenkomsten

Uit de consultatiebijeenkomsten zijn acht thema's geselecteerd en bovenstaand besproken. In de onderstaande tabel 3.2 zijn de resulterende adviezen, verwachte financiële implicaties en doorlooptijd samengevat. Een aanvullende uitkomst van de consultatiebijeenkomsten is inzicht in onderzoeken naar roggen en haaien die op dit moment lopen, samengevat in hoofdstuk 5. Op basis van deze beide resultaten wordt in hoofdstuk 6 het programma van eisen vastgesteld.

Tabel 3.2 Samenvatting uitkomsten consultatiebijeenkomsten

Thema	Advies	Financiële implicatie	Doorlooptijd
ontwarring Groeps-TAC roggen	Nederland dient zich in de internationale visserijpolitiek hard te maken voor een ontwarring van het groeps-TAC. Specifiek moet het loskoppelen van het TAC voor stekelrog worden uitgelicht. De discussie moet gevoerd worden op basis van wetenschappelijk onderzoek over de biologie en overlevingskansen van soorten. Ook de praktische gevolgen voor de visserijsector moeten meegewogen worden.	klein	middel
educatie soortenkennis in de visserijsector	de educatie voor soortenherkenning dient doorgezet te worden middels opsplitsing in drie doelgroepen. Ten eerste moet er effectieve educatie komen voor vissers. Deze educatie moet zo simpel mogelijk zijn en kan worden ingezet op educatie voor visserijscholen - uitgebreider dan dat dit nu wordt aangeboden. Daarnaast is het voor vissers behulpzaam om iets tastbaars aan boord te hebben, om de soortenkennis paraat te houden. Hiervoor moet geëvalueerd worden of de vorm van een zoekkaart geschikt is, of dat gezocht moet worden naar andere vormen. Ten tweede is training voor afslagmedewerkers noodzakelijk met het oog op juiste registratie. Dit draagt ook bij aan realistische data van aangelande vangsten. Er dient gezamenlijk met de afslagen gekeken te worden wat een geschikte vorm is om afslagmedewerkers te trainen. Ten derde moet de handhaving door NVWA verbeterd worden. Het ministerie dient met de NVWA in overleg te treden om een gezamenlijk plan op te stellen	klein	klein tot middel
ongewenste bijvangst	de rol van bijvangst in relatie tot de populaties van haaien en roggen moet in kaart gebracht worden. Hierbij moet ook de bijvangst in de pelagische visserij betrokken worden. Als bijvangst negatieve effecten heeft op populaties van haaien- en roggensoorten, met bijvoorbeeld doorwerking op de goede milieutoestand in de zin van de KRM, moeten concrete, praktische en financieel haalbare, acties gericht op bijvangstvermindering worden ingesteld. Als bijvangst geen significant negatieve effecten heeft op de populaties van haaien en roggen, moet bijvangst minder prioriteit krijgen in het Haaienactieplan. Als mogelijkheid om bijvangst te kwantificeren lijkt het onderzoek vanuit Innorays met de verdere ontwikkeling binnen Fully Documented Fisheries, en specifiek automatische soortenherkenning middels camera's en een algoritme, de meest kansrijke optie. Het lopende onderzoek 'Bridging Knowledge Gaps for sharks and rays in the North Sea' alsmede Innorays dient doorgezet te worden om meer kwantitatief inzicht te krijgen in de materie. Bij het opzetten van onderzoek moet rekening worden gehouden met het onderzoek naar bijvangst dat uitgevoerd zal worden in het kader van MONS[1]	middel	middel
bescherming van bedreigde haaien en roggen	- jaarlijks, ter voorbereiding op de TAC & Quota-onderhandelingen, dient het ministerie van LNV te inventariseren hoe soorten - voorkomend in Nederlandse wateren - op de IUCN Red List worden geclassificeerd. Als hieruit blijkt dat aanvullende maatregelen nodig zijn dient het ministerie dit onder de aandacht brengen tijdens de TAC & Quota-onderhandelingen - actueel aanvullend op het bovenstaande: aanvullende maatregelen zijn momenteel noodzakelijk voor de bescherming van de ruwe haai. Nederland dient zich op internationaal vlak inzetten voor een vangstverbod en rapportageverplichting voor de ruwe haai - stel onderzoek in naar niet-commerciële haaien- en roggensoorten waarvoor een kennisleemte bestaat - onderzoek hoe kwetsbare en zeldzame haaien- en roggensoorten beleidsmatig het meest effectief beschermd kunnen worden - als nieuwe maatregelen ingevoerd worden die consequenties hebben voor vissers, dient dit duidelijk onderbouwd te worden richting de gehele visserijsector, om draagvlak voor naleving te creëren	groot	middel
ruimtelijke/temporele maatregelen	laat onderzoek doen naar (1) het belang van gebieden en momenten (seizoenen) in de Noordzee voor de levenscyclus van haaien- en roggensoorten (inclusief de kraamkamerfunctie van gebieden in de Noordzee) en (2) het effect van beschermde gebieden op haaien en roggen. Deze informatie is noodzakelijk om een op feiten gebaseerde discussie te voeren en te beoordelen in welke mate ruimtelijke/temporele maatregelen in Nederlandse wateren kunnen bijdragen aan bescherming. Onderzoek naar hoe ruimtelijke maatregelen beleidsmatig genomen kunnen worden volgt daarna pas en heeft op dit moment minder prioriteit. Bij het opzetten van onderzoek moet rekening worden gehouden met het onderzoek naar de levenscyclus en habitatgebruik dat uitgevoerd zal worden in het kader van MONS[2]	groot	middel
bewustwordingscampagne	voer een bewustwordingscampagne met als doel om het Nederlands publiek bekender te maken met haaien en roggen en de rol van de visserijsector duidelijk te maken. Betrek de aquaria en de visserijsector (en eventueel natuurorganisaties) hier actief bij	klein tot middel	klein
sociaaleconomische implicaties	laat voor het Haaienactieplan een uitvoeringstoets uitvoeren, waarin ook economische en sociale aspecten van het Haaienactieplan worden gewogen	klein	klein
onderzoeksagenda	coördineer onderzoek naar haaien en roggen vanuit het ministerie. Stel een onderzoeksagenda op die ook lange termijn onderzoeken mogelijk maakt. Maak hierbij gebruik van de haaien en roggen 'netwerksessies'	opstellen agenda: klein, uitvoering: groot	opstellen agenda: klein, uitvoering: middel tot groot

[1] Zie hoofdstuk 5.3.

[2] Zie hoofdstuk 5.3.

4

TERUGKOPPELING CONSULTATIEBIJEENKOMSTEN HAAIENACTIEPLAN

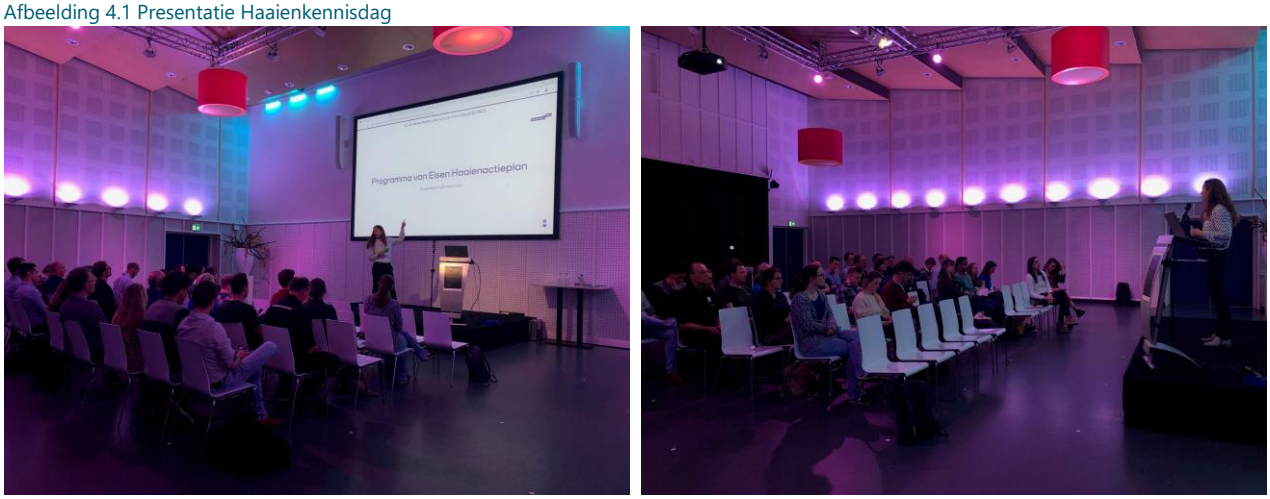
4.1 Inleiding

Op 22 maart 2022 heeft in Diergaarde Blijdorp de Haaienkennisdag plaatsgevonden. Witteveen+Bos heeft deze dag samen met Wageningen Marine Research georganiseerd om kennis over haaien en roggen vanuit lopende (onderzoeks-)projecten te delen. Tijdens deze dag heeft Witteveen+Bos het concept programma van eisen gepresenteerd aan verschillende stakeholders om het draagvlak te toetsen en terugkoppeling te geven. Ook was er ruimte voor discussie en gesprek over het programma van eisen. In dit hoofdstuk wordt de input van stakeholders tijdens de Haaienkennisdag weergegeven.

4.2 Presentatie

De resultaten uit hoofdstuk 3 - het advies aan het ministerie, het wettelijk kader, het draagvlak en de effectiviteit - zijn aan de stakeholders gepresenteerd. Vervolgens is een gesprek gevoerd over vier specifieke thema's waar geen consensus over bestond of waar additionele informatie gewenst was: [1] terugzetverplichting en rapportageverplichting voor de ruwe haai, [2] ongewenste bijvangst, [3] ruimtelijke/temporele maatregelen en [4] bewustwordingscampagne. Aan de hand van een Mentimeter is een eerste inventarisatie gemaakt, die de basis vormde voor het gesprek. De resultaten van de Mentimeter zijn opgenomen in bijlage I. Voor overige thema's is de mogelijkheid geboden om hier gedurende de dag over in gesprek te gaan of een e-mail te sturen.

Afbeelding 4.1 Presentatie Haaienkennisdag

4.3 Input stakeholders

4.3.1 Terugzetverplichting en rapportageverplichting ruwe haai

De meeste stakeholders (23) zijn het eens met het instellen van een terugzetverplichting en rapportageverplichting van de ruwe haai. Drie stakeholders gaven in de Mentimeter aan het niet eens te zijn met deze maatregel. Er worden een aantal kanttekeningen geplaatst. Allereerst zal een vangstverbod zonder rapportageverplichting leiden tot sterk verminderde data over hoe het ervoor staat met de populatie van de ruwe haai. Anderzijds werd tijdens de bijeenkomst aangegeven dat de visserijsector niet de enige manier is om informatie te verkrijgen over het bestand van ruwe haai. Daarnaast wordt opgemerkt dat een rapportageverplichting wellicht niet gaat werken in de praktijk, ook omdat de commerciële vissers het verschil tussen de ruwe haai en de gladde haai niet altijd weten. Ten slotte wordt aangegeven dat het erg belangrijk is om een terugzetverplichting en rapportageverplichting goed te motiveren en uit te leggen aan de visserijsector.

Het advies uit het programma van eisen over de terugzetverplichting en rapportageverplichting heeft voor het grootste deel draagvlak bij de stakeholders. Aan het advies is toegevoegd dat - indien deze verplichtingen ingesteld worden - goede communicatie richting de visserijsector van belang is.

4.3.2 Ongewenste bijvangst

Op de vraag of er goede maatregelen bestaan om bijvangst te voorkomen antwoorden 20 stakeholders ‘nee’, en 7 stakeholders ‘weet ik niet’. Er wordt geconcludeerd dat er allerlei onderzoeken en ideeën zijn, maar dat er nog geen écht goede oplossingen zijn gevonden. Er wordt onder andere uitgelegd dat het in de gemengde demersale visserij in de Nederlandse Noordzee lastig is om vissen die je wél wil vangen te scheiden van de ongewenste soorten haaien en roggen. Dit komt onder andere omdat ook veel gevist wordt op tarbot en griet, die net als roggen bij de bodem en ook in het net zwemmen en vergelijkbare dimensies kennen. Vissers willen tarbot en griet niet missen want deze soorten vormen vanwege de relatief hoge marktwaarde een niet onbelangrijke pijler in de omzet. Vanuit de visserijsector wordt aangegeven dat de hoeveelheid rog die ongewenst wordt bijgevangen minimaal is. Het moeten vermijden van vis die je wél wil vangen leidt tot vangstverlies met een onevenredig groot omzetverlies. Onvoldoende onderbouwde maatregelen kunnen rekenen op weinig draagvlak en mogelijk ook illegale visserij uitlokken. Er wordt gesproken over de vraag of bijvangst gezien moet worden als een probleem. Er wordt gesteld dat het vaststellen of bijvangst een probleem is, uiteindelijk een politieke keus is. Meer onderzoek kan bijdragen aan een op feiten gebaseerde discussie.

Ten opzichte van het vorige Haaienactieplan is er geen verandering in kennis of stellingname. De vraag aan het ministerie van LNV is: wat wil de minister met bijvangst van haaien en roggen? Het advies uit het programma van eisen over bijvangst sluit aan bij het beeld dat tijdens de bijeenkomst naar voren komt: er is geen duidelijkheid over de vraag of bijvangst een probleem is.

4.3.3 Ruimtelijke/temporele maatregelen

Wat betreft ruimtelijke en temporele maatregelen bestaat er meer verdeeldheid onder de aanwezigen. Een deel is een voorstander van het nemen van ruimtelijke en temporele maatregelen. De motivatie daarvoor is een gevoel van urgentie: in de bescherming van soorten kan er niet gewacht worden met het nemen van deze maatregelen totdat alles kennis aanwezig is. Men was van mening dat er nu al bepaalde hotspots/kwetsbare gebieden bekend zijn die zouden kunnen ontzien van visserij. Tegelijkertijd moet het onderzoek wel door gaan. Op de vraag om concreet aan te geven welke gebieden in welke periodes ontzien zouden moeten worden op basis van huidige kennis werd vanuit de onderzoekskant gewezen op de Westerschelde, de Thamesmonding, en de Waddenzee, in de voortplantingsperiode. De te beschermen locaties zouden klein en scherp gedefinieerd kunnen zijn.

Het grootste deel van de stakeholders vindt dat er meer onderzoek nodig is voordat ruimtelijke/temporele maatregelen ingesteld kunnen worden. Hierbij wordt bijvoorbeeld gedoeld op onderzoek naar de levenscyclus en verspreiding van haaien en roggen. Ook worden twee belangrijke moeilijkheden voor ruimtelijke en temporele maatregelen aangehaald: ten eerste zitten roggen in bijna de gehele Noordzee verspreid, waardoor je zonder nadere kennis bijna alles zou moeten sluiten. Ten tweede zwemt op plekken waar haaien en roggen zwemmen, vaak ook veel vis die je wél wil vangen. Dit is problematisch voor vissers. Bovenop het roggenquotum én de al gesloten gebieden in bijvoorbeeld windparken zijn ruimtelijke en temporele maatregelen daarom niet acceptabel voor de visserijsector.

Tijdens de bijeenkomst is de vraag gesteld wat het voor de stakeholders mogelijk maakt om op langere termijn mee te kunnen gaan met het instellen van ruimtelijke en temporele maatregelen. Hierop is onder andere geantwoord dat er bewijs nodig is dat deze maatregelen effectief zijn voor de bescherming van relevante populaties. Ook worden real-time technieken, en tijdelijke sluitingen opgeworpen en zogenoemde 'move-on' regelingen (zie ook de sectie Ruimtelijke/temporele maatregelen paragraaf 3.2.5. Daarnaast is het draagvlak onder de visserijsector van belang. Tenslotte denkt een enkele stakeholder dat het überhaupt niet mogelijk zal zijn om mee te kunnen gaan met ruimtelijke en temporele maatregelen.

Het advies uit het programma van eisen over ruimtelijke en temporele maatregelen sluit aan bij de input die (het grootste deel van) de stakeholders leveren. Er is éérst meer onderzoek nodig over de levenscyclus van haaien en roggen. Dit blijft een zeer gevoelig punt voor de visserij omdat er grote belangen mee gemoeid zijn, en dus is zijn de beeldvorming en de communicatie over eventuele maatregelen erg belangrijk om draagvlak en uitvoerbaarheid te vergroten.

4.3.4 Bewustwordingscampagne

Tijdens het bespreken van de bewustwordingscampagne werd gevraagd naar het doel van een bewustwordingscampagne. Er zijn verschillende mogelijke doelen die duidelijk geformuleerd dienen te worden. Stakeholders vinden het belangrijk dat hierop gefocust wordt en zo ook doelgroepen en bijpassende methoden gekozen worden. Verder zijn verschillende ideeën voor een mogelijke bewustwordingscampagne geïnventariseerd. Deze zijn opgenomen in bijlage I.

5

OVERZICHT LOPEND (OVERHEID GEFINANCIERD) ONDERZOEK

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt aangeven welk wetenschappelijk onderzoek loopt binnen bestaande onderzoeksprogramma's. Dit overzicht biedt een wetenschappelijk kader om:

- zorg te dragen dat het Haaienactieplan gebruik maakt van de recentste inzichten;
- te identificeren welke suggesties van stakeholders nog niet worden onderzocht door een andere partij;
- goed aansluit bij bestaand onderzoek; en
- te voorkomen dat er dubbelingen in onderzoek plaatsvinden.

5.2 Lopend wetenschappelijk onderzoek

In de rapportage van Jurgen Batsleer et al (2020) 'Overzicht beschikbare gegevens ten behoeve van Nederlandse beleidsdoelen voor haaien en roggen.' wordt in hoofdstuk 5 een overzicht gegeven van lopende wetenschappelijke projecten bij Wageningen Marine Research. Onderstaand wordt een update gegeven van deze lijst:

- Life-IP (2020-2021): mogelijk nog kleine verlenging in verband met DNA-onderzoek gevlekte gladde haai;
- Bridging Knowledge gaps (januari 2021 - december 2022): discard overleving, populatie structuur en grootte;
- OSW Data-Arm Visbestanden (2021-2023): age, maturity, fecundity en stukje genetisch werk.

5.3 Overlap MONS

Het Haaienactieplan en soortenbeschermingsplannen vanuit MONS komen voort uit twee verschillende beleidsinstrumenten. Het Haaienactieplan komt voort uit de KRM. Soortenbeschermingsplannen komen voort uit het NKZ in sectie 6.8 - 6.12. In een soortenbeschermingsplan wordt per soort aangegeven hoe deze beschermd gaat worden. Het Haaienactieplan omvat méér dan een soortenbeschermingsplan, namelijk ook beleidsinstrumenten en wetenschappelijke programma's om het beschermingsregime te implementeren en kennisleemtes te dichten. Ter voorkoming van overlap tussen deze twee beleidsinstrumenten, is in deze sectie aangegeven wat er binnen MONS gebeurt op het gebied van haaien en roggen.

Op 27 januari 2022 heeft een overleg plaatsgevonden met Jeroen Vis van het Ministerie van EZK en Susan Spieksma van het Ministerie van LNV over de eventuele overlap tussen MONS en het Haaienactieplan. Uit dit gesprek bleek dat er binnen MONS nog geen duidelijkheid was over specifieke werkzaamheden die uitgevoerd gaan worden. In een nader overleg, op 14 maart 2022 is het programma van eisen voor het Haaienactieplan besproken met Jeroen Vis en Susan Spieksma. In het Rapport Monitoring en Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming (MONS) van oktober 2021 staan een aantal onderzoeksvoorstellen die mogelijk kunnen overlappen met het Haaienactieplan. In het overleg zijn de looptijden van deze onderzoeken besproken. De onderzoeken binnen MONS zijn:

- ID39: ruimtelijk in kaart brengen van de levenscyclus van haaien en roggen (telemetrie)[1]. Dit onderzoek zal van 2022 tot 2025 lopen;
- ID41: onderzoek naar habitatgebruik en voedselecologie van haaien en roggen (bestaande uit een survey en dieetanalyse).[2] Dit onderzoek zal van 2022 tot 2025 lopen;
- ID43: onderzoek naar effecten van elektromagnetische velden op haaien en roggen, het gedrag van vis in offshore windparken[3] (als 'prioritair' onderzoeksvoorstel aangemerkt). Dit onderzoek gaat lopen vanaf 2022; en
- ID45: soortenbeschermingsplannen voor haaien en roggen[4] (als 'prioritair' onderzoeksvoorstel aangemerkt). Dit onderzoek gaat lopen vanaf 2022;
- ID104: onderzoek naar bijvangst, waaronder van elasmobranchen[5] (als 'prioritair' onderzoeksvoorstel aangemerkt). Dit onderzoek zal lopen vanaf 2023 tot 2025.

Van belang voor het programma van eisen zijn van belang ID39, ID41 en ID104. ID39 en ID41 kunnen bijdragen aan het advies om onderzoek te doen naar de levenscyclus van haaien en roggen in de Noordzee in het kader van ruimtelijke en temporele maatregelen (advies 5). ID104 is relevant voor het advies om onderzoek te doen naar bijvangst van haaien en roggen in de Noordzee (advies 3). Deze kanttekeningen zijn opgenomen in het programma van eisen.

5.4 Overlap WOZEP

Uit een evaluatie van het WOZEP programma 2016-2021 blijkt dat er één onderzoek vanuit WOZEP gericht is op roggen en haaien. Het betreft het ElasmoPower onderzoek van de Wageningen Universiteit naar de effecten van elektromagnetische velden van offshore stroomkabels op roggen en haaien. Dit onderzoek loopt tot 2026.

Uit e-mailcontact met Ingeborg van Splunder, projectleider WOZEP, blijkt dat er binnen het vervolg van WOZEP voor de periode 2022-2026 geen additioneel onderzoek naar deze soortengroep op het programma staat.

[1] Rapport Monitoring en Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming (MONS), Annex 8: ID39.
[2] Rapport Monitoring en Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming (MONS), Annex 8: ID41.
[3] Rapport Monitoring en Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming (MONS), Annex 8: ID43.
[4] Rapport Monitoring en Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming (MONS), Annex 8: ID45.
[5] Rapport Monitoring en Onderzoek Natuurversterking en Soortenbescherming (MONS), Annex 8: ID104.

6

PROGRAMMA VAN EISEN HAAIENACTIEPLAN 2022-2027

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk is het programma van eisen voor het Haaienactieplan 2022-2027 opgenomen. Dit programma van eisen is een advies over de te nemen maatregelen in het Haaienactieplan om te voldoen aan de doelstelling van het KRM. Dit programma van eisen is gebaseerd op de gefilterde uitkomsten van de consultatiebijeenkomsten, waarbij onderwerpen die al elders onderzocht of uitgevoerd worden niet meegenomen zijn. In sectie 6.1 worden de geadviseerde maatregelen gepresenteerd. In sectie 0 zijn de overige thema's opgenomen. Dit zijn thema's die wel zijn besproken in de consultatiebijeenkomsten, maar niet zijn opgenomen in het advies.

6.2 Programma van eisen

1 **Ontwarring van het groeps-TAC**
Nederland dient zich in de internationale visserijpolitiek hard te maken voor een ontwarring van het groeps-TAC. Specifiek moet het loskoppelen van het TAC voor stekelrog worden uitgelicht. De discussie moet gevoerd worden op basis van wetenschappelijk onderzoek over de biologie en overlevingskansen van soorten. Ook de praktische gevolgen voor de visserijsector moeten meegewogen worden.

2 **Educatie over soortenkennis voor de visserijsector**
De educatie voor soortenherkenning dient doorgezet te worden middels opsplitsing in drie doelgroepen.

Ten eerste moet er effectieve educatie komen voor vissers. Deze educatie moet zo simpel mogelijk zijn en kan worden ingezet op educatie voor visserijscholen - uitgebreider dan dat dit nu wordt aangeboden. Daarnaast is het voor vissers behulpzaam om iets tastbaars aan boord te hebben, om de soortenkennis paraat te houden. Hiervoor moet geëvalueerd worden of de vorm van een zoekkaart geschikt is, of dat gezocht moet worden naar andere vormen.

Ten tweede is training voor afslagmedewerkers noodzakelijk met het oog op juiste registratie. Dit draagt ook bij aan realistische data van aangelande vangsten. Er dient gezamenlijk met de afslagen gekeken te worden wat een geschikte vorm is om afslagmedewerkers te trainen.

Ten derde moet de handhaving door NVWA verbeterd worden. Het ministerie dient met de NVWA in overleg te treden om een gezamenlijk plan op te stellen.

3 **Ongewenste bijvangst**
De rol van bijvangst in relatie tot de populaties van haaien en roggen moet in kaart gebracht worden. Hierbij moet ook de bijvangst in de pelagische visserij betrokken worden. Als bijvangst negatieve effecten heeft op populaties van haaien- en roggensoorten, met bijvoorbeeld doorwerking op de goede milieutoestand in de zin van de KRM, moeten concrete, praktische en financieel haalbare, acties gericht op bijvangstvermindering worden ingesteld. Als bijvangst geen significant negatieve effecten heeft op de populaties van haaien en roggen, moet bijvangst minder prioriteit krijgen in het Haaienactieplan. Als mogelijkheid om bijvangst te kwantificeren lijkt het onderzoek vanuit Innorays met de verdere

ontwikkeling binnen Fully Documented Fisheries, en specifiek automatische soortenherkenning middels camera's en een algoritme, de meest kansrijke optie. Het lopende onderzoek 'Bridging Knowledge Gaps for sharks and rays in the North Sea' alsmede Innorays dient doorgezet te worden om meer kwantitatief inzicht te krijgen in de materie.

Bij het opzetten van onderzoek moet rekening worden gehouden met het onderzoek naar bijvangst dat uitgevoerd zal worden in het kader van MONS.[1]

4 Bescherming van bedreigde soorten

- Jaarlijks, ter voorbereiding op de TAC & Quota-onderhandelingen, dient het ministerie van LNV te inventariseren hoe soorten - voorkomend in Nederlandse wateren - op de IUCN Red List worden geclassificeerd. Als hieruit blijkt dat aanvullende maatregelen nodig zijn dient het ministerie dit onder de aandacht brengen tijdens de TAC & Quota-onderhandelingen;
- actueel aanvullend op het bovenstaande: aanvullende maatregelen zijn momenteel noodzakelijk voor de bescherming van de ruwe haai. Nederland dient zich op internationaal vlak inzetten voor een vangstverbod en rapportageverplichting voor de ruwe haai;
- stel onderzoek in naar niet-commerciële haaien- en roggensoorten waarvoor een kennisleemte bestaat;
- onderzoek hoe kwetsbare en zeldzame haaien- en roggensoorten beleidsmatig het meest effectief beschermd kunnen worden;
- als nieuwe maatregelen ingevoerd worden die consequenties hebben voor vissers, dient dit duidelijk onderbouwd te worden richting de gehele visserijsector, om draagvlak voor naleving te creëren.

5 Ruimtelijke / temporele maatregelen

Laat onderzoek doen naar (1) het belang van gebieden en momenten (seizoenen) in de Noordzee voor de levenscyclus van haaien- en roggensoorten (inclusief de kraamkamerfunctie van gebieden in de Noordzee) en (2) het effect van beschermde gebieden op haaien en roggen. Deze informatie is noodzakelijk om een op feiten gebaseerde discussie te voeren en te beoordelen in welke mate ruimtelijke/temporele maatregelen in Nederlandse wateren kunnen bijdragen aan bescherming. Onderzoek naar hoe ruimtelijke maatregelen beleidsmatig genomen kunnen worden volgt daarna pas en heeft op dit moment minder prioriteit. Bij het opzetten van onderzoek moet rekening worden gehouden met het onderzoek naar de levenscyclus en habitatgebruik dat uitgevoerd zal worden in het kader van MONS.

6 Bewustwordingscampagne

Voer een bewustwordingscampagne met als doel om het Nederlands publiek bekender te maken met haaien en roggen en de rol van de visserijsector duidelijk te maken. Betrek de aquaria en de visserijsector (en eventueel natuurorganisaties) hier actief bij.

7 Sociaaleconomische implicaties

Laat voor het Haaienactieplan een uitvoeringsanalyse/uitvoeringstoets uitvoeren, waarin ook economische en sociale aspecten van het Haaienactieplan worden gewogen.

8 Onderzoeksagenda

Coördineer onderzoek naar haaien en roggen vanuit het ministerie. Stel een onderzoeksagenda op die ook lange termijn onderzoeken mogelijk maakt. Maak hierbij gebruik van het haaien en roggen kennisnetwerk. Maak hierbij gebruik van de haaien en roggen 'netwerksessies'.

[1] Zie hoofdstuk 5.3.

6.3 Overige thema's

1 Haaien en roggen in Caribisch Nederland

In consultatiebijeenkomst met belangenorganisaties is de suggestie opgeworpen om in Caribisch Nederland een met het Haaienactieplan vergelijkbaar proces te doorlopen. Het nemen van maatregelen voor haaien en roggen in Caribisch-Nederlandse wateren valt buiten de reikwijdte van de KRM. Nederland dient maatregelen te nemen ter bevordering van de goede milieutoestand van de Noordzee. Caribisch-Nederlandse wateren zijn hier geen onderdeel van. Desalniettemin is het raadzaam om - buiten de KRM - te onderzoeken hoe ook maatregelen getroffen kunnen worden voor deze haaien en roggen door het Ministerie van LNV.

2 Dierenwelzijn

In de consultatiebijeenkomsten is ook het thema dierenwelzijn meegenomen. Er is bijvoorbeeld gesproken over eventueel onderzoek naar hoe waardevolle stoffen uit haaien en roggen gebruikt worden in de farmaceutische industrie of haaienvinnensoep in Nederland. Deze thema's zijn niet meegenomen in het advies, omdat deze te ver afstaan van de doelstelling van de KRM, die slechts ziet op de populatie van haaien en roggen in de Noordzee.

3 (Verboden) handel in haaien en roggen

In de consultatiebijeenkomsten is de suggestie gedaan om onderzoek in te stellen naar handel van haaien en roggen in bijvoorbeeld de Rotterdamse haven. Deze suggestie is niet meegenomen in het advies, omdat deze niet past in het kader van de KRM. De internationale handel van diersoorten is geregeld in CITES en de Wet Natuurbescherming. Wanneer er twijfels zijn over of deze wetgeving wel nageleefd wordt, zal via handhavingsinstrumenten van de Wet Natuurbescherming onderzocht moeten worden.

4 Suggesties voor onderzoek door stakeholders

In de consultatiebijeenkomsten zijn door stakeholders verschillende onderzoeksvragen opgeworpen. Omdat tijdens de bijeenkomsten niet volledig duidelijk werd welke onderzoeken prioriteit hadden, is deze aanvullende vraag gesteld aan de wetenschappers, beleidsmakers en belangenorganisaties. De onderzoeken die het meest als prioritair zijn aangemerkt - onderzoek naar plekken en tijden in de Noordzee die van belang zijn voor de levenscyclus van haaien en roggen en onderzoek en onderzoek naar hoe niet-commerciële haaien- en roggensoorten beleidsmatig het best beschermd kunnen worden - zijn opgenomen in sectie 3.2.4 en 3.2.5 In onderstaande tabel staan alle aangedragen onderzoeken en de prioritering door de stakeholders (geanonimiseerd).

Tabel 6.1 Suggesties voor onderzoek door stakeholders, geanonimiseerd in nummers

Onderzoek	1	2	3	4,5
onderzoek naar plekken en tijden (seizoenen) in de Noordzee die van belang zijn voor de levenscyclus (inclusief kraamkamerfunctie) van haaien en roggen. Met de achterliggende vraag in welke gebieden / tijden van het jaar het zinvol is om ruimtelijke/temporele maatregelen te nemen	x		x	x
verkenning welke ruimtelijke maatregelen genomen kunnen worden				x
sociaal-economisch (kwalitatief) onderzoek naar maatregelen Haaienactieplan	x			
verschillende typen onderzoek naar soorten die tussen wal en schip vallen (niet-commerciële soorten): *Maximum sustainable yield-berekeningen* *Fisheries analysis* *Ecological risk assessments* *Life history traits*			x	x*
onderzoek naar effecten van klimaatverandering op haaien en roggen			x	
herziening ecologische gevoeligheidsanalyse haaien en roggensoorten				x

Onderzoek	1	2	3	4,5
onderzoek naar effecten van pelagische en demersale visserij op haaien en roggen				x
onderzoek naar hoe niet-commerciële haaien- en roggensoorten beleidsmatig het best beschermd kunnen worden	x	x		x
rol beschermde gebieden (N2000 / windmolenparken) voor haaien en roggen		x		
rol windparken voor haaien en roggen				x

* Met name ecological risk assessment en life history traits.

5 Sentiment in de visserijsector

In consultatiebijeenkomst met de visserijsector is gesproken over het sentiment dat er in de visserijsector heerst wat betreft maatregelen voor haaien en roggen. Het feit dat er gesproken moet worden over eventuele maatregelen ligt gevoelig, omdat dit grote consequenties kan hebben voor de bedrijfsvoering van de visserijsector. Daarnaast zijn gegevens in de visserijsector commercieel belangrijk, waardoor deze niet altijd gedeeld worden.

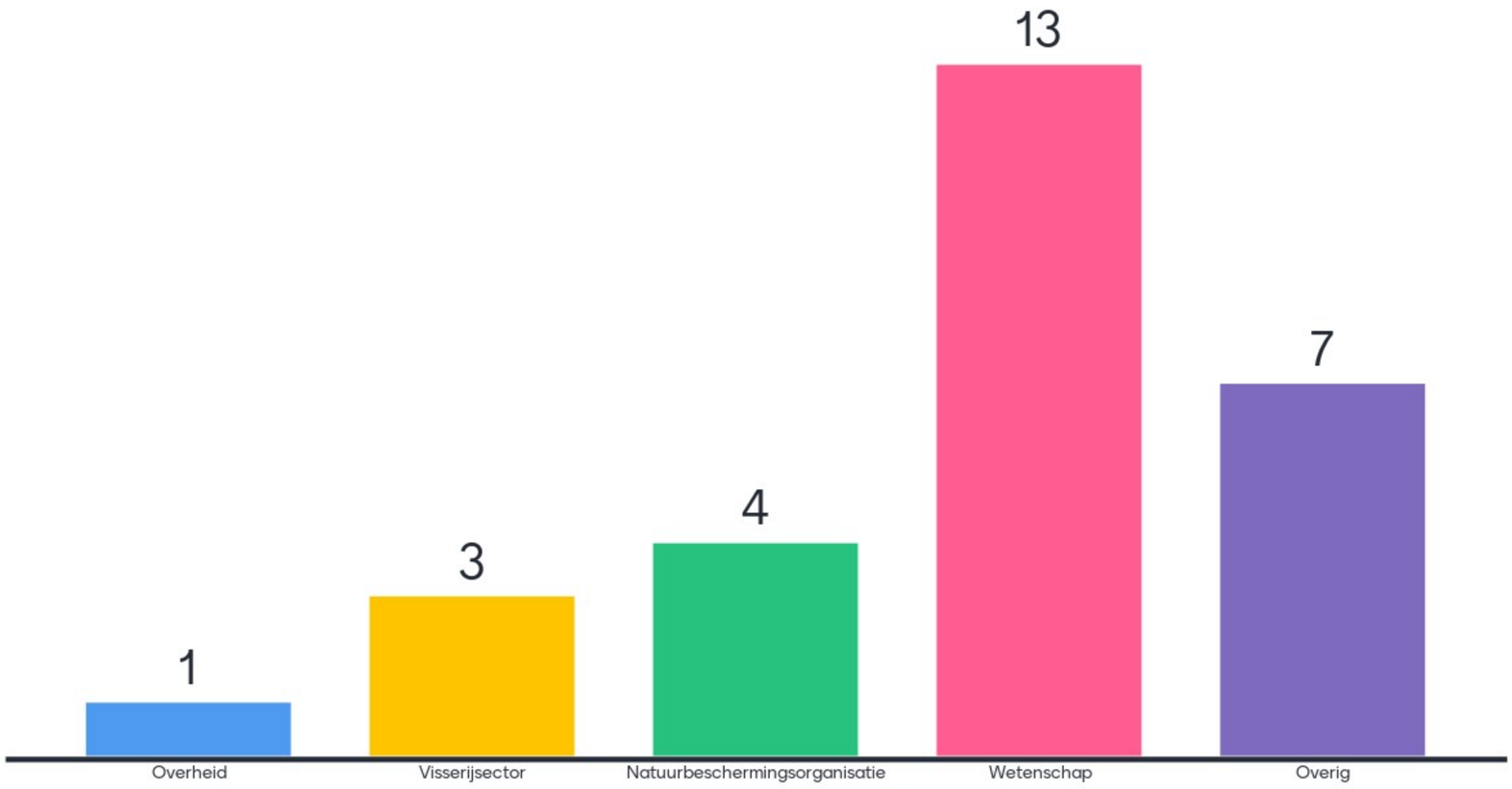
Bijlage(n)

BIJLAGE: RESULTATEN MENTIMETER HAAIENKENNISDAG 22 MAART 2022

Programma van Eisen Haaienactieplan

Terugkoppeling 22 maart 2022

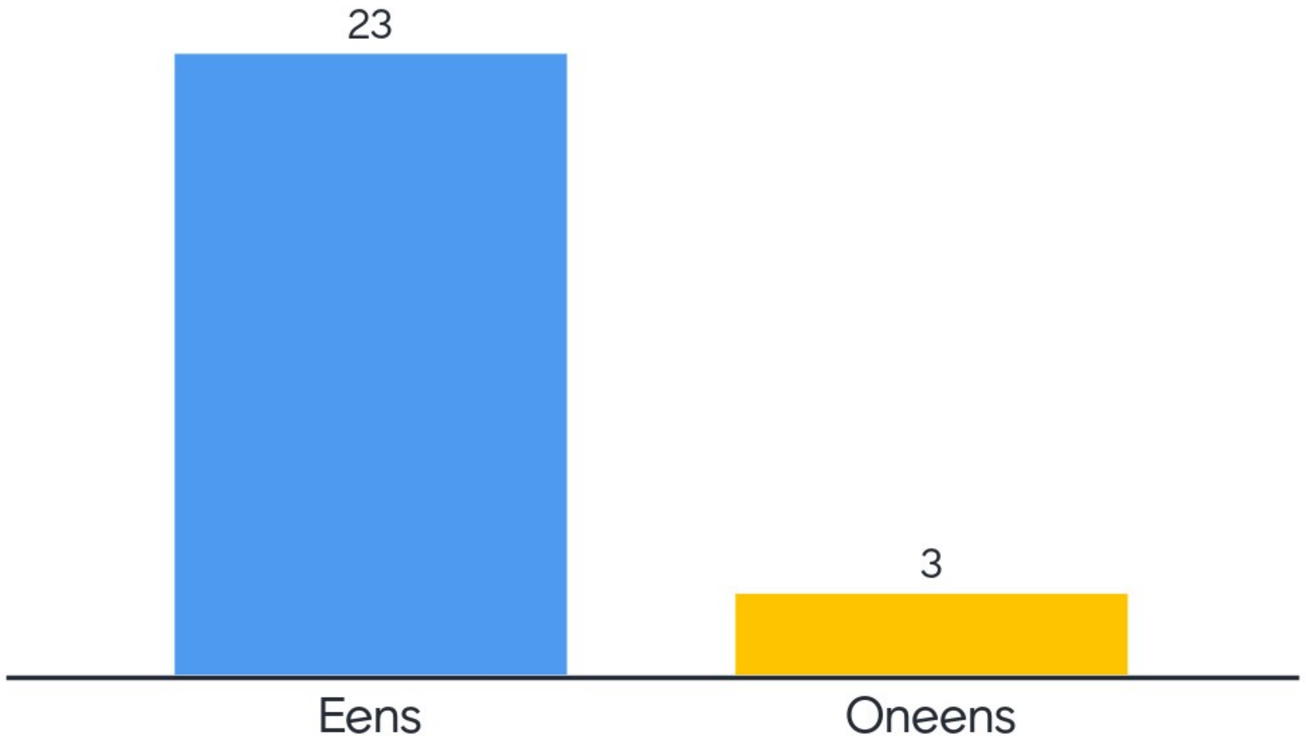
Vanuit welk werkveld bent u hier vandaag?

Bescherming ruwe haai

Aanvullende maatregelen zijn momenteel noodzakelijk voor de bescherming van de ruwe haai. Nederland dient zich op internationaal vlak in te zetten voor een vangstverbod en rapportageverplichting voor de ruwe haai.

Bent u het eens of oneens met het instellen van een vangstverbod en rapportageverplichting in te stellen voor de ruwe haai?

Waarom bent u het hiermee eens / oneens?

Kritiek bedreigt, dus maximaal bescherming

Beter monitoring van de soort

Eens met terugzetverlichting!

Terugzetverplichting indienen

Betere bescherming door meer kennis

Eens, maar vangstverbod zou meeneemverbod moeten zijn

Reportage verplichting gaat niet werken

Eens, door de kritieke bedreiging.

Bescherming nodig, kritieke soort.

Waarom bent u het hiermee eens / oneens?

Kritiek bedreigde soorten moeten de hoogste vorm van mogelijke bescherming krijgen

Terugzetverplichting

Vangstverbod werkt niet, terugzetverplichting icm rapportage id noodzakelijk om geen verlies van data/informatie te verkrijgen.

Kritiek bedreigd dus max bescherming

Kritiek bedreigd, zo veel mogelijk bescherming nodig

Eens met bescherming, moet wel praktisch haalbaar zijn

Meer kennis voor betere bescherming

Terugzetverpkichting nodig

Kritiek bedreigd

Waarom bent u het hiermee eens / oneens?

Beter inzicht in de huidge stock

Bij terugzetverplichting ook belangrijk om te vermeldej waarom: educatie

En inderdaad, check bewoording, opname op verbodensoortenlijst betekend terugzet verplichting

Beste methode voor handelen en terugzetten ontwikkelen voor commerciële visserij

Eens, vangstverbod met terugzetverplichting

Commerciële vissers weten vaak de verschillen tussen ruwe en gladde haaien niet

Sinds 2005 is er wetenschappelijk advies om vangst op ruwe haai te reguleren, hier is nooit opvolging aanngegeven. Nu is de populatie ingestort dus is dit laatste optie

Als eerste stap, maar er is meer nodig on deze soort goed te beheren

Identificatie van de soort moet erbij

Waarom bent u het hiermee eens / oneens?

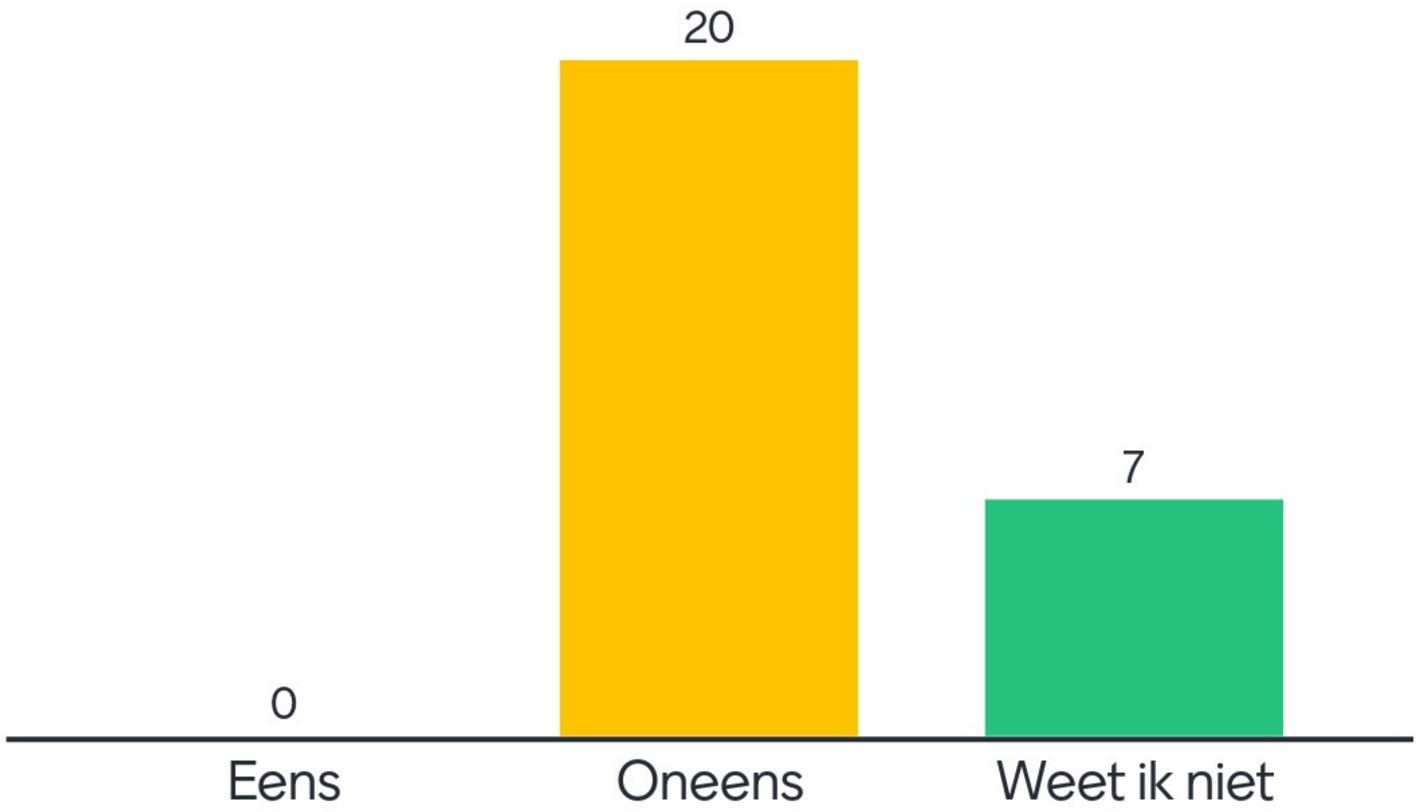
Dit is een voorbeeldsoort voor bescherming

Bescherming pupping grounds is ook relevant

Bijvangst

Hoe groot is het probleem van bijvangst en hoe kunnen we bijvangst voorkomen?

Er bestaan goede maatregelen om bijvangst van haaien en roggen te voorkomen

Met welke bijvangstbeperkende maatregelen heeft u positieve ervaringen?

Niet vissen

Doornhaai in UK

Seizoen beperking, pupping grounds

Geen we hebben nog geen enkele technische optie in de praktijk op de Noordzee getest

Geen ervaringen, maar weet wel dat er van alles mogelijk is. Kwestie van keuzes maken.

Wat is het voordeel van de vissers om dit te doen?

Pulskor

Puls

Geen ervaring mee in nz, wel west africa

Met welke bijvangstbeperkende maatregelen heeft u positieve ervaringen?

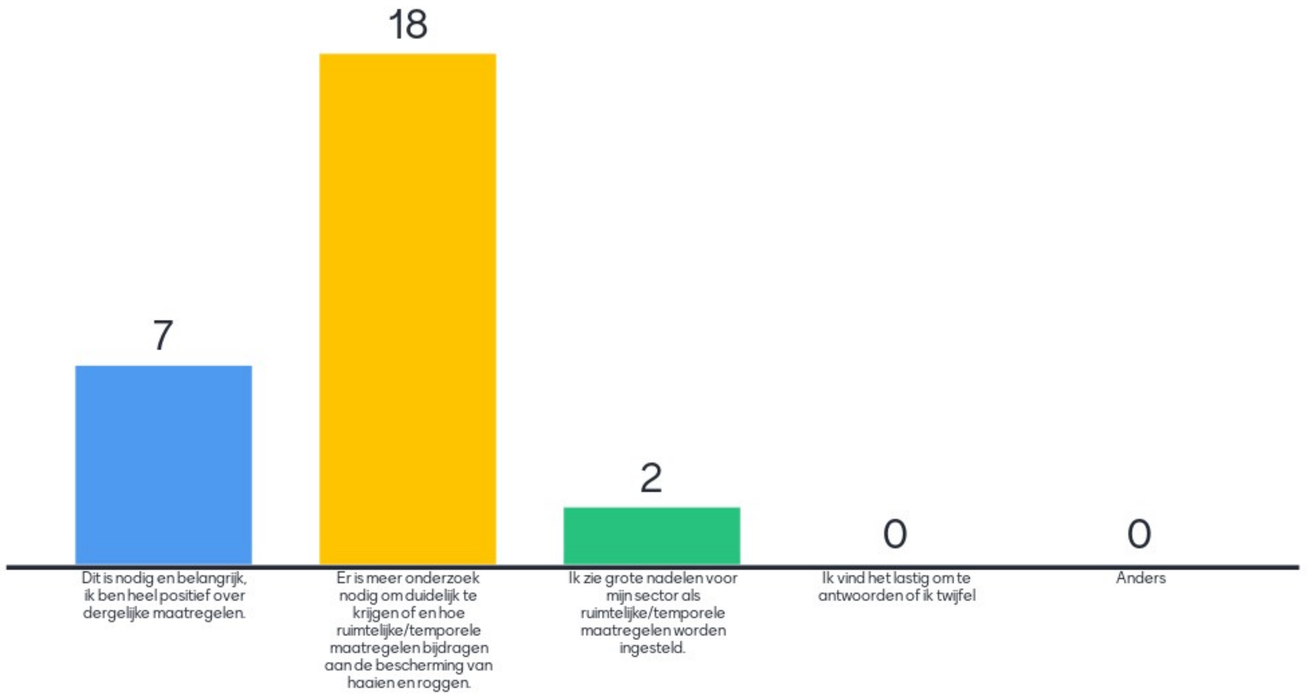
Seizoens gericht vissen

Weten wel waar en waneer zullen de haaien er zijn, dan kan je hun vermijden

Ruimtelijke / temporele maatregelen

Onderzoek naar of en hoe
ruimtelijke/temporele maatregelen haaien
en roggen kunnen beschermen.

Welke aspecten bent u het mee eens of kunt u zich mee identificeren als het gaat om ruimtelijke/temporele maatregelen?

Wat maakt het voor u mogelijk om in de toekomst eventueel mee te kunnen gaan met ruimtelijke/temporele maatregelen?

Real time techniek

Lijkt mij dat je bewijs van effectiviteit zou willen hebben

Goede wetenschap over de beweging en verdeling van de bijvangst

Ruimtelijke maatregelen breder trekken dan haaien en roggen: daadwerkelijk beschermde gebieden.

Verspreiding erg afhankelijk van abiotiek, dus gebieden/maatregelen moeten flexibel zijn voor de toekomst (verschuiving door toenemende temperatuur).

Evaluatie van nut/ effect van de maatregelen

Bewijs van herstel visbestand door zo'n maatregel

Differentiatie in tijd en ruimte zodat vissen wel mogelijk blijft

Een goede onderbouwing van de maatregel. Is het niet toepassen van een maatregel per definitie nadelig/negatief?

Wat maakt het voor u mogelijk om in de toekomst eventueel mee te kunnen gaan met ruimtelijke/temporele maatregelen?

Draagvlak creëeren bij de sector

Als het bijdraagt aan een gezonde populate gezien vanuit de hele levenscyclus

Garantie op uitsluiting van bepaalde activiteiten, handhaving.

Habitat bescherming is cruciaal en daarvoor is ruimtelijke differentiatie nodig

Mogelijk is dit gewoon niet haalbaar

Belangrijk dat het 'targeted' is,

Ontploffende haaien en roggen

Sharknado: North Sea

Jaws in the Northsea

Wat maakt het voor u mogelijk om in de toekomst eventueel mee te kunnen gaan met ruimtelijke/temporele maatregelen?

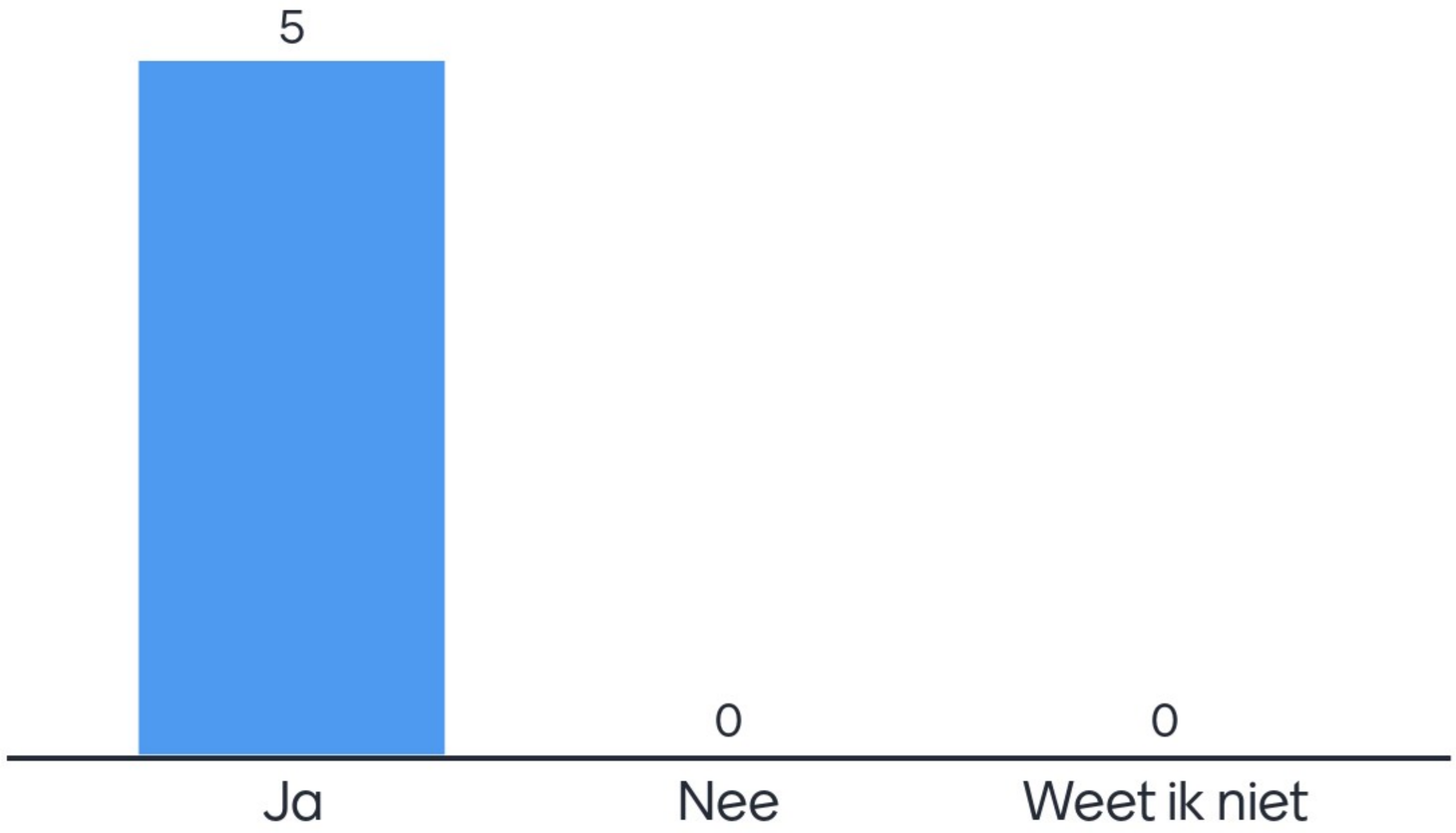
Onderwijsdoelstellingen aanpassen: basisschoolleerlingen moeten een canon van 500 soorten kennen (waaronder wat haaien en roggen)

Meer onderlinge communicatie

Bewustwordingscampagne

Het opzetten van een campagne om het Nederlands publiek bekender te maken met haaien en roggen.

Vindt u het belangrijk om de kennis en bekendheid van haaien en roggen onder het grote publiek te vergroten?

5

Wat ziet u als goede maatregelen om de bewustwording van de gemiddelde Nederlander te vergroten?

Witteveen+Bos

Spielberg inhuren

Ukulele liedjes over haaien

Grote zeppelin met een scherm

Een prachtig onderwaterfilmpje maken van een ruwe haai die een makreel opeet in de oosterschelde! Wordt vast opgepakt door de NOS

Flyers, magazijnen, youtube filmpjes

Sharknado: North Sea

De associatie van haaien met "tropisch" vertalen naar onze Noordzee

Freek vonk laten bijten door een stekelrog

Kookprogramma's met meer aandacht voor de 'farm-to-fork' boodschap

Wat ziet u als goede maatregelen om de bewustwording van de gemiddelde Nederlander te vergroten?

Jaws in the Noordzee: de Musical!

Haaienweek organiseren samen met aquaria

Integreren/samenwerken in reclamespotjes natuurorganisaties

Zorgen dat de campagne een mascotte krijgt voor herkenbaarheid.En deze gebruiken in spotjes, advertenties en borden bij de stranden, enz

Campaigne: Catch a sharkWat is een haai, wat is zijn functie, waar zijn ze, wie zijn ze, wat kan jij doen om haaien te beschermen, of de natuur ih breedst

Virtual reality videos maken die mensen zich laten inleven in het leven van een haai. Herkenbare aspecten als eten en sexy, leven en dood plus nog wat intrigerende eigenaardigheden als toegift. Goedkope headsets met de juiste plaatjes verloten.

Bewustwordingscampagne: TV, social media, etc. Samenwerkingen tussen wetenschap, ngo's en visserij om de pracht van de Nederlandse Noordzee te laten zien.

A competition or lotery (best drawing?) for kids and parents? Need to reach people that are not yet aware of sharks and rays hence children could actually help to inform their parents?

Mooi stripverhaal/tiktokfilmpjes voor kinderen op basisscholen

Wat voor rol ziet u voor uzelf of uw sector in een mogelijke bewustwordingscampagne?

